

L. FELDEK /
*Osemdesiatročný
mladík*

I. GAL DRZEWIECKA
/ Čiary života

XXII. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

BIBLIANA

o umení pre deti a mládež

2
/ 2015

P. KRIŠTÚFEK
*/ O Kornelovi, s Kornelom
a bez Kornela*

T. REVAJOVÁ
*/ O knihách, o deťoch
a o nečítajúcom národe*

Z. STANISLAVOVÁ
*/ Pozvanie na Zlatú
svadbu*

J. KAČALA
*/ O tých, čo sa stratili
a nevedia sa nájsť*

Iveta GAL DRZEWIECKA

ČIARY ŽIVOTA

(K osemdesiatinám Miroslava Cipára) / 1

Ľubomír FELDEK

OSEMDESIATROČNÝ MLADÍK

(Jubilejné spomínanie) / 9

Zuzana STANISLAVOVÁ

POZVANIE NA ZLATÚ SVADBU / 17

Toňa REVAYOVÁ

DNI DETSKEJ KNIHY 2015

V BANSKEJ BYSTRICI

čiže

O KNIHÁCH, O DEŤOCH A O NEČITAJÚCOM
NÁRODE / 21**Ján KAČALA**

O TÝCH, ČO SA STRATILI

A NEVEDIA SA NÁJSŤ

(Jazyk a štýl generlačnej výpovede
Kamilly Šebestovej) / 27**Peter KRIŠTÚFEK**

O KORNELOVI, S KORNELOM

A BEZ KORNELA / 32

Ondrej SLIACKY

MENEJ, ALE NIE MÁLO

(Literárnovedná reflexia literatúry pre
deti a mládež 2014) / 39**Milena ŠUBRTOVÁ**

LISTY SPOZA MORAVY

(Časopis pro děti chytrých rodičů) / 48

Eva FAITHOVÁ

IDEOLOGIZÁCIA LITERATÚRY PRE DETI

V POFEBRUÁROVOM OBDOBÍ / 50

Peter NAŠČÁK

PREKLADOM ZA POZNANÍM / 60

RECENZIE / 65

A. Mitrová/ I. Škripková: Divadelná HRA-
BE-CE-DA; **L. Dzadiková/** R. Bradford
– Š. Spišák – V. Gabčíková: Kedy budú
Vianoce?; **M. Žilková/** M. Čengel
Solčanská: Láska na vlásku: **I. Szabó/**
J. Rezník: Janko Hraško (Ako to naozaj
bolo).

**Najkrajšie knihy SLOVENSKA 2014
/ 70**

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Dušan Babjak

Tlač: DOLIS, s. r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 02/ 43 41 46 65

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Číslo je ilustrované ilustráciami jubilujúceho Miroslava Cipára.

Číslo vyšlo v júni 2015

ISSN 1335-7263

iveta gal drzewiecka

Čiary života

K 80. jubileu Miroslava Cipára

Písať o jednom z najznámejších slovenských výtvarníkov je zodpovedná a vôbec nie ľahká úloha. S tvorbou Miroslava Cipára, ktorý nedávno oslávil svoje osemdesiatiny, si kunsthistorici lámu hlavu už viac než pol storočia. Umenie tohto výnimočne mnohostranného „multiinštrumentalistu“, ktorého nadanie sa prejavuje v akejkoľvek výtvarnej disciplíne, akoby vyrastalo odnikiaľ – vymyká sa z kontinuity domácej aj európskej výtvarnej tradície a len ťažko ho v jeho integrite zaradiť do priečinkov a zásuviok výtvarných štýlov a prúdov. Cipárova mnohohrstevná tvorba pred svojím zakonzervovaním v teórii uniká ako živé striebro. Už pri letmom pohľade na umelcovu bohaté portfólio udiera do očí neúnavné testovanie spektra výtvarných výrazov, ktoré je niekedy ťažké stotožniť s jedinou čínorodou osobnosťou. Cipár veľmi dobre vie, že každá myšlienka, každá situácia a každý partner v komunikácii si zaslúžia svoj špecifický spôsob vravy. Hnacím motorom jeho tvorivého dobrodružstva je prieskum reči ob-

razu, večný nepokoj pri usilovnom hľadaní ciest, akými vyjadriť rozmanitosť ľudskej skúsenosti a poznania.

Miroslav Cipár sa narodil 8. januára 1935 v Semeteši (časť Vyskej nad Kysucou v okrese Čadca). Jeho životnú dráhu predznamenal nielen drotársky kraj, ale aj gymnaziálna maturita v Žiline a zrýchlené štúdium výtvarnej výchovy a slovenského jazyka na Vyskej škole pedagogickej v Bratislave (1953 – 1955). Tvorivý duch ho napokon priviedol k tomu, že svoju učiteľskú umiestenku nevyužil a rozhodol sa prehľbovať náklonnosť k umeniu v ateliéroch bratislavskej Vyskej školy výtvarných umení (1955 – 1961). Vyšiel z nich ako absolvent monumentálnej maľby a grafiky u profesorov Petra Matejku a Vincenta Hložníka, no už popri škole sa mu chlebičkom stávala ilustrácia, o ktorej vtedy ešte netušil, že zostane doménou jeho tvorby na niekoľko najbližších desaťročí.

SVET DRÔTOM PREPLETANÝ

Ak sa vraví, že základom výtvarníčenia je kresba, u Miroslava Cipára to pla-

tí dvojnásobne. Výrazná línia, ktorou sa snaží polapiť podstatu veci, je prítomná v každom jeho výtvore – nielen v náčrtkoch, perovkách, linorytoch či ilustráciách, u ktorých je tento osnovný nástroj výtvarného remesla prirodzený, ale aj v maľbách či sochárskych dielach. Pohľad do autorových skicárov (či skôr pracovných denníkov?) je fascinujúci – naplňa ich spleť čiar, ktorými odkrýva výtvarný nápad, zapisuje myšlienky čakajúce na svoju realizáciu. Neposedná stopa kresliarskeho materiálu je jeho vlastnou metódou filozofovania – poctivo ňou hľadá a vymedzuje súcno, komentuje bytie. Motívy sa na ploche papiera vrstvia ako prúd vedomia. Príznačný lineárny prejav však nepramení v nijakom výstrednom pláne autora; je skôr spontánnym symptómom kultúrneho archetypu, ktorý mu prúdi v žilách. Cipárovou poznávacou značkou je čiara, pevná a ohybná ako drôt, ktorým pracovní kysuckí drotári naprávali puknuté hrnce v rodnom kraji i za jeho kopcami. Kreslenie je preňho životnou nevyhnutnosťou.

Cipárove kresby, či už zhmotnené v starostlivo definovanej kontúre alebo sieti štruktúr, komunikujú s divákom svojou silnou figuratívnosťou. Namiesto imitácie reality si však vytvárajú svet vlastný – raz hravý a veselý, inokedy existenciálne hlbavý, romantický i melancholický. Pestré formy života z autorových predstáv sa vlnia v neustálom pohybe. Charakteristická cipárovská ornamentika neraz vyplýva až z komponovania elementov expresívnej kresby. Skladanie tvarovo i farebne štylizovaných figuratívnych prvkov a ich typizácia minucióznymi detailmi ústia do barokovo kyprého ornamentu, v ktorom možno nájsť odrazy ľudového umenia i inšpiráciu mimoeurópskymi kultúrami. Ornament v Cipáro-

vom poňatí nepredstavuje významovo vyprázdnený dekorativizmus, ale živú, organickú geometriu, ktorá vyčleňuje podstatné aspekty reality a kóduje ich do labyrintov obrazových znakov. Štylizácia sa prispôsobuje komunikačnému zámeru výtvoru – vysielá symbolické posolstvá, inokedy rozmarne fantazíruje, špásuje s karikatúrnou hyperbolou, nezáväzne sa pohráva s tvarmi, vyjadruje sa tajuplnými hieroglyfmi. Jedno je však isté – výtvarník sa pri tom dobre zabáva a toto tvorivé nadšenie je nákazlivé, prechádza aj na diváka.

OBRÁZKOVÉ ČARO KNIHY

Miroslav Cipár sa vždy cítil byť predurčený maliarom, no monumentálna maľba, ktorú študoval, v tom čase autorov zaväzovala k spoločenskej servilite a stvárňovaniu propagandistických ideí. Profesijsná voľba preto padla na ilustráciu, ktorá mu predsa len prinášala slobodnejší priestor a aj istý tvorivý komfort. Ilustrátorské skúsenosti začal zbierať ešte ako študent v časopisoch pre deti i dospelých. Táto práca si vyžadovala pružné reakcie na redakčné zákazky rôznorodého charakteru, ktoré zahŕňali oblasť od klasickej časopiseckej ilustrácie cez kreslený humor až po komiks. Už tu sa mladý výtvarník „vycvičil“ nielen vo výrazovej tvárnosti v rôznych modoch operandi ilustrácie, ale aj v schopnosti vnímať písmo ako výtvarný problém. Túto zručnosť neskôr zužitkoval vo svojich početných dizajnerských a typografických prácach – v riešení knižných obálok, titulkov, grafickej úprave kníh, plagátoch, značkách.

K Cipárovej orientácii na ilustráciu prispelo i jeho blízke priateľstvo s Ľubomírom Feldekom a kontakt s ďalšími

Miroslav Cipár

FOTO Anton Fiala

členmi nastupujúcej literárnej generácie (mladí spisovatelia trnavskej skupiny). Osud chcel, že Feldekova *Hra pre tvoje modré oči* (1958), ktorá bola jeho prvým vážnejším ilustrátorským počinom, nevyhovela paranoidnému oku cenzúry a jej plný náklad bol priamo z tlače stiahnutý a zošrotovaný. To však dvojicu mladých umelcov neodradilo od ďalšej tvorby a celoživotnej spolupráce, z ktorej vznikli nielen ilustrované vydania básní, rozprávok a hier, ale aj také drobné „geniality“ ako *Telefón* (1963) či *Kuchárska kniha pre deti* (1968), humorné leporelá s hravým súbehom obrazu a slova.

Tak ako sa kysuckí remeselníci vybrali za obživou do sveta, aby sa nakoniec vždy vrátili domov, podnikal aj Miroslav Cipár – už ako renomovaný ilustrátor – svoje výjazdy za hranice vlasti. V rokoch 1971 – 1972 pôsobil v indickom Novom Dillí v Children's Book Institut, v roku 1985 viedol workshopy pre ilustrátorov na Srí Lanke, v roku 1987 získal štipendium v Spojených štátoch amerických. Istý čas pôsobil i v Japonsku a vo Francúzsku. Počas pracovných pobytov vstrebával nové podnety pre tvorbu, ale aj napriek svojej svestaskúsenosti a umeleckej rozhladenosti kráčaľ svojou cestou, nestrhávali ho prchavé trendy. V ilustrátorskej tvorbe Miroslava Cipára sa síce prejavila mimoriadna technická i štýlová rozmanitosť, no je až podivuhodné, ako si jeho knižné obrázky zachovali dôverné domácke vyznenie.

I na medzinárodnej úrovni sa stali vysoko oceňovanými špičkové ilustračné stvárnenia ľudových rozprávok a povestí prerozprávanych Máriou Ďuríčkovou – knihy *Biela kňažná* (1973), *Dunajská kráľovná* (1976), *Prešporský zvon* (1978), *Zlatá brána* (1978). Ilustrátor bol vďaka nim „donútený“ sta-

roslivo naštudovať folklórne tvaroslovie i historické reálie a premyslene ich zatraktívniť súčasnému divákovi. Veľkolepé, farbami hýriace akvarely oživili svet tradičnej slovesnosti hravou fantáziou a opojnou romantikou. Divák sa rozplýva v dekoratívnej rytmike farebných plôch tvoriacich postavy a ich situačný rámec. Zámienku pre precíznú, secesne elegantnú ornamentalizáciu mu poskytli najmä prírodné, odevné a architektonické detaily, ktorými rafinovane vypoítoval prívetivé lyrické vyznenie výjavov. Umelcovi sa podarilo preniesť v čase i ďalšie veľké literárne diela, napríklad Rabelaisov román *Gargantua a Pantagruel* (1978). Renesančný optimizmus a epickú burlesknosť predlohy stelesnil v náročne šifrovaných alegorických výjavoch. Napriek tomu, že Cipár je skvelý kolorista, jeho ilustrácie sa dokázali zaobišť aj bez farby, len s minimálnymi výtvarnými prostriedkami – „holými“ ťahmi pera, farebnej ceruzy, rudky. Technickú flexibilitu umelca dobre demonštruje preklad Aristofanovej *Lysistraty* (1971), v ktorej odvážne prepoil prísnu figuratívnosť gréckeho vázového maliarstva s rustikálne prívetivou, „drôtenou“ kresbou konštrukciou.

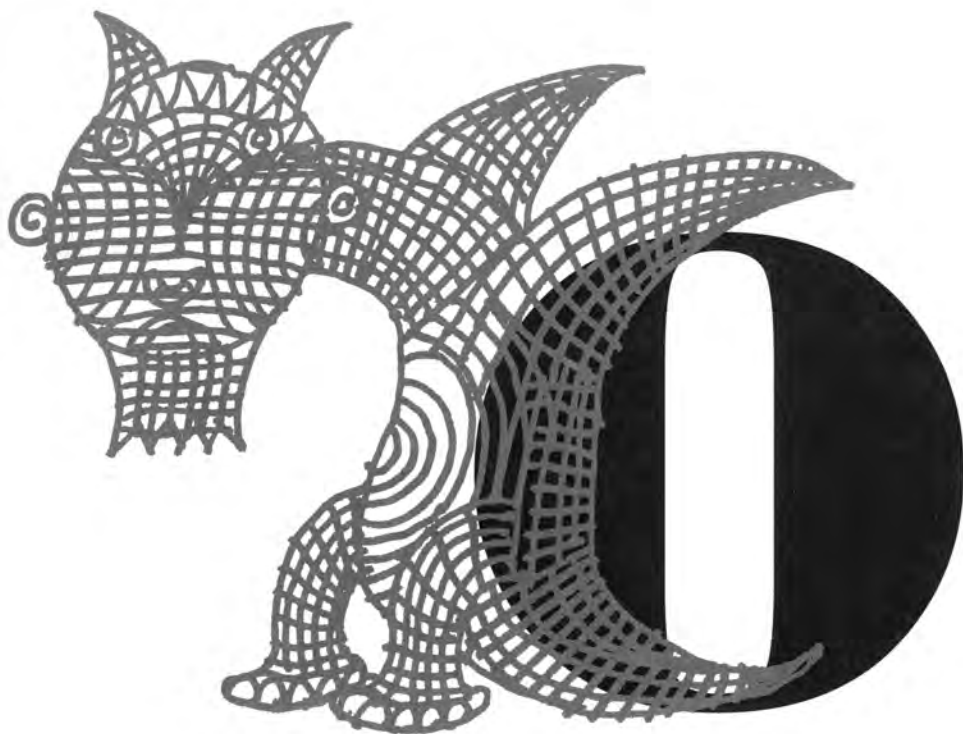
Cipárov zmysel pre humor a recesiu dostal mnoho príležitostí prejavíť sa v knihách jeho súčasníkov píšucich pre deti. Vyzbrojený znalosťou žargónu kresleného humoru namaľoval veseľé obrázky k Váľkovej *Veľkej cestovnej horúčke* (1964) a jeho zbierku básničiek *Do Tramtárie* (1964) naplnil vtipnými, technicky nedbalými obrázkovými anekdotami tak, že spisovateľ ešte na chvíľu stiahol svoje texty z vydavateľstva, aby ich upravil podľa ilustrátorových výmyslov. Vyobrazil príbehy známych postavičiek – *Osmijanka* (1971) Kristy Bendovej a Navrátilov-

ho *Ďura Trula a figliarov* (1977). Ako sympatizant nonsensuálnej poetiky Ľubomíra Feldeka šibalsky stvárnil jeho *Hviezdičkovú rozprávku* (1972) či *Jan-tárový svet* (1977), radostné univerzum detských kresieb zasa pripomenul pitoresknými obrázkami vo Feldekovej hre *Päťkrát Botafofo* (1978).

Miroslav Cipár je schopný empatického prevtelenia do rôznych typov textov. Dokáže vyťažiť ich esenciu, zvoliť pre ich obrazovú adaptáciu čo najadekvátnejšie výrazové prostriedky, ktorými stiera časové, teritoriálne a kultúrne hranice. Formálne jednoduchý, no emocionálne silný náboj majú ilustrácie Feustelovho *Černoška Gnugu* (1965) inšpirované pestrým africkým umením. V knihe rozprávok od ďa-

lekých morí *Dievčatko v mušli* (1983), ktoré zostavila Elena Chmelová, vibrácie akvarelu na voskovej rezerváži násobia meditatívnu univerzalitu obrazových symbolov. Legendárnou sa stala Cipárova neuveriteľne vierohodná inkarnácia do nie príliš vzorného žiaka *Jožka Mrkvičku Spáča* Márie Ďuričkovej, ktorého „príspevky“ vychádzali od roku 1969 v časopise *Slniečko* a neskôr boli vydané aj v knižnej podobe (1972).

Pri pohľade na šírku Cipárovho ilustračného diela je jasné, že aj keď ilustrácia bola pôvodne otázkou životnej nevyhnutnosti, autorov slobodný duch sa napokon presadil i v takej „úžitkovej“ disciplíne. Azda aj preto, že ilustrátor sa neraz odvážil s textom polemizovať, urobiť „vylomeninu“ voči

MIROSLAV CIPÁR / Ľubomír Feldek: *Botafofo*

oficiálnemu vkusu a očakávaniam vydavateľa. O tom, že Miroslav Cipár napokon prijal svoj životný údel spojený s médiom knihy, svedčia i jeho posledné práce, mimoriadne cenné bibliofilie *Pieseň piesní* (2010) a *Proglas* (2011), ilustrované s takmer posvätnou úctou k „veľkým“ textom kultúrneho dedičstva, k písmu i ku knihe ako zhmotneniu ľudskej pamäti.

Práve kvôli maximálnemu pracovnému nasadeniu, ktoré sa v dnešnej knižnej tvorbe už tak často nevidí, no i kvôli slovanskej duši, ktorú vdýchol mnohým knihám, je Miroslav Cipár známy, odborníkmi oceňovaný a kolekcionistami vyhľadávaný i v zahraničí. Ilustračná tvorba vyniesla výtvarníkovi mnohé domáce i medzinárodné ocenenia – Zlatého orla z Festivalu najkrajších kníh v Nice (1972), Zlatú medailu a plaketu z Bienále ilustrácií Bratislava (1977; 1973, 1977), Zlatú a Bronzovú medailu z Medzinárodnej knižnej výstavy v Lipsku (1982; 1977), Európsku cenu Univerzity v Padove (1977) a mnoho ďalších uznaní tvorby. Doma sa stal držiteľom Ceny Ľudovíta Fullu (1979) a od roku 2001 je nositeľom Radu Ľudovíta Štúra I. triedy.

SLOVÁ OBRAZU, OBRAZ SLOV

Či už v ilustrácii, grafickej úprave kníh a časopisov, plagátovej tvorbe, značkách alebo v merkantile, symbióza slova a obrazu sa preplietajú celou tvorbou Miroslava Cipára. Písmo, ako sám vraví, sa stalo prekliatím aj požehnaním jeho života. Neodbytné ho priťahuje nielen typografický poriadok a vnútorná logika textovej grafiky, ale najmä výrazové hodnoty písma v akejkolvek jeho podobe. Cipár je grafomanom v najlepšom zmysle slova a túto nutkavú zá-

ľubu realizuje v širokom zábere od antiestetického škrabopisu cez historické formy kaligrafie, expresívne typografické kompozície až po kaligramy a im podobné výtvary, v ktorých sa písmo a obraz zlievajú do neoddeliteľnej jednoty. Písmo ho prenasleduje od začiatkov jeho grafickej tvorby, keď limitované možnosti sadzby zákonite nemohli vyhovovať jeho estetickým nárokom na vzhľad textu, a tak sa podujal (podobne ako kedysi Benka, Galanda či Fulla) na vlastné interpretácie písmen abecedy, nápadité spracovanie tituliek, knižných obálok, plagátov.

Hravosť písmaobrazov v knihách a časopisoch, no najmä v príležitostných kresbách v zápisníkoch, ktoré mal ilustrátor neustále poruke, prechádza aj do výrazovo zdržanlivejšej oblasti grafického dizajnu – tvorby grafických značiek a logotypov, ktoré sú spravidla inšpirované tvarovými charakteristikami samotných písmen. Brillantná jednoduchosť ich konceptu zvyšuje obrazovú ideu reprezentovaného, a tak nám za mnohými chronicky známymi značkami ani nenapadne hľadať Cipárovo autorstvo: vytvoril nielen logo Bienále ilustrácií Bratislava – medzinárodnej výstavy ilustrátorskej tvorby, pri ktorej zrode ako zakladateľ sám stál, ale aj Slovenskej národnej galérie, Galérie meste Bratislavy, Bratislavských hudobných slávností, vydavateľstiev Mladé letá, Slovenský spisovateľ a Columbus, Clubu grafikov, denníka Smena. Väčšina z jeho značiek nerozlučne zrástla s inštitúciami či podujatiami a odoláva nástrahám redizajnovania už niekoľko desaťročí. I to je dokladom Cipárovej schopnosti koncentrovanej grafickej výpovede, ktorá si, podľa jeho vlastných slov, vyžaduje korigovať kresliarsku rozvláčnosť racionálnym prvkom.

MALIAR VEĽKÉHO FORMÁTU

Hoci sa meno Miroslava Cipára spája najmä s ilustráciou a úžitkovou grafikou, najuspokojivejšie príležitosti pre realizáciu svojich umeleckých vízií nachádza v maľbe, ktorej sa intenzívnejšie venuje od 60. rokov minulého storočia. Cipárove maľby sú (napriek ich osobitej hodnote) zároveň aj kľúčom k pochopeniu „úžitkovej“ stránky jeho tvorby. Pochopenie intuitívne vznikajúcich obrazov nám napomáha vryť sa pod dekoratívny povrch ilustrácií, prelomiť racionálne jadro grafickej tvorby.

Umelec ešte aj teraz udivuje laickú i odbornú verejnosť, keď na retrospektívnych výstavách odhaľuje diela, ktoré boli dlho ukryté v súkromí ateliéru. Jeho maliarska tvorba je neobmedzená – rúca všetky očakávania štýlovej jednoty, keď maliar využíva rôznorodé formy, výtvarné i „nevýtvarné“ materiály a technológie, aby nimi vyjadril nálady, myšlienky i premeny duše človeka v toku života. Nedbá pritom na to, aby zaujímal stanoviská k spoločenským témam; maľba je preňho priestorom vyjadrenia individuality, prieskumom a dokumentovaním vlastnej existencie a intímneho

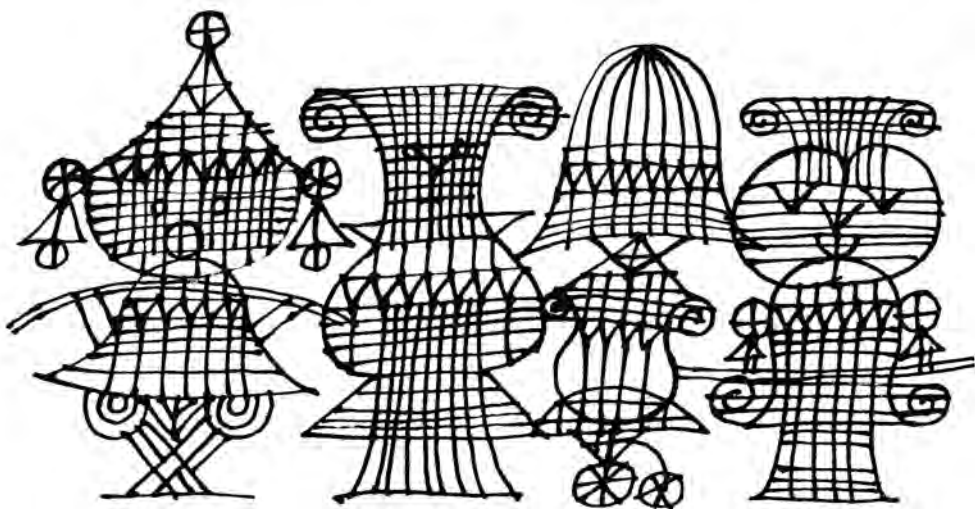

MIROSLAV CIPÁR / L. Feldek: Zlatúšik

vzťahu k svetu. Napriek tomu neposkytuje explicitné stanoviská ani definitívne výsledky, iba náznaky, tušenia, výnimočnej intuície.

I vo veľkoformátových maľbách sa prejavuje Cipárovo mimoriadne kresliarske nadanie a obdiv k písmu, i keď v oveľa abstraktnejšej podobe. Obrazy sú zhmotnenými videniami vnútorného oka umelca. Povrchová podoba vecí, na ktorú sa upriamilo postrenesančné európske maliarstvo, ho nepriťahuje. Vytrvalo ignoruje všetky výdobytky akademického zobrazovania, deskriptívnu plasticitu, konvencie perspektívy, kompozičné zásady. V kontraste k ilustračnej tvorbe sú jeho obrazy často minimalistické až konceptuálne, disponujú iba rezíduami figuratívnosti

a narativity. Písmo sa mení na elementárny grafický záznam – maliar sa netají svojím blízkym vzťahom k lettrizmu a umelcom, pre ktorých medzi písaním a stopou výtvarného materiálu neexistuje žiadna zásadná deliaca čiara. Nájdeme u neho žiarivú čistotu farieb a tvarov Henriho Matisa, hravú naivitu Joana Miróa, archetypickú hieroglyfiku Paula Kleea i meditatívnosť informelu Antoniho Tàpiesa. A v tom je náš umelec „svetový“: ide cestou moderných výtvarníkov, ktorí prekračujú všetky umelecké normy a obmedzenia, pretože chápu umenie ako stav prapôvodnej ľudskej tvorivosti, hlbinný prejav individua a kultúry, ktorá ho obklopuje.

MIROSLAV CIPÁR / *Lubomír Feldek: Botafofo*

80semdesiat- ročný mladík

*„Zatiaľ si robím zo staroby žarty,
aj keď som pripravený na to,
že raz príde čas,
keď si bude robiť staroba žarty zo mňa.“*

(Miroslav Cipár v prejave na vernisáži svojej
výstavy v Banskej Bystrici 22. januára 2015)

(Jubilejné
spomínanie
Ľubomíra
Feldeka)

MOJA NAJSTARŠIA SPOMIENKA NA MIRA CIPÁRA

Prvý raz sme sa mohli stretnúť na chodbách alebo na dvore žilinského Reálneho gymnázia už v roku 1947 – na nijaké vtedajšie stretnute si však nespomíname a vzápätí stalinisti gymnázium zlikvidovali ako buržoázny prežitok. Cipárov ročník pokračoval v štúdiu v tej istej budove – môj sa presťahoval na Nižšiu strednú školu na Zaymusovej ulici. No po nižšej prišla vyššia, aj môj ročník sa vrátil do budovy reálky a z toho obdobia sa už na seba pamätáme.

Nedávno som však Cipárovcov aj seba prekvapil zistením, že moja najstaršia spomienka na Mira nemá nič spoločné s umením. Do pamäti sa mi vryl v gymnaziálnej telocvični ako divákovi nejakého medzitriedneho basketbalového zápasu – dodnes si ho viem vybaviť pred očami, ako sa

prikrčený hravo predriblováva s loptou pomedzi vysokých obrancov súpera a tí sa iba bezradne pozerajú, čo sa to tam poniže ich rúk deje. Aj Cipárova nevesta (zhodou okolností takisto bývalá vynikajúca basketbalistka) mi dala za pravdu – aj ona má skúsenosť, že často vedia najlepšie rozvrátiť súperovu obranu práve šikovné pomenšie hráčky. Prečo je to tak? Zrejme preto, že dôležitejšia než telesná výška je pri basketbale šikovná ruka.

Tá ruka, čo mi uviazla v pamäti v žilinskej telocvični, nebola hocaká – čoskoro sa malo ukázať, že je to jedna z najgeniálnejších rúk slovenského výtvarného umenia.

SEMSATEŠ

Miroslav Cipár sa narodil 8. januára 1935 – a keď je reč o tomto dátu-

me, rád upozorní, že v ten istý deň sa narodil aj Elvis Presley.

Elvis sa narodil v meste Tupelo v štáte Mississippi a Miro vo Vysokej nad Kysucou. K tomuto údaju zase ja rád dodávam, že je to Mirova prvá vysoká – a možno z jeho škôl tá najdôležitejšia. Narodil sa totiž v kolíske slovenského drotárskeho umenia – výtvarní teoretici (a často aj on sám) neraz prirovnávajú jeho majstrovské narábanie s čiarou k majstrovstvu kysuckých umelcov narábajúcich s drôtom.

Cipárov otec síce nebol drotár, no vyrovnal sa drotárom v svetobežníckej odvahe – aj on sa spolu so ženou vybral na skusy za oceán. V Amerike si chceli zarobiť na budúcnosť, no kríza sa postarala, že tam nahonobili iba anekdotu. „*Ďalej nejdeme, svet je len potato,*“ povedali si vraj Kysučania, keď uvideli reklamnú tabuľu *SWEET POTATOES*.

A hľa, stačí poznať pár takýchto maličkostí, súvisiacich s kysuckými drotármi či s Mirovými rodičmi – a dozvedáme sa už čosi aj o ňom samom. Veď aj v jeho povahe sa od mladosti až dodnes snúbi láska k domovu s odvahou dobýjať svet.

Akoby mu už sudičky predurčili, že bude mať jednu zo svojich najúspešnejších výstav práve v Amerike (bola to výstava vo Washingtone, otváral ju – a či sa len na nej zúčastnil – Zbigniew Brzezinski).

Alebo že jeho sochu *Drotár s džarkom*, ktorá stojí v Turzovke, si objedná a dá do bronzu odliat americký podnikateľ, úspešný kysucký rodák Pavol Okuliar.

Alebo že Miroslav Cipár bude raz na Kysuciach vítať amerického astronauta Eugena Cernana, účastníka letu kozmickej lode Apol-

lo 17, ktorého noha 11. decembra 1972 o 20,55 spočinula na Mesiaci – a potom, po páde železnej opony aj v Turzovke, odkiaľ pochádzal jeho dedo Čerňan.

Aj Cipárových rodičov to z Ameriky ťahalo domov na Kysuce a po návrate sa usadili vo Vysokej, presnejšie v jej najvyššie položenej osade zvanéj Semeteš. Tu sa zakrátko po ich návrate narodil aj Miro Cipár – v drevenici, ktorú postavil ešte Ján Cipár (drotár, mastičkár a liečiteľ). Mirovi rodičia to tu zveľadili – a on v ich diele pokračuje. Ďalej to tu zveľaduje a – aj keď žije v Bratislave – často sa sem vracia. A keby len to! On celý ten svoj rodný kopec Semeteš hrdo vyhlásil za centrum Drotárie a dal na jeho vrchole osadiť kameň, v ktorom zvečnil nové meno svojho rodiska: premenoval ho na *SEMSATEŠ*. (Nemôžem sa nepochváliť, že toto nové meno som kopcu vymyslel ja, keď som tam Mira prvý raz navštívil a keď som mu ten jeho nádherný rodný kopec závidel.)

AKO VRAVÍ DANTE

Vždy, keď hovorím o Mirovom kysuckom rodisku, prichádza mi na um aj udalosť, ktorá sa tam stala 20. apríla 1945, teda tesne pred koncom druhej svetovej vojny.

Ako trest za partizánmi nastraženú minú stihlo sa v ten deň na obyvateľoch Semeteša ešte vyzúriť už na odchod prichystané gestapo. Gestapáci zapálili 13 domov a pred popravnú čatu postavili 22 semetešských mužov. Poprava bola vykonaná – no jednu z obetí guľka minula. Bol to Mirov otec Štefan Cipár, ktorý

MIROSLAV CIPÁR / *Lubomír Feldek*

vedel, že ak sa chce zachrániť, musí padnúť tak ako ostatní a predstierať, že je mŕtvy. Gestápci potom pre istotu každému z popravených ešte zblízka strelili do hlavy. Aj teraz stálo pri Štefanovi Cipárovi šťastie – ani táto guľka ho nezabila. Mená 21 popravených dnes pripomína pomník – no ten dvadsiaty druhý, čo prežil, zomrel až v roku 1990, ako deväťdesiatročný. Nemýli sa Dante, keď na začiatku *Božskej komédie* hovorí „Nel mezzo del cammin di nostra vita mi ritrovai per una selva oscura.“ (U Viliama Turčányho to znie takto: „Do stredu dráhy životnej som vkročil, keď obklopil ma temný priestor

lesný.“) Aj Štefan Cipár prežil najpochmúrnejší okamih svojho života presne v jeho polovici.

Každý rok s pätkou na konci znamená teda v cipárovskej rodine dvojnásobné jubileum. Nielenže sa na Semeteši 8. januára 1935 narodil pred osemdesiatimi rokmi Miro Cipár, ale 20. apríla 1945 sa tam druhý raz narodil aj Mirov otec.

MÚZA

Už som sa zmienil o Cipárovej šikovnej ruke a jeho genialite, už som zaznamenal, z akého dobrého kore-

ňa tá genialita vyrastá – no to nestačí. Ani on, podobne ako hociktorý iný veľký umelec, by nič nedokázal bez múzy.

Na jeho príchod z Kysúc čakala jeho budúca múza, gymnazistka Vilma, rodená Lángová, v Bratislave na Michalskej ulici číslo 7. Je to ten dom, ktorému sa hovorí aj Segnerova kúria – a túto adresu si mohli zapamätať všetci, čo čítali moju *Báseň čítanú na svadbe Miroslava Cipára 19. decembra 1959*. Pre tých, čo ju nečítali, odcitujem aspoň záver:

*...len slnečnice tu ešte nie sú, ale už
blížia sa, kráčajú po nábreží,
nečinní námorníci z propeleru otvá-
rajú ústa, pretože predsa sneží(aj
do tých úst im sneží)
a slnečnice kráčajú nevšímavo
a vláčne a na ich zlaté plátky sa-
dajú vtáci snehu a topia sa a kaž-
dý z nich je sladký,
a práve teraz, keď vchádzajú do Mi-
chalskej ulice a do brány číslo 7,
že je to zaujímavé, hovorí jeden star-
ší pán, to isté ešte jeden,
ten prvý hovorí ešte, že sa mu prvý
raz v živote krásne a zvláštne
zdajú,
lebo si myslel doteraz, že slnečnice
v zime odlietajú na juh,
a možno sú len nakreslené, hovo-
rí druhý, a nevie, že aj on je na-
kreslený,
pretože všetko nenakreslené je tu
dnes na návšteve, do vzduchu
nakreslené, keďže sa maliar Mi-
roslav Cipár žení.*

Tak. A teraz nemôže nenasledovať krátky citát z knihy *Prekliata Trnavská skupina* (2007).

MIHALKOVIČ A POHODLIE

Netreba si spájať Jozefa Mihalkoviča iba s nepohodlím, ktoré tak dobre znášal – mal on, betár, rád aj pohodlie. 20. decembra 1959, keď už som mal po promócií a Miro Cipár bol prvý deň ženatý, navrhol som Mirovi a Vilme, aby sa vybrali na svadobnú cestu do Stupavy. Budem ich na nej sprevádzať a spoločne navštívime na slobodárni Jozefa Mihalkoviča, ktorý – už novopečený chemický inžinier – tam pôsobí ako technológ v cementárni.

Novomanželia Cipárovci boli nadšení. Neboli to vtedy ešte takí veľkí svetobežníci, akými sa stali neskôr, a keby aj boli – svadobná cesta do Stupavy sa im zdala originálna, a čo je originálne, je aj svetové. Napokon, Jožo Mihalkovič bol aj Mirov kamarát, tak aké váhanie?

Zo svadby ešte všeličo dobré zostalo a u Joža sa iste tiež čosi nájde. Hneď ráno sme vyrazili a pre istotu sme nejakú fľašku prikúpili ešte cestou... Nuž, a v ďalší deň ráno, keď som otvoril oči, zistil som, že som sa vyspal posediačky na stoličke. Oproti mne sa posediačky vyspatý budil Cipár. A na tretej stoličke by sa mal posediačky vyspatý budiť Mihalkovič, pretože posteľ bola v tej Jožovej izbe na slobodárni iba jedna a tú sme ako džentlmeni prenechali Vilme.

Lenže kam sa podel Jozef Mihalkovič? Tretia stolička bola prázdna. Našli sme ho vo všetkej počestnosti chrápať vedľa Cipárovej čerstvej manželky. Teda čerstvej ako čerstvej. Aj ona sladko spala, nič netušila, možno Jozefovi Mihalkovičovi v spánku venovala aj nejaké to Cipárovi patriace pohladenie.

KEĎ SA JEDEN Z KAMARÁTOV OŽENÍ...

Svadobnou básňou a citátom z *Prekliatej Trnavskej skupiny* som, prirodzene, možnosti citovania ešte nevyčerpal. Vydavateľstvo Columbus dostalo aj realizovalo nápad vydať v jednej knihe všetko, čo sme s Miro Cipárom urobili za päťdesiat rokov. Práve vďaka tejto číslovke dostala kniha meno *Zlatá svadba* (2010). Kto ju nemal v ruke, sa možno rád zoznámí aj s úryvkom z kapitoly *Keď sa jeden z kamarátov oženie...*

Keď sa jeden z dvoch slobodných kamarátov oženie, druhý sa spravidla stáva postrachom mladej rodiny. Novomanželia Cipárovci mali však

šťastie, že som si po pauze spôsobenej úrazom v tlačiarňi a prípravou na štátnice našiel už v januári 1960 nové zamestnanie, a to až kdesi na severe Slovenska, v Tesle Orava v Nižnej. I tak si však Vilma Cipárová dodnes spomína, ako sa jej zmocňovala slabosť, keď som predsa len raz za čas zazvonil pri ich dverách a ona už vo pred vedela, že Mira celú nasledujúcu noc neuvidí. Ale až také hrozné to zas nebolo. Čoskoro po Mirovi som sa oženil aj ja a aj z Vilmy a Olgy sa stali kamarátky na celý život. Navyše Miro bol človek od prírody disciplinovaný a harmonogram, podľa ktorého žil, by mu nerozvrátil ani celý regiment kamarátov. Ako výtvarník, ktorý si hneď po vyštudovaní urobil dobré meno, nemal núdzu o prácu,

MIROSLAV CIPÁR / Eubomír Feldek: Jantárový svet

nuž kedykoľvek som ho prepadol, vždy som ho v tom byte na Michalskej 7, kam sa priženil, našiel spokojne sedieť a pracovať za stolom, ktorý nazýval svojím ateliérom. Mohli okolo neho chodiť, zhovárať sa, spievať, alebo mu rovno za chrbtom strieľať z dela – zostával nevyrušiteľný, nikdy sa nevyhovárал na zlé podmienky a na stole nemal nikdy neporiadok. Nielen na stole: Miro mal poriadok vždy vo všetkom – a tak mu nerobila problémy ani disciplína, ktorá ho čakala v kasárni. Poslucháčom VŠVU vojenčinu počas štúdia zrušili, musel si odslúžiť dva roky natvrdo – a jeho druhovia z armády si aj po rokoch pamätali, ako žasli, keď sa medzi nimi, v trenčianskej posádke, objavil tento vždy dobre naladený maliar, ktorý sa z ničoho neulieval, vyhrával terénne behy a nikdy nikomu nedal šancu, aby sa na ňom vozil. Darmo by vraj niekto chcel Cipára učiť, ako sa skladajú koše do komínčeka – on sám to vedel najlepšie zo všetkých, aj dôstojníci sa to chodili učiť od neho. A tak namiesto toho, aby som ja zvádzal Mira na bohémstvo, on aj mňa nakazil svojou pracovitosťou...

ODPOVEDE NA DVE OTÁZKY SVEŤA OKRUCKÉHO

Hovoriť o Mirovi Cipárovi a neopakovať sa, je ťažké najmä vtedy, keď sa mi podarí publikovať nejakú dobrú spomienku, no viem, že nie každý ju čítal.

Ustavične však je tu aj čosi nové. V posledných rokoch som otváral celý rad Mirových výstav, besedoval som o jeho knihe, on zas moje nové knihy ilustroval. Alebo sme si pozreli spolu nejaký futbalový zápas. Včera som pozeral hokej síce sám, ale zato pri slivovici nášho priateľa JUDr. Dlhopolčeka, Cipárovhо zberateľa – prehovoril som na dvoch vernisážach jeho zbierky, jedna bola v januári v Štátnej vedeckej knižnici Banskej Bystrici, druhá v marci v Galérii na Tehelnej (Klema) vo Zvolene. Na oboch moja dcéra šansoniérka Katka zaspievala pieseň *Je ne veux pas travailler (Nechce sa mi pracovať)*, čo mi umožnilo vytvoriť o Mirovi bonmot, že je to človek, ktorý ešte nikdy nepracoval. Celý život sa len zabáva. Pretože všetko, čo robí, robí pre radosť. Pre svoju aj pre našu.

Zažili sme však aj smutné veci. Obaja sme mali radi novinára Sve-

MIROSLAV CIPÁR / Lubomír Feldek: Telefón

ta Okruckého a prispeli sme do jeho knihy *Tehelné pole*. Spolu sme sa vybrali aj na jej krst. No Svetlo neprišiel – tak sa na ten krst tešil, že dostal z toho tešenia infarkt. Možno by ho aj prežil, no kvôli krstu knihy sa rozhodol infarkt zatajiť – a to hrdinstvo ho zabilo. Rok predtým mi však ešte stihol poslať dve otázky – čo si myslím o Mirovi Cipárovi po stránke výtvarnej a čo po stránke ľudskej. Na obe som mu odpovedal:

Čo si myslím o Cipárovi po stránke výtvarnej?

Že je to vynikajúci maliar, grafik, ilustrátor, sochár, to nemusím zdôrazňovať, vie to každý. Spolupracujem s ním celý život, od našej – mojej i jeho – prvej knihy *Hra pre tvoje modré oči*, ktorú nám v roku 1958 zošrotovali. Podobne nám v roku 1987 zošrotovali aj knihu *Aktívne svedomie*. Ale medzitým sme urobili ďalších 20 nezošrotovaných. Dnes je však Miro Cipár hlavne maliar, ktorý nežije z minulosti – aj vo svojej knihe *Počmáraný život* (2013) tvrdí, že to najlepšie má ešte iba pred sebou – a chystá sa to predviesť aj na výstave 22. novembra 2013 v Pálffyho paláci.

Skrátka: Cipár je jednou z najväčších stálic slovenského umenia.

A čo po stránke ľudskej?

Je to vynikajúci človek – spoznal som ho ešte ako gymnazistu, vtedy robil radosť svojim rodičom ako syn a svojim priateľom ako priateľ. Neskôr sa stal aj dokonalým manželom a otcom. A, samozrejme, je to aj správny občan. V jeho ateliéri sa 19. novembra 1989 zišlo jedenásť ľudí (mal som to šťastie byť medzi nimi), ktorí napísali protest proti brutálnemu zásahu komunistickej polície na Národnej triede v Prahe a zvolali míting na 17,00 popoludní do Umeleckej besedy. Skrátka: V Cipárovom ateliéri sa začala nežná revolúcia.

**EŠTE RAZ POZORNOSŤ
VILME CIPÁROVEJ**

„Zatiaľ si robím zo staroby žarty – aj keď som pripravený na to, že raz príde čas, keď si bude robiť staroba žarty zo mňa,“ povedal Miro v prejavu na vernisáži svojej výstavy v Banskej Bystrici 22. januára 2015. Ako však poznáme Mira – ten čas, keď si bude staroba robiť žarty z neho, eš-

MIROSLAV CIPÁR / Lubomír Feldek: Telefón

te tak skoro nepríde. Vilma totiž ten čas cez prah ich domu nepustí.

Nuž na záver tohto spomínania

venujeme ešte raz pozornosť Vilme – poteší to aj Mira.

Veľa šťastia, Vilma

Vilme Cipárovej k narodeninám 2014

(a tiež Mirovi Cipárovi k Vilminým narodeninám 2014)

*Ach, ten život iba zopár chvíľ má!
Prvá chvíľa: Pán Boh vypravil ma
na tento svet – a tu oslovil ma
zrazu Miro Cipár: „Ahoj, Vilma!“*

*Vravel, že je rád, že objavil ma,
pred otázkou potom postavil ma,
keď s kyticou kvetov navštívil ma:
„Vezmeš si ma?“ „Vezmem.“ Ulovil ma.*

*Nik na tomto svete neľúbil ma
viac – a ja tiež viac nikoho. Žil ma.
Ja som žila jeho. Aj keď síl má
dost, bol jemný. Iba štetcom bil ma.*

*Ach, ten život iba zopár chvíľ má!
Nehrozí však, že by otrávil ma.
Nehrozí mi, že by unavil ma.
Stačí iba, aby oslovil ma
aj dnes Miro Cipár: „Ahoj, Vilma!“
A som šťastná.“*

Tak buď ešte dlho šťastná, Vilma!

MIROSLAV CIPÁR / Lubomír Feldek: Telefón

zuzana stanislavová

Pozvanie na Zlatú svadbu

Dožiť sa takého jubilea, ako je zlatá svadba, je vec radostná a vzácna. Najmä ak sa za päťdesiatročným zotrvaním vo vzťahoch (lebo práve to zlaté svadby krásli) skrýva nielen osobnostná ľudská väzba, ale aj nepretržitá pracovná zviazanosť dvoch umelcov a vytrvalá vernosť umeniu, ako je to v prípade Miroslava Cipára a Ľubomíra Feldeka.

Zlatá svadba v tomto zmysle sa pravdaže pripomínala ešte v roku 2010, keď básnikov syn Martin Feldek vydal publikáciu s takýmto názvom. Ako protagonisti sa v nej predstavili oslávenec Miroslav Cipár – všestranný výtvarník, majster štetca, ceruzky, dláta či rydla (narodený v roku 1935) a rovnako všestranný spisovateľ Ľubomír Feldek, majster básne, prózy, eseje, prekladu i scény (narodený s malou časovou stratou na Cipára v roku 1936). Pravdaže, aby nezostali iba „dvaja okolo stola“, na „hostine“ umenia nechýbajú ani tí, ktorí oboch umelcov te-

raz už vyše polstoročia verne sprievádzajú: okrem pripomenutých členov trnavskej skupiny predovšetkým Feldekova „moja žena Oľga“, ktorá dostala príležitosť aj ako poviedkar-ka, a Cipárova manželka Vilma.

Ilustrátor býva v knihách väčšinou ticho prítomný; vizuálny „jazyk“ ilustrácie totiž zostáva obrazom na pozretie – nemožno ho premeniť na reč tak jednoducho, ako to možno čítaním či deklamovaním urobiť s jazykom literatúry. Obraz namaľovaný farbami, líniami, grafickými ťahmi možno len zažívať, nanajvýš opísať slovami; „obraz“ vytvorený slovami je možné ako text prečítať. V takomto zmysle je Cipár – napriek tomu, že v jeho výtvarnom vyjadrení má svoje miesto aj písmo (predsa len však inak, než to funguje v básni alebo rozprávke) – v knihe prítomný ticho; je však prítomný neodmysliteľne, lebo to, čomu hovoríme krásna kniha, si bez vstupu výtvarného génia nemožno predstaviť.

Nemohlo to inak byť ani v tejto publikácii: výtvarník, ktorý slávil jubileum v roku 2010, keď bola Zlatá svadba vydaná, musel byť tým, ktorý (zrejme) dal svoje práce k dispozícii a zaiste aj dohliadol na dizajn knihy, čo vznikala na jeho počesť

a v konečnom dôsledku jeho oslávila. Ale tak ako kedysi na prelome 50. a 60. rokov na jeho svadbe, aj tentoraz si „zarečnil“ niekto iný. Čítajúc Feldekove najstaršie, staršie, novšie i najnovšie texty čitateľ cíti, že sa tu rozohráva „hra pre tvoje modré oči“ v celej svojej imaginatívnej iskrivosti (nie náhodou odkazy na ňu a citáty z nej knihu v istom zmysle rámcujú a uvedená je aj ako celok); že celá Zlatá svadba je vďaka výberu a kompozícii slova a obrazu čarovným predstavením, ktorým sa vzdáva pocta umeniu a umelcovi – prirodzene, pravdivo a vtipne. Celé sa to deje cez prosté ľudské spomínanie na roky priateľstva a naračne spontánne podanie spomienok Ľubomíra, ale aj Oľgy Feldekovej (preto Cipárov ľudský profil pôsobí tak autenticky a životné osudy ľudí, o ktorých je reč, tak presvedčivo), cez rozpamätávanie sa na roky súzvučnej umeleckej tvorby a vzájomnej inšpirácie (preto výber z Feldekovej tvorby pre deti i pre dospelých, pôvodnej i prekladovej, sprevádzaný Cipárovými ilustráciami vytvára takú harmonickú symbiózu jazykového a výtvarného vyjadrenia). A ten Miroslav Cipár, ukrytý za reprodukciami svojich výtvarných prác, za spomienkami a historkami zo života, ktoré sa o ňom prezrádzajú, vystupuje z textov a obrazov vo svojej pracovitosti a zmysle pre humor tak plasticky, akoby práve teraz, s tichým úsmevom počúvajúc Feldekovo deklamovanie *Básne čítanej na svadbe Miroslava Cipára*, priam pred očami čitateľa načrtával originálne značky k faktom kultúry (nielen našej domácej), aj obrázky k Feldekovým knihám: k dnes už kultovej básnickej skladbe generácie detského aspektu

Hra pre tvoje modré oči, k zbierkam šantivých básní pre deti *Telefón*, *Hlava, ktorú som mal vtedy*, *Kuchárska kniha pre deti*, *Veselé album zvierat*, *Jantárový svet*, k nádhernej lyrickej rozprávkovej metafore *Zlatúšik*, k veselej absurdite rozprávky *Kúzelník a kvetinárka*, k veršom *Hviezdičkovej rozprávky* či k divadelnej hre *Botafogo*, ale aj k Feldekovým prebásneniam inonárodných veršov pre deti (napríklad k básnickej zbierke *Kolotoč* S. Maršaka, k Desnosovým *Spevobájam a spevokvetom*) alebo k zborníku perestrojkovej ruskej poézie vo Feldekovom preklade (*Aktívne svedomie*), aby to napokon spolu s básnikom dotiahli až po nekonečno (*Moja žena Oľga a nekonечно*) a po prvé knižné zverejnenie dávneho komiksového seriálu *Dobrodružstvá básnika Eduarda a maliara Anastáza*. Ba ukáže sa, že sa dá ísť ešte ďalej ako na koniec: epilóg knihy dovolí čitateľovi nahliadnuť do „najbližšieho spoločného zámeru“ – do ilustrovaného Feldekovho prekladu *Šalamúnovej Piesne piesní* (tá však bola vydaná až minulého roku s ilustráciami Petra Uchnára – ale takto sa obaja navzájom „minuli“ aj v niektorých iných prípadoch, napríklad pri rozprávke *Zelené jeleň*). V závere knihy to celé Feldek opäť vracia k ich „osudovej“ – k *Hre pre tvoje modré oči*, ktorou sa *Zlatá svadba* otvára (tak ako „sa otvára husľovým kľúčom“ metaforická imaginácia v predmetnej básni) a ňou sa aj zatvára – odkazom na symbol bežiacего chlapca s kľúčmi, ktorého M. Cipár namaloval na titulnú stranu prvého vydania tejto skladby. Hrou pre tvoje modré oči sa začala ich spolupráca – ňou sa básnik a ilustrátor, podobne ako o takmer tri desať-

ročia neskôr prekladmi z ruskej poézie *Aktívne svedomie*, znepáčili štátnej moci až do takej miery, že obe diela museli byť fyzicky zlikvidované.

Zlatá svadba je galériou doterajšej spoločnej tvorby Miroslava Cipára a Ľubomíra Feldeka. Mimochodom, v čase vydania knihy aj ich spolupráca oslavovala výročie blízke zlatej svadbe (prvá spoločná kniha umelcov Hra pre tvoje modré oči bola zilustrovaná v roku 1958) a okolo takéhoto jubilea sa krútili aj ich najvážnejšie (a azda aj najšťastnejšie) životné kroky – napríklad získanie partnerky na celý život. Aj o tom sa čitateľ v knihe čo-to dozvie, pretože rozprávania je aj prierezom životnej cesty obidvoch umelcov v tých uzlových bodoch, v ktorých sa osudy ich dvoch a ich blízkych najintenzívnejšie previazali. Slovesnú zložku

knihy netvorí teda len komponovaný výber z literárnej tvorby Ľubomíra Feldeka, ale aj „diery“, ktoré knihe „vymyslel“ výtvarník a do ktorých literát „musí písať poznámky“ – marginálne rozprávania o tom, čo a ako bolo, ktoré vôbec nie sú marginálnymi. Umocňujú totiž význam knihy, ktorú aj zásluhou takýchto poznámok vnímame ako priateľský, žičlivý a vtipný Feldekov komentár o osobnosti Miroslava Cipára ako o priateľovi, spoluautorovi kníh, ako o umeleckej autorite, občanovi, manželovi a človeku. Rovnako ako čitateľ absolútne verí Feldekovi, že nadovšetko miluje svoju ženu Olgu – hoci to nikde takto explicitne nevyslovil, verí aj sile jeho priateľstva s Miroslavom Cipárom – hoci ani toto nikde takto priamo nedeclaroval.

Ešte jeden rozmer *Zlatej svad-*

M. CIPÁR / Ľ. Feldek: *Veľká lama mala malú lamu*

by treba spomenúť: to, že sa v rozprávanií Feldekovcov (lebo ako prozaička má v knihe svoj part aj Oľga Feldeková poviedkou *Ako sa píše životopis*) o ľuďoch, veciach a udalostiach sprítomňuje nielen tvorivý a ľudský profil dvoch osobností slovenskej kultúry (jednej výlučne ako objektu, o ktorom sa vypovedá, druhej aj ako subjektu, ktorý vypovedá), ale aj vyše polstoročný život našej spoločnosti s príležitosťami aj rizikami, ktoré jednotlivcovi kládol do cesty, a ako neheroický obraz ľudskej statočnosti. Rozpamätávanie sa na to, čo poznačilo človeka boľavo a kruto, je oslobodené od zatrpknutosti. Stalo sa súčasťou vyrovnaného, múdreho postoja, ktorý miluje

život, ktorý si nenechal vziať potešenie z blízkych a radosť z práce ani optimizmus, s akým kráča v ústrety tomu, čo príde, a ktorý akceptuje dialektiku dobrého a zlého, lebo veď bez nej by sme nepoznali, že dobro je dobro a zlo je zlo. Aj pre toto dýcha zo Zlatej svadby slnečno a úsmevná pohoda.

Keď kniha *Zlatá svadba* vyšla, Miroslav Cipár práve o 25 rokov prekročil „abrahámoviny“; dnes mu do ich dvojnásobku chýbajú už len dve desaťročia.

Majstre, prežite ich pri plnom zdraví, tvorivom nasadení a v dobrej spoločnosti priateľa Ľubomíra Feldeka.

Literárna, ilustračná a dramatická tvorba pre deti a mládež 2014

Stalo sa už tradíciou, že BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Slovenská sekcia IBBY a Katedra slovenského jazyka a literatúry PdF UK v Bratislave každoročne usporadúvajú celoslovenské hodnotenie pôvodnej literárnej, ilustrácej a dramatickej tvorby pre deti a mládež uplynulého roka. K tohtoročným usporiadateľom pribudol Ústav filologických štúdií PdF UK, ktorý je jedným z gestorov vedeckej výskumnej činnosti na PdF UK. Vedecký seminár sa uskutočnil 22. apríla 2015 a spolu s prezidentkou Slovenskej sekcie IBBY PhDr. Timoteou Vráblovou, CSc. ho otvorila riaditeľka ÚFŠ PdF UK prof. PhDr. Mária Vajíčková, CSc. Na seminári vystúpila Zuzana Stanislavová z PdF PU v Prešove s referátom o beletristickej tvorbe, Iveta Drzewiecka PdF PU v Prešove s hodnotením súčasných ilustračných trendov v detskej knihe, Ondrej Sliacky z KSJaL ÚFŠ PdF UK referátom o odbornej reflexii literatúry pre deti a mládež, Lenka Dzadíková z bratislavského Divadelného ústavu s hodnotením javiskovej tvorby pre deti, Adela Mitrová z PdF PU v Prešove predniesla referát o mediálnej dramatickej tvorbe pre deti a mládež a Ján Kačala z KSJaL ÚFŠ PdF UK vystúpil s analýzou jazyka a štýlu románu debutujúcej Kamily Šebestovej Generácia my. Na seminári sa zúčastnili poslucháči KSJaL a rad významných členov Slovenskej sekcie IBBY.

toňa revajová

Dni detskej knihy 2015 v Banskej Bystrici

čiže

O knihách, o deťoch a o nečítajúcom národe

Vždy v inom meste, vždy v inej knižnici – tak sa rok čo rok konajú na Slovensku Dni detskej knihy, ktorých hlavným organizátorom je BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, a Slovenská sekcia IBBY (čiže Medzinárodnej únie detskej knihy). Tohto roku sa to stalo už 33. raz a mestom konania bola Banská Bystrica.

„CHCEM SA VÁS OPÍTAŤ ČI VÁS TO BAVÍ EŠTE PÍSAŤ KNIHY?“

Vo Verejnej knižnici Mikuláša Kováča bolo v dňoch 24. – 26. marca mimoriadne rušno. To sa, samozrejme, dá očakávať. Bežnou praxou však býva, že knižnice sa na tri dni zatvoria a prichádzajú do nich len zástupy detí. V Banskej Bystrici knižnica normálne fungovala a navyše prebiehali podujatia v rámci Týždňa slovenských knižníc. Treba však priznať, že Dni detskej knihy boli ťažiskové. Napokon, v číslach to pred-

stavovalo 14 autorov (Július Balco, Roman Brat, Danuša Dragulová-Faktorová, Ivona Ďuričová, Marta Hlušíková, Peter Holka, Branislav Jobus, Ľubica Kepštová, Hana Košková, Beata Panáková, Toňa Revajová, Enja Rúčková, Valentín Šefčík a Jana Šimulčíková) a 6 ilustrátorov (Martin Kellenberger, Juraj Martiška, Danica Paulíčková, Miroslav Regitko, Peter Uchnár a Dana Zacharová), 43 besied, ktorých sa zúčastnilo 1 280 detí. Stretnutia s malými či väčšími čitateľmi boli v knižnici a v jej troch pobočkách, v štrnástich základných školách a v jednom gymnáziu. Organizátori nezabudli ani na deti, ktoré sú práve v nemocnici. Okrem banskobystrických škôl prišli spisovatelia a ilustrátori do škôl v Badíne, Slovenskej Ľupči, Brusne a Nemeckej.

Dni detskej knihy neboli len o besedách – hoci je pravda, že od rána do poobedia sme sa presúvali z jednej školy na druhú, z mesta do dediny a naopak. Občas to celkom nevyšlo: traja v jednom aute jedným smerom a vždy najmenej jeden prišiel

neskoro. Ale deti na nás vždy trpezlivo čakali a väčšinou aj s vlastnoručne vyrobenými darčekom, najčastejšie vo forme obrázkov. Napríklad od druháčikov v Nemeckej sme s Jurajom Martiškom dostali otázky písomne – na výkresoch s našimi portrétmi. (Ja som napríklad na jednom mala: „Milá pani Revajová. Chcem sa vás opýtať či vás to baví ešte písať knihy.“ „No baví, kúratko, baví, a ešte ako!“)

Zvoní na čítanie

Bohužiaľ, v tom istom čase – asi sa to inak nedá – prebiehal v Základnej škole na Sitnianskej ulici odborný seminár *Inovačne a motivačne*. O tom, čo a ako čítať, ako deti motivovať a ako pre ne vyberať kvalitnú literatúru. Inovátormi a motivátormi boli profesorka Brigita Šimonová, Timotea Vráblová, Tibor Hujdič a Valentín Šefčík. A cez prestávky prebiehal v škole minifestival *Zvoní na čítanie*. Takým prestávkam by sa potešili deti v každej škole.

Profesor František Jurišič, režisér a animátor viac ako 140 známych animovaných filmov, pripravil pre deti v troch základných školách Animačný expres BAB (Bienále animácie Bratislava). Deti videli dve kolekcie animovaných filmov, besedovali s ich tvorcami a v tvorivej dielni si vyskúšali, z čoho pozostáva práca majstrov animácie.

OLYMPIÁDA TIMOTEY VRÁBLOVEJ

Čitateľská olympiáda mala svoju premiéru pred tromi rokmi v Poprade. Vymyslela ju prezidentka Slovenskej sekcie IBBY Timotea Vráblová.

Je autorkou koncepcie i každučkej súťažnej otázky. Prečo?

„Je matematická olympiáda, fyzikálna, dejepisná či geografická, olympiády v cudzích jazykoch... Tak prečo nie čitateľská?“ Je to vždy v meste, kde sú Dni detskej knihy. Deti písomne vypracúvajú olympiádu a víťazi sa zúčastňujú finále. Tohto roku uplynulo 70 rokov od prvého vydania Pipi Dlhej Pančuchy, a tak sme pracovali s Pipi. Zapojovalo sa šesť banskobystrických základných škôl. Pre vyučujúcich by to mal byť taký pohľad zvonku, ako možno s deťmi pracovať.

Súťažnými disciplínami je čítanie na rýchlosť, reprodukcia textu, čítanie s porozumením. Je tam napríklad Falšovateľ príbehov a deti musia prísť na chyby v pomýlenom texte.

„Kto falšuje?“

„Ja,“ čestne priznáva prezidentka IBBY. „Pri tejto i ostatných disciplínach sledujeme, ako súťažiaci pracujú s textom, ako mu rozumejú, ale aj to, ako si vedia veci odprezentovať. A dôležité je, že aj učitelia vidia niekde výsledok svojej práce – tým by mal byť kultivovaný čitateľ už v detstvom veku.“

Zároveň môžu učitelia všetky súťažné disciplíny využívať na hodinách a často ich prekvapí, kam až sa dieťa môže dostať. Čo zvláda a čo nezvláda. Alebo ako reaguje, ak dostane inak nastavené úlohy a ciele.

„Moja spätná väzba v Banskej Bystrici bola napríklad aj od pani učiteľky, ktorá povedala, že nad tými otázkami treba porozmýšľať, ale deti to veľmi baví. A ako oceňujú, že je to niečo iné, ako keď sa pýta pedagóg alebo ako je to v učebniciach,“ dodáva Timotea Vráblová.

Spisovatelia a výtvarníci na banskobystrických Dňoch detskej knihy 2015

*Zľava: Roman Brat, Július Balco a Drahúša Dragulová-Faktorová
Ilustrátorský workshop Juraja Martišku*

ZÁHRADNÁ POHODA

Hneď po príchode do Banskej Bystrice nás riaditeľ VKMK Peter Kliniec osobne vzal na prechádzku centrom mesta. Upozornil na šikmú vežu a viaceré vzácne architektonické pamiatky a odviedol nás do Matejovho domu, do mestského múzea. Po prehliadke sme skončili v Záhrade – v Centre nezávislej kultúry. Trávy ešte nebolo veľa, ani tohtoročné marcové počasie nežičilo posedávaniu vonku. No ocenili sme čaro Záhrady s niekoľkými starými stromami, kde namiesto plota po jednej dĺžke slúžia vekom overené mestské hradby. Kávu sme si mohli objednať v priestoroch, o ktoré sa starajú mladí nadšenci a kde majú možnosť vystupovať začínajúci umelci. Len mi prišlo zvláštne, že opona je za javiskom a nie pred ním. No keď nám ju odhrnuli, ukázalo sa, že všetko je v poriadku, lebo my vlastne sedíme v zákulisí. Za oponou je 16 m dlhé hľadisko – a práve tu sa dajú vidieť aj predstavenia Divadla z Pasáže, ktoré pracuje s postihnutými ľuďmi.

Po káve v Záhrade už odchádzali pracovať výtvarníci – na radnici na nich čakalo tridsať detí zo základných škôl a ZUŠ. Rozkrúcal sa Ilustrátorský kolotoč a neskoršou prehliadkou ešte nedosušených maliieb sa začínal slávnostný večerný program.

EŠTE JEDNA ZÁHRADA, V KTOREJ BOL I PÁN MRKVIČKA

Na druhý deň „po robote“ sme sa opäť ocitli v záhrade. Tentoraz v nevelkej a súkromnej, u banskobys-

trickej výtvarníčky Ľubice Lintnerovej. Ohrievali nás dva ohníky, jemne pikantný guláš, ktorý uvarili dámy z knižnice, dobré víno. Každý si našiel príjemný kútik a príjemnú spoločnosť. A tak aj ja – lebo ešte stále mi bolo ľúto, že som nemohla byť na seminári profesorky Brigity Šimonovej, Timotey Vráblovej, Tibora Hujdiča a Valentína Šefčíka – som si na krátky rozhovor odchytila Tibora, alias pána Mrkvičku. Mladého muža, ktorý spočiatku len chodil do škôl, čítal deťom dobré knihy a nevynechal pri tom ani jeden zo spôsobov, ako v nich podnietiť záujem o čítanie. Neskôr založil internetové kníhkupectvo, ktoré má len jednu chybu: priemernú či podpriemernú knihu si v ňom neobjednáte... našťastie! Dnes okrem toho všetkého učí učiteľov, ako vychováť z detí čitateľov.

ABECEDU VEDEL, ČITAŤ SA NENAUČIL

Adam v škole sedel, abecedu vedel, čítať sa nenaučil. To je názov seminára Tibora Hujdiča a zároveň to presne vystihuje situáciu, v ktorej sa podľa neho naše deti ocitajú. Je to naozaj také vážne?

„Ak chcem niečo urobiť preto, aby deti čítali, sú tu dve kľúčové skupiny – jedna sú rodičia, druhá učitelia. Podľa niektorých zahraničných projektov sa ukazuje, že práve učitelia dokážu ovplyvniť rodičov, aby deťom čítali.“

Učitelia sú zahnaní trocha do kúta tým, že deti nerozumejú textu a nedokážu s ním pracovať. Sami vidia, že s tým treba niečo robiť. Sú teda otvorení a počúvajú. Samozrejme, najprv majú predstavu, že ja ich za

hodinku naučím dve-tri metódy, oni to potom dvakrát urobia so žiakmi a tí hneď budú čitateľsky gramotní. Alebo hovoria – to my nemáme robiť, to nie je naša práca. Je to tak, že ministerstvo teraz pre učiteľov slovenčiny vydá 70-stranovú tabuľku, čo všetko žiaci majú vedieť, ale nie je tam ani slovo o tom, že majú byť čitateľmi. A to sa snažím učiteľom povedať: že ak žiaci nebudú čítať, tak práca učiteľa je takmer zbytočná.

Toto sú otázky, ktoré im kladiem a znepokojujem ich. Chcem, aby sa na tom zúčastňovali všetci. Nemôže stačiť slovenčinarka. Fyzikár musí do nich zasiať, ako lúskat odborný text. Dejepisár historický, navyše dávať dohromady dejinné súvislosti.

Neteší ich to. Dejepisár stále dúfa, že niekto iný deti naučí vnímať prečítaný text a on už s nimi bude len riešiť dejepisné úlohy. Zeme- pisár dúfa, že niekto iný naučí deti rozmýšľať v zemepisných a politic- kých súvislostiach. Ale tak to naozaj nie je a nebude.“

Misia pána Mrkvičku je náročná. Keby som mohla niekomu ude- liť Cenu Mateja Hrebendu, dostal by ju prvý. Veď koho na Slovensku až tak veľmi trápi, že správy o kva- litných knihách pre deti sa k deťom ani nedostanú? Že komercia sa tvr- do presadzuje v reklame, vo výkla- doch a na viditeľných miestach v ob- chodoch. Že knižnice sa snažia kú- piť práve tieto knihy, lebo „deti si ich pýtajú“?

A tak pán Mrkvička aspoň ne- únavne pracuje v školách.

„Čítanie s Mrkvičkom – to je rozčí-

tanie knižky. V polovici poviem – ha, zvonilo, musíme ísť do triedy – a kto chce vedieť, ako sa to skončilo, musí si to dočítať sám. Na druhom stup- ni predstavujem žiakom knihy, ro- bím s nimi rôzne kvízy a hádanky. Sú školy, kde začnem s deťmi o ôsmej a skončím o štvrtej seminárom pre učiteľov.“

A určite má v hlave ešte niečo no- vé, napadne mi – a keďže ho mám poruke, hneď sa aj spýtam.

„Z rozhlasu ma oslovujú – porad- te rodičom, ako vybrať dobrú kniž- ku. Ja to veľmi rád urobím, ale chýba mi predovšetkým supermarket, kde by si deti mohli kúpiť rodičov, kto- rí im budú čítať. Ktorí budú ochot- ní s nimi tráviť čas a nebudú ich po- sielať k elektronickým hračkám, aby mali pokoj. Takýto mi chýba ob- chod, kde by som kúpil učiteľa, ktorý chápe to, že ak naučí dieťa, aby ma- lo rado knihy, dá mu do ruky samo- vzdelávací rozmer na celý život. To je oveľa viac, ako natlačiť mu do hla- vy, kde leží Antarktída. Takýchto uči- teľov je málo, sú pod veľkým tlakom – a celá generácia nám prestáva čí- tať. Mlčíme o tom, že dospelí nečíta- jú. Ale ako môže učiteľ, ktorý nečíta, inšpirovať deti k tomu, aby sa stali čitateľmi? No ťažko.“

O tom všetkom, ale predovšet- kým o knihách a o deťoch bolí tohto- ročné Dni detskej knihy. A ozaj, jedným z mnohých vzácných hos- tí bola aj Katarína Bergerová, ria- ditelka knižnice v Petržalke. Lebo práve tam sa tento trojdňový svia- tok detskej knihy uskutoční o rok, na jar 2016.

ján kačala

O tých, čo sa stratili a nevedia sa nájst'

*(Jazyk a štýl
generačnej výpovede
Kamily Šebestovej)*

Pätnásť- až šesťnásťročná autorka Kamila Šebestová píše a roku 2013 aj vydáva román *Generácia my* ako generačnú umeleckú výpoveď o živote mestskej mládeže. Úvodné autorské venovanie „všetkým, ktorí sa stratili a nevedia sa nájsť“ signalizuje, že máme pred sebou obraz až priveľmi kľukatého a zložitého života mladej generácie, ale napokon s pozitívnym záverečným dejovým aj ideovým vyústením. Ním mladá autorka na svojom vlastnom osude ukazuje, že rodina, rodičia a ich láska a skutoční priatelia a predovšetkým viera v Boha sú tie naozajstné hodnoty, ktoré sa stávajú, ale najmä natrvalo zostávajú životnými orientačnými bodmi aj stálou oporou dočasne poblúdených detí a prinášajú cestu k ich bezpečnému návratu.

Autorka v románovej výpovedi o sebe a svojej generácii preukázala nevšedné umelecké nadanie, pozorovateľský

talent, prejavujúci sa napríklad aj v zobrazovaní relevantných detailov, zmysel pre nájdenie skutočných životných hodnôt aj schopnosť primerane umelecky stvárniť náročnú románovú tému jazykovo, štylisticky aj kompozične. Rozhodujúcim činiteľom pri autorkinom pozorovaní človeka je výraz očí, lebo ony nepochybne sú obrazom jeho duše. Hoci v tiráži sa čitateľ môže dozvedieť, že text redigoval Juraj Šebesta, istotne to neznižuje vlastnú autorskú zodpovednosť alebo priam umelecké zásluhy Kamily Šebestovej. Zhoda priezvisk autorky a redaktora textu, nepochybne autora románov *Keď sa pes smeje* /2008/ a *Venussha (ťažký týždeň)* /2011/, venovaných takisto stvárneniu života veľkomestskej mládeže (o ich jazyku a štýle píšeme v práci *Jazyk majstrov* z roku 2014), istotne nie je náhodná.

Vcelku možno v Šebestovej jazyku a štýle – aj v porovnaní s jazykom a štýlom citovaných Šebestových románov – pozorovať zreteľný obraz prehlbovania sa a rozširovania sa slangového vyjadrovania mladej generácie vo viacerých

smeroch, najmä s výrazným posunom k zexpresívňovaniu a osobitne k zvlugárňovaniu bežného mládežníckeho rečového prejavu a tým aj k zjavnému vytrácaniu sa hranice medzi kultivovaným neutrálnym vyjadrovaním a silno príznakovým, nápadným a vulgarizujúcim sa vyjadrovaním u mladých ľudí. Pravdaže, tento posun treba konštatovať z hľadiska celkového spoločenského vedomia, v ktorom istotne majú dominujúce postavenie aj úlohu predstaviteľa strednej a staršej generácie žijúci v spoločnom čase a priestore s mladou generáciou, pričom mladá alebo mladšia generácia už často vulgárnosť vo vlastnej alebo aj v cudzej reči ani nevníma a nehodnotí ako vulgárnosť. Z románových postáv o tom svedčí povedzme verejná Tomášova výpoveď pred zhromaždením učiteľov a žiakov gymnázia, v ktorej sa bežne vyskytujú – zjavne v úsilí priblížiť sa aj svojou rečou vyjadrovaniu mladých a tým sa v ich očiach stať dôveryhodnejším – vulgarizmy, ktoré spomínaná stredná a staršia generácia jednoznačne vníma ako nevhodné do verejného prejavu. Prirodzene, v reči iných hrdinov Šebestovej prózy – vrátane autorskej reči – vyskytujú sa aj oveľa silnejšie vulgarizmy ako v Tomášovom prejave k mladým. Z hľadiska celkovej dejovej perspektívy a ideového vyústenia knihy však treba konštatovať, že s konsolidovaním osobných a rodinných pomerov hlavnej hrdinky sa miera vulgárneho vyjadrovania v texte výrazne znižuje. Aj autorka vedno s tým, ako sa zrieka alkoholizmu a fajčenia, prechádza aj na menej príznakový a neutrálnejší jazyk.

Pravdaže, vulgarizmy vo vyjadrovaní mládeže sú iba jedným z nápadných znakov celkového výrazného slangového vyjadrovania mládeže. Do takéhoto vyjadrovania môžeme zahrnúť celkový vysoký výskyt príznakových pros-

triedkov nášho spisovného, ba aj celého národného jazyka. Na pozadí bohatšej a diferencovanej vrstvy neutrálnych prostriedkov spisovného jazyka sa v Šebestovej práci zreteľne vynímajú pestro rozlíšené vrstvy rozmanito príznakových prostriedkov spisovného jazyka najmä z okruhu slovnej zásoby a syntaxe. V oblasti slovnej zásoby škálu príznakových prostriedkov popri spomínaných vulgárnych výrazoch tvoria najmä bohato odstupňované expresívne a hovorovo zafarbené prvky, autorské aj všeobecne mládežnícke neologizmy a okazionalizmy až po knižné výrazy, v syntaxi sú to predovšetkým syntakticky a sémanticky nezvyčajné spojenia slov, príznakový slovosled pri príklonkách a dotvrdzovacích časticiach, eliptické vety a príznakové vetné konštrukcie. Keď si náležite uvedomíme, že autoritou diela je príslušníčka mladej generácie a v románe vystupujú prevažne tiež jej rovesníci, bude pochopiteľné aj to, že medzi pásmom rozprávača či rozprávačky a pásmom postáv nie sú zjavné veľké rozdiely v jazyku a štýle vrátane výskytu vulgarizmov v autorskej reči. Pravdaže, autorke nemožno uprieť ani vydarené úsilie jazykovo a štylisticky charakterizovať aj jednotlivé mládežnícke postavy diela alebo konkrétne dialogické situácie. Ako ukážku váhového, nerozhodného, obrazne povedané, vzájomne slovne sa ohmatávajúceho rozhovoru rozprávačky s potenciálnou priateľkou Mimi možno uviesť ich mobilný telefonický rozhovor zo strany 138, v ktorom sa vyskytuje priam neobvyčajné množstvo neurčitých, ba celkom prázdnych slov aj celých viet. Spomedzi lexikálnych jednotiek upozorňujú na seba najmä nadväzovacie, nabádacie, priťakávacie a pravdepodobnostné častice a početné citoslovčia. Pri výstavbe viet a danej časti textu vystupujú do popre-

Kamila a Juraj Šebestovci

dia krátke menné, časticové alebo cito-slovcové jednočlenné vety. Ďalej sú to zo sémantického hľadiska prázdne vety s prevažne nadväzovacou funkciou, opakovania istých slov a výrazov obidvoma účastníkmi rozhovoru a využívanie početných páuz, naznačených v tlačenom texte tromi bodkami. Uvádzame skrátený citát:

„No... ja ti len tak volám, že či by sme nešli niekam... von. Alebo tak.“

„Von?“ Ani som sa nesnažila skryť, že som prekvapená.

Zasmiala sa na mojom tóne. „Hej. Ja viem, že sa veľmi nepoznáme, ale tak ty si mi prišla taká sympoška a v pohode, tak som si hovorila, že by sme sa mali viac spoznať.“

*„Aha... No tak však, prečo nie?“
„Fakt? Tak... tak super! Tak, kde by sme šli?“*

„No... ja neviem.“

„Vieš čo, zajtra máš čas?“

„Neviem... Ehm, no myslím, že... asi hej...“

„Tak čo keby sme zajtra skočili do Vey?“

„Hm... Počkaj, myslíš Euroveu, hej?“

„Hah, hej... Veu, no... Tak čo hovoríš?“

„Vieš čo... v pohode teda. Tak o koľkej asi?“

„O piatej. V pohode?“

„Hej, to je ok. Tak o piatej.“

K celkovej charakteristike jazyka a štýlu tohto románu patrí aj konštato-

vanie narastania cudzojazyčných, najmä anglických a českých, v menšej miere aj nemeckých, francúzskych a talianskych prevažne citátových výrazov (písaných pôvodným aj zdomácneným pravopisom) v reči mládeže, a to vrátane cudzojazyčných – anglických a českých – vulgarizmov. Napospol ich autorka využíva ako charakterizačný prostriedok jednotlivých vystupujúcich postáv, nemožno ich teda označiť za všeobecne používané v jazyku diela.

Jazyk a štýl tejto generačnej výpovede z pera príslušníčky tejto generácie celkove dobre vystihuje stav, ktorý by sme mohli označiť pracovne ako slangová atmosféra v reči mládeže. Tá sa premieta najmä v podobe využívania tých jazykových prostriedkov, ktoré sme v našom rozbere spomínali doteraz, ale aj v ďalších vrstvách jazykových prostriedkov, lexikálnych aj syntaktických, a vo výstavbe textu. Máme tu konkrétne na mysli výraznú hyperbolizáciu mládežníckeho vyjadrovania, zveličovanie významu alebo rozmerov zobrazovanej veci, javu, používanie skrátených slov a skratiek, tvorbu nových slov, deformovanie všeobecne zaužívaných slov a vo všeobecnosti hravý prístup k jazyku ako výsledok pozoruhodnej jazykovej tvorivosti mládeže. Na druhej strane sa vo vyjadrovaní mládeže často vyskytujú opačné tendencie, prejavujúce sa v používaní početných výplnkových slov a viet, významovo prázdnych, len potvrdzovacích výrazov, zaverení a zahrešení majúcich podobu parentéz, ako aj rozmanitých nadväzovacích výrazov a viet. Presvedčivý doklad o tom poskytuje citovaný rozhovor zo s. 138. V syntaxi z tohto hľadiska treba upozorniť na sémanticky a syntakticky nezvyčajné spojenia slov, nové, netradičné prirovnania a nové frazeologizmy.

Z priestorových dôvodov v ďalšej

časti práce uvádzame len v obmedzenom výbere jazykové doklady ilustrujúce niektoré naše zistenia a závery:

H y p e r b o l i z á c i u vyjadrenia ukazujú príklady: Hodí mi na lavicu preškrtnutý text *zamorený* červenou farbou. (127) – Hodí mi košíček. Bez problémov ho chytím a *vrhnem* naň udivený *pohľad*, čo vyvolá ďalší Nalin *záchvat smiechu*. (134) – Odignorujem ju a *rútim sa* dolu po schodoch. (137) – „Aký je problém zobrať si šál?“ strká mi divný hnedý šál, ktorý *má asi desať metrov*. (136) – *Hodila som si na seba* hnedú koženú bundu a na nohách mám *aspoň desaťcentimetrové opachy*. (87) – V mobile sa ozve *asi milión zapípaní* a potom mi to konečne zdvihne. (65) Používanie skrátených slov a skratiek máme v dokladoch: Nakoniec sa rozhodnem pre čierno-bielu kockovanú košeľu, obyčajné modré rifle a krémové konverzy. Proste všetko *obyč.* (136) – „V pohode,“ zasmejem sa. „Čo tak *MC?*“ – Onedlho už sedíme v *Mekáci*, napchávame sa mrte dobrými hranolkami a zapíjame to mrte dobrým cappucinom. (139) – To je *ok*. (138)

N e o l o g i z m y so slangovým príznakom sú zastúpené príkladmi: exovať „piť na ex“ (Tá chuť sa mi začína protivíť, ale odhodlane exujem ďalší pohárik. – 123), úchyl „úchylný človek“, perverzák „človek s perverznými sklonmi“, docvaknúť niekomu „uvedomiť si niečo“, čauky (pozdrav *čau*), sorko „ľutujem“ (z anglického sorry), sympoška „sympatické dievča“, v pohodke „v poriadku“ (Hnedé polodlhé vlasy som si vyfúkala, starostlivo vyžehlila a nalakovala, takže vyzerajú celkom v pohodke. (87), chalánko „chalan“ (Je v pohode ten chalánko? – 75). Ostatné citované príklady zároveň svedčia o hravom prístupe mládeže k jazyku. Skôr ako okázionálne (príležitostné) slová by sme

hodnotili výrazy *bábäniatko* „bábätko“ a *navcirkat sa* „votrieť sa do priazne“ (zo základu *vcírka*, ktorý možno nájsť v citovaných prácach Juraja Šebestu) v kontextoch Kočíkovaľa by som to malé bábäniatko od rána do večera. (113) – Karin sa už stihla Nale kvalitne navcirkat. (65)

S é m a n t i c k ý spôsob tvorenia neologizmov ukazujú príklady ako Bože Alica, *ja z teba nemôžem*. (172). V ňom sa pomocné modálne sloveso *môcť* v zápornej podobe splnovýznamňuje a s novou pevnou väzbou s predložkou *z* + genitív pripojeného mena nadobúda význam „veľmi sa čudovať, žasnúť“. Je to frazeologizované spojenie a pripomína iné modálne sloveso *musieť*, ktoré v ostatnom čase tiež prešlo podobným vývinom a v spojení *ja to nemusím* sa používa vo význame „nemám to rád, nepáči sa mi to“. Je to jeden z príkladov na neprestajné hľadanie nových vyjadrovacích možností v jazyku, na jazykové experimentovanie a na jazykovú tvorivosť mladých ľudí.

Z okruhu s y n t a x e uvedieme príklady na syntakticky a sémanticky nezvyčajné spojenia typu *Trochu dosť* ma zaskočil. (75) – „Viem, že si tam,“ poznamenal *trochu zúfalým* tónom. „Chcem sa ti ospravedlniť. Strašne... ma to mrzí.“ (97) – Chcem ju ísť navštíviť. *Neskuťočne chcem!* Ale nemôžem. (87). V prvom prípade príslovky *trochu* a *dosť* by v samostatnom postavení pri nadradenom slovese vyslovovali istú menšiu, prípadne dostačujúcu mieru deja a ako také by mohli pri danom slovese obstať samostatne: *trocha* ma zaskočil, prípadne *dosť* ma zaskočil. No autorka ich upotrebí popri sebe tak, že príslovka *trochu* už netvorí syntagmu so slovesom, lež s príslovkou *dosť* a podradňovacia syntagma *trochu dosť* je istým spôsobom kuriózna, lebo v nej si obidve

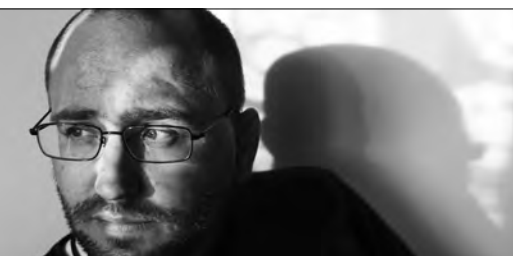
príslovky významovo protirečia. Takúto syntagmu môžeme prijať iba ako jeden z prejavov nezvyčajného mládežníckeho vyjadrovania s úmyslom odlíšiť sa od toho, čo je bežné. Aj spojenie *trocha zúfalý tón* pôsobí na čitateľa sémanticky protirečivo, keďže jeho súčasti sa odlišujú v miere daného príznaku: kým prídavné meno *zúfalý* vyslovuje maximálnu mieru príznaku, príslovka *trocha* túto maximálnu mieru zasa zmierňuje. Aj toto spojenie je sémanticky nezlučiteľné a obstoí iba ako prejav úsilia po originalite vyjadrovania.

Syntakticky nové spojenia v našom jazyku predstavujú prívlastkové syntagmy *párty ženy*, *techno hudba* v kontextoch Katka sa začervená a rozpačito zasmeje. Vidieť na nej, že nie je typ nejakej párty ženy. (160) – „Hovorila si niečo?“ re-ve o niečo hlasnejšie než techno hudba. (159) Ide v nich o použitie foriem *párty* a *techno* ako nesklonných adjektív v pozícii nezhodného anteponovaného prívlastku, viažuceho sa primkýnaním na nadradené meno.

Úspornosť v prejave na úrovni syntaxe sa dosahuje predovšetkým používaním eliptických viet, ako sú napríklad: Pokrčí ramenami. „*Ja len, že takto zrazu*, to je taký nezvyk.“ (161) – „*No čo? Páči sa?*“ pýta sa šibalsky Nala. (188)

Na záver môžeme konštatovať, že mladá autorka sa úspešne popasovala aj vyrovnala s úlohou využiť v prozaickom umeleckom diele primerane bohatý a diferencovaný literárny jazyk a štýl na dosiahnutie svojho umeleckého a ideového zámeru. Zo spisovnej slovenčiny, ale aj z nespisovných útvarov nášho národného jazyka na naplnenie svojich cieľov vybrala bohaté a rozmanito rozlíšené jazykové prostriedky a štylistické postupy, ktoré sú presvedčivé a verné typom postáv aj prostrediu, v ktorom sa v diele pohybujú.

peter krištúfek

O Kornelovi, s Kornelom a bez Kornela

Keď pred časom opustil Kornel Földvári tento svet, veľa sa pohovorilo a popísalo o odchádzaní a zostávaní, faktom však zostáva, že ku Kornelovi sa to všetko – rovnako ako slovíčko pohreb – akosi nehodí. Rozumiem, nemáme na to iné výrazy. Lenže napríklad ani pomenovanie toho, čo Kornel pre mňa osobne, ale aj pre mnohých ďalších ľudí znamenal, jednoducho nejestvuje. Samozrejme, mohol by som si teraz vychutnať niekoľko prázdnych, nepopísaných strán a zotrvať v mlčaní a rozjímaní o ňom. Napriek tomu sa však pustím do spomínania prostredníctvom slov, ktoré istotne nebudú dostačujúce. No risknem to.

A – prosím, ak budete mať pocit, že o niektorých veciach hovorím s úsmevom, bez patričného pátosu či ľahkovážne, majte na pamäti, že Kornel by mi neodpustil, keby som pri spomínaní naňho ronil slzy.

S Kornelom sme sa spriatelili veľmi ústretovým spôsobom – a takmer okamžite, ako sme sa spoznali. Na jednej strane som ho vnímal ako veľmi skúseného a životom ošľahaného

človeka, na strane druhej však ako rovesníka, od ktorého ma len akýmisi nedopatrením oddelilo štyridsať rokov. Medzi priateľmi som často hovorieval, že mám dokonca pocit, akoby bol psychicky oveľa mladší ako ja – bolo to vtedy, keď som sa prejavil ako konzervatívny hundoš, ktorý si so sebou nesie svoje striktné pravidlá. Kornel mi otvoril mnohé obzory a naučil ma premýšľať nad vecami s nadhľadom, humorom a predovšetkým: nebrať sa príliš vážne. Znie to ako detail, no keď sa nad tým trochu zamyslíte, práve fakt preháňania vlastnej dôležitosti spôsobuje, že postupne kamenieme, kostnatíme a obrastáme machom, inými slovami: starneme. Kornel to vedel a sám zostal až do konca mladým, sviežim človekom, ibaže zakliatým do neposlušnej telesnej schránky, ktorá mu predvádzala stále nové a nové kúsky (citujem jednu z jeho posledných esemesiek).

KORNEL BOL A JE OPRADENÝ MNOHÝMI LEGENDAMI

Jedna z nich súvisí s jeho bytom, ktorý sa rokmi pomaly menil na knižnicu. Nemám teraz, pravdaže, na mysli akúsi inštitúciu (ktorá však, dúfam, v blízkej budúcnosti i mojím pričinením vznikne z jednoduché-

ho dôvodu – aby sa Kornelove knihy ako celok neroztratil), skôr čosi monolitické a súvislé. Do istej miery to bola pravda – ako správny knihomol' neustále svoju zbierku rozvíjal a zveľaďoval, pričom, pochopiteľne, niektoré knihy pozvoľna prekryli ďalšie „geologické“ vrstvy a on s pôžitkom na otázku, či vie, kde sa nachádza to či ono, odpovedal, že áno, a práve preto si radšej, ak niečo potrebuje, zájde do univerzity. Minulý rok však isté okolnosti súvisiace s jeho zdravotným stavom rozhodli, že predsa len bude potrebné tento živelný systém skrotiť. Kornel práve ležal v nemocnici, tak mi aspoň udelil požehnanie a inštrukcie a spolu s jeho manželkou pani Naďou sme sa pustili do triedenia, urovnávania a upratovania. Pochopiteľne, od rozličných kuvikov som neustále počúval, že je to nezvládnuteľná herkulovská úloha a že ma zápal určite rýchlo prejde. Kornel však využil moju skrytú identitu skladníka, ktorý dokáže vpratať množstvo vecí do miniatúrneho priestoru, podobne ako už dávnejšie spoznal moju povahu tvrdohlavého pitbula, ktorý sa do niečoho zahryzne a už to len tak ľahko z papule nepustí. Navyše spolu s literárnymi „svalmi“, ktoré si nosím v hlave, som mu mohol ponúknuť aj tie na nohách a rukách. Našťastie.

Na začiatku som len matne tušil, do čoho sa to vlastne púšťam, ale po dvoch mesiacoch (chodil som do bytu na Drieňovej trikrát do týždňa na štyri až päť hodín) so zaprášenými plúcami a s polámaným chrbtom som dokázal vytvoriť aspoň aký-taký systém. Kornel to z diaľky riadil a komentoval postup práce (zdokumentovaný aj na fotografiách) –

a čo je najdôležitejšie – mohol sa nakoniec vrátiť späť do svojho obľúbeného životného priestoru namiesto toho, aby odišiel bývať kamsi do zariadenia pre seniorov, čo sa mne aj jemu zdalo absolútne neprijateľné. Nejaký čas sme sa ešte natahovali o to, kam som mu zapotrošil okuliare alebo akýsi rukopis, ironicky si ma doberal – ale rýchlo si zvykol na novú podobu svojho bytu, hoci (najmä v porovnaní s inými) ešte stále plného kníh.

Iným našim veľkým projektom, ktorý mi Kornel symbolicky odovzdal, aby som ho dokončil, je jeho biografia – ďalšia legendárna vec, o ktorej sa v súvislosti s ním často hovorí.

Nedávali sme ju dohromady z jeho vlastného popudu, Kornelovi samému by pri jeho skromnosti čosi také ani nenapadlo. Rozhodnutie pracovať na knihe vzniklo spontánne a namiesto toho, aby sme krvopotne zapisovali roztratené spomienky, začali sme jeho rozprávanie nahrávať. Ako totiž môže potvrdiť každý, kto ho poznal – Kornel bol veľkým rozprávačom a mužom silného okamihu. Dokázal len tak mimochodom, počas náhodného stretnutia na okraji chodníka, vyšperkovať a vypointovať akýkoľvek príbeh, a kým ste si uvedomili, že to, čo rozprával, bolo skvelé a očarujúce, stihol už s úsmevom zmiznúť za rohom. Škoda by bolo nejakým spôsobom nezachytiť jeho slová, a ak by sme túto vec spoločne nepodnikli, až do konca života by som si to vyčítal.

Niekoľko rokov sme sa teda stretávali v (žiaľ už) bývalej kaviarni Ex Libris u Marty Šátekovej na Prepoštskej ulici v Bratislave. Každý štvrtok

presne o druhej, v oddelenej miestnosti vzadu. Rozprávali sme sa dve hodiny a potom za nami začali prichádzať priatelia. Keď sme nakukli za roh, už tam sedel Tomáš Janovic, neskôr prišiel Pavel Vilikovský či Daniela Kapitánová, prisadla si šarmantná Marta Šáteková, duša a nenápadný spojovací prvok nášho sveta. Postupne tak vznikla tradícia štvrtkového stretávania, ktoré sa po zániku spomínanej kaviarne presunulo do kníhkupectva Artforum a funguje dodnes. Pridáva sa k nám aj Martin Ciel, Fero Jablonovský, Ján Štrasser, Peter Smékal, Monika Kompaníková, občas zabehne aj Peter Lipa, Dušan Dušek a mnohí ďalší blízki ľudia, ktorí vedia, že sme tam. A je to tak dobre – spolu s Kornelom sme sa vždy tešili, keď jedna vec splodila ďalšiu.

Pokiaľ ide o knihu – hoci knihou ju budem môcť nazvať až keď naozaj vyjde – predstavte si fascinujúce rozprávanie o komplikovaných dejinách slovenského dvadsiateho storočia, o rozličných osobách a osobnostiach, o smutných i veselých udalostiach – to všetko prefiltrované cez nezameniteľný Kornelov esprit, duchaplnosť a zmysel pre detail. Na texte treba ešte trochu popracovať, aby Kornelovo rozprávačské umenie zostalo dostatočne zachované a aby príbeh jeho života hladko plynul. Závisí to teraz už naozaj len odo mňa, čo, mimochodom, sám hlavný aktér so svojím zmyslom pre čierny humor dávnejšie prorokoval.

Osudy človeka, ktorý prešiel dvadsiatym storočím na Slovensku, nikdy neboli jednoduché – vlastne celkom zodpovedajú starému čínskemu prianiu: „Želám ti dlhý a pestrý ži-

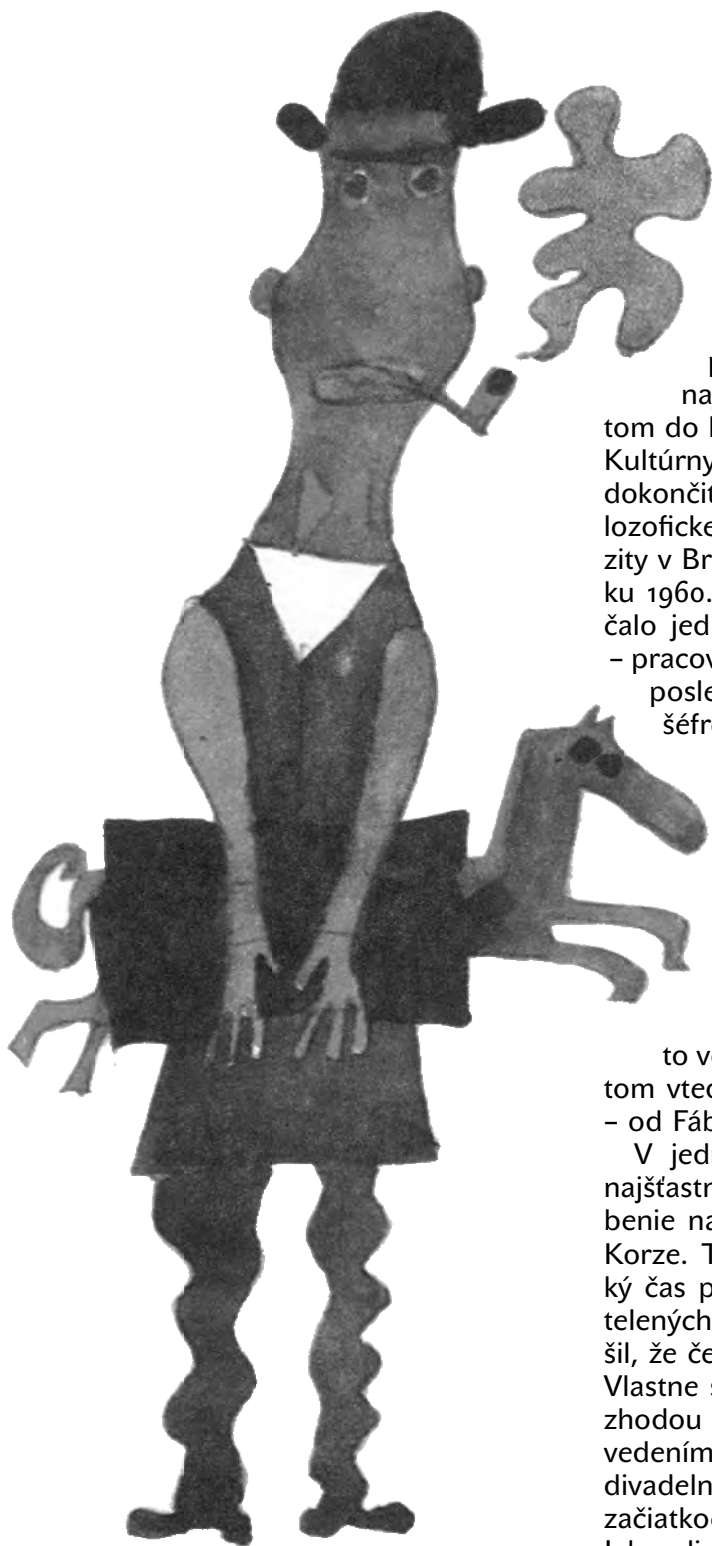
vot!“ Číňania to nehovoria, keď vinujú človeku dobré, práve naopak. A Kornelov život bol rozhodne mimoriadne pestrý a kľukatý.

Narodil sa 13. februára 1932 v Trenčíne, v rodine zlatníka a hodinára. V tomto meste prežil aj detstvo a chodil do ľudovej školy – kedysi na konci tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov, keď zanikal jeden veľký svet a vznikal ďalší, úplne odlišný. Cez vojnu bola jeho rodina mnohokrát v ohrození, a hoci viacerí z nej neprežili, šťastnou zhodou okolností sa Kornel so sestrou Irenou a mamou neocitol v poslednom transporte do likvidačného koncentračného tábora.

Po vojne mohli zasa všetci relatívne normálne žiť, až kým neprišiel rok 1948 a s ním uväznenie Kornelovho otca. Agilní súdruhovia ho obvinili, že ukrýva zlato a cennosti, pretože potrebovali ukázkový proces so živnostníkmi. Rodine vzali takmer všetko, Kornela s mamou a sestrou strčili do maličkého tmavého bytu. Vtedy prvý raz prišiel o všetky svoje knihy. Nevedel, čo sa stalo s jeho otcom, a nevidel ho vyše roka. Kornel stihol ešte v roku 1950 zmaturovať, no zo štúdia slovenčiny a literárnej vedy na Filozofickej fakulte v Bratislave ho v roku 1953 ako syna „triedneho nepriateľa“ vylúčili – žiaľ, aj za príspevia niektorých jeho vtedajších priateľov, ktorých polámala doba a strach z nej. Nakrátko sa zamestnal ako robotník v podniku Presná mechanika v Starej Turej, kde takmer prišiel o prsty, potom nastúpil na základnú vojenskú službu v jednotke PTP v Stochove. Nemaznali sa tam s ním, na ilustráciu stačí povedať, že takmer rok musel pracovať aj v bani. Často si prezerám Kornelove fot-

13. 2. 1932 – 26. 3. 2015

M. CIPÁR / E. Feldek: Hlava, ktorú som mal vtedy

ky z tých čias a premýšľam, ako to len mohol ten usmievavý, okuliarnatý a mierne telnatý intelektuál vôbec vydržať.

Po skončení tejto drsnej a krutej vojenčiny nastúpil v roku 1956 ako redaktor najprv do Mladej tvorby, potom do kultúrnej rubriky týždenníka Kultúrny život. Nakoniec si mohol dokončiť aj prerušené štúdium na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave, kde promoval v roku 1960. V Kultúrnom živote sa začalo jedno z jeho žiarivých období – pracoval tu v rozličných funkciách, posledné dva roky ako zástupca šéfredaktora až do zániku časopisu na jeseň 1968. Bol dušou tohto legendárneho periodika a významne sa už vtedy zaslúžil o rozvoj slovenskej kultúry. Podporoval mladých autorov, povzbudzoval svojich kolegov, všetko robil s veľkým nasadením a zápalom, ako to vedel len on. Kultúrnym životom vtedy prešla celá literárna elita – od Fábryho po Tatarku.

V jednom rozhovore označil za najšťastnejší rok svojho života pôsobenie na poste riaditeľa Divadla na Korze. To miesto mu ponúkli nejaký čas po okupácii vojskami „spriatelенých krajín“, keď ešte nikto netušil, že čerstvý vzduch dlho nevydrží. Vlastne sa všetko zbehlo tak trochu zhodou okolností. Pod Kornelovým vedením vzniklo množstvo skvelých divadelných predstavení a bol aj pri začiatkoch dvojice Lasica a Satinský. Jeho divadelné obdobie, čerpajúce ešte z dynamiky a nadšenia konca šesťdesiatych rokov, sa však pred-

časne skončilo už v roku 1970, keď začal tuhšie viať vietor normalizácie.

Potom prišli sivé a prázdne roky, keď Kornel pracoval v literárnom oddelení Slovenskej literárnej agentúry (LITA) – podľa jeho vlastných slov – ako „sekretárka“. Dostal zákaz publikovania, články a recenzie musel písať pod pseudonymom.

No ani normalizácia ho nedokázala zlomiť. Nikdy som ho nepočul rozprávať o ťažkých časoch s trpkosťou a hnevom. Naopak, hovorieval, že sa nikdy nechcel stať večne si ťažkajúcim starčekom, ktorý na chrbte nesie všetky staré krivdy. Kornel dokázal všetko dôstojne prežiť vďaka svojmu humoru a skvelej povahe.

Po politicko-spoločenských zmenách, v rokoch 1990 až 1992 bol námestníkom ministra kultúry SR. Neskôr pracoval ako dramaturg Štúdia L+S v Bratislave a zažil druhú renesanciu písania a vydávania svojich kníh. Okrem iného sa stal aj laureátom Ceny Dominika Tatarku. Písal fejtóny a glosy, chodil krížom-krážom Slovenskom po čítačkách – no a kdesi tam sme sa zoznámili aj my dvaja.

ČASTO PREMÝŠLAM NAD TÝM, ČÍM SI MA TAK ZÍSKAL?

Možno je odpoveď veľmi prostá: ešte nikdy som nestretol človeka, ktorý by mal tak rád život a ľudí ako Kornel Földvári. V tom je pre mňa nedostižným vzorom a mám veru čo doháňať. V duchu sa s ním stále radím a predstavujem si, čo by na to či ono povedal, ako by komentoval nejakú knihu alebo film, prípadne, čo by si pomyslel o mojom rukopise.

Kornelovi sa tak akosi mimochodom a prirodzene podarilo ovplyvniť a vychovať niekoľko generácií

slovenských autorov. Bez akéhokoľvek prehánania musím povedať, že bol našim literárnym otcom – istotne by súhlasili aj Tomáš Horváth, Marek Vadas, Vlado Janček či Dušan Taragel. Vďaka svojmu vyžarovaniu, osobnému čaru a priateľskej povahe vedel spájať rôznorodé osoby a osobnosti, čím si získal veľa obdivovateľov. Kornel nikdy nebol vykopávkou odkiaľsi zo starých čias, ale za každých okolností zostal mladým duchom a moderným človekom. Áno, ja viem, už sa trochu opakujem, no tento fakt pokladám za mimoriadne dôležitý!

„No dobre, dobre,“ predstavujem si ho, ako sa červená a zahovára, lebo je mu to trochu nepríjemné...

Kornel totiž prechádzal životom ako neokázalý, obyčajný smrteľník a svetské pocty ho zakaždým privádzali do rozpakov. Vždy mu boli smiešne busty, pompéznosti a oslavné traktáty, i ľudia, zahalení do tógy utkanej z cudzokrajných výrazov, predstierajúcich, akí sú inteligentní, a ak nezacitujú Schopenhauera, pokazí im to zažívanie.

Kornel sa nehanbil za svoju náklonnosť k takzvaným „poklesnutým žánrom“ a nemusel z toho na ospravedlnenie vytvárať akési intelektuálne huncútstvo. Mal ich rád, všetky tie kovbojky a indiánky, mayovky, detektívky, komiksy, horory a dobrodružné cestopisy všakovakej proveniencie. Čierny humor a humoresky, satirické poviedky, vtipy a karikatúru. A keď mu zosivela brada, dokonca sám začal pripomínať figliarskeho zbojníka, čo som s potešením využil v dokumente z cyklu GEN, ktorý som nakrúcal práve o ňom.

A propos – filmovanie. Pre výsledok bol Kornel ochotný urobiť na-

ozaj čokoľvek. Ak som mu vysvetlil, že bude skvelo vyzeráť v motokáre, naháňajúc muža v kostýme Batmana, súhlasil. Rovnako ako sa s pôžitkom nechal zastreliť úkladným vrahom v ukážke z istého literárneho trileru. V kostýme Sherlocka Holmesa, do ktorého som ho navliekol, sa dokonca vyfotil a fotografiu použil na prebale svojej knihy O detektívke. Rád sa hral.

Veľa pekných spoločných chvíľ sme prežili na prechádzkach v blízkosti jeho domu, lebo Kornel chcel zostať neustále v pohybe. Nikdy si nenechal ujsť príležitosť – ak to bolo čo len trochu možné a zdravotný stav mu to dovoľoval – navštíviť kníhkupectvo, prípadne aj kaviareň. V ideálnom prípade boli tieto dve ustanovizne spojené – a on vždy na odchode kúpil koláčik alebo quiche pre pani Naďu, svoju manželku, s ktorou strávil takmer celý život.

A veruže skončím opäť pri knihách – inak to ani nemôže byť.

Nech ste Kornela poznali akokoľ-

vek dobre, nikdy ste ho nemohli plne pochopiť, ak ste ho aspoň raz nevideli nad regálom plným nových kníh. Ten náruživý výraz ostrieľaného lovca, ten adrenalín a endorfíny, ktoré tryskali z jeho výrazu! Možnože mu tam, kde je teraz, bude najviac chýbať, že sa nedozvie, čo čerstvé kto napísal, kam sa uberá literatúra jeho obľúbených žánrov, bude mu chýbať vôňa a dotyk čerstvých výtlačkov. Neodhalí, aké nové vydanie Karla Maya alebo Agathy Christie sa objavilo...

Alebo aj tam má na to „svojho človeka“ (niekoho, koho si okamžite získal svojou očarujúcou osobnosťou), anjela, posla, ktorý ho o všetkom informuje, alebo azda akéhosi Veľkého knihovníka, ktorý ho pozval do svojej knižnice, kde bude už naveky ovoniavať, dotýkať sa a hľtať riadky všetkých kníh sveta.

V týchto veciach sa príliš nevyznám, ale som presvedčený, že ak patrónom kníh a knihovníkov je svätý Vavrinec, patrónom knihomoľov bude určite svätý Kornel!

Blahoželenie

Lubomír Feldek patrí k najvýznamnejším predstaviteľom modernej slovenskej literatúry. Je básnikom, prozaikom, dramatikom, prekladateľom, esejistom, textárom i autorom výnimočnej literatúry pre deti. Jeho knižné portfólium v každej tejto tvorivej oblasti tvoria desiatky diel, ale i nemalý počet ocenení. 20. mája tohto roku pribudla k nim Cena ministra kultúry SR. *„Za výnimočný prínos v oblasti pôvodnej literatúry a prekladovej literatúry a za knihu Truhlica najkrajších rozprávok s prihliadnutím na úspešnú dlhoročnú predchádzajúcu tvorbu v oblasti pôvodnej literatúry, ako aj za výnimočný preklad cyklu hier Williama Shakespeara“* mu ju v rámci ocenení za rok 2014 odovzdal minister kultúry Slovenskej republiky Marek Maďarič. Srdečne blahoželáme.

Menej, ale nie málo

ondrej sliacký

Literárnovedná reflexia literatúry pre deti a mládež 2014

Dlhodobú štruktúru odborných seminárov vyhodnocujúcich pôvodnú literárnu, dramatickú a ilustračnú tvorbu pre deti a mládež sme vlani po prvý raz narušili, resp. aktualizovali zhodnotením odbornej reflexie troch dominant detskej kultúry. Neviem, nechápem, prečo sme roky a roky prehliadali fakt, že odborná reflexia je súčasťou detskej kultúry, ktorá ju v jej vývine nielen sprevádzala, ale neraz, v medzných obdobiach, aj zásadným spôsobom spoluutvárala. Nejde, pravdaže, o prehliadanie historiografické, pedoliterárne texty sú v základných odborných prácach historických i lexikografických prítomné, ide o jej priebežné vnímanie, ktoré práve v tejto podobe môže byť dôležitým informačným zdrojom nielen o jej vlastnej úrovni, trendoch, ale i o situácii, v ktorej sa detská kultúra, najmä literárna, nachádza.

Odborných prác, ktoré vznikli v roku 2014, nie je v porovnaní s predchádzajúcim obdobím primnoho. Z hľadiska významu je však dôležité, že kaž-

dá z nich svojím zameraním z množuje doterajší výskumný repertoár odbornej reflexie literatúry pre deti a mládež. Nie nepodstatné pritom je, že tieto práce sú dôkazmi tvorivej aktivity troch výskumných univerzitných pracovísk – prešovskej, nitrianskej a bratislavskej pedagogickej fakulty, resp. ich príslušných ústavov –, ktoré pokračujú vo svojej mnohoročnej odbornej prezentácii detskej literárnej kultúry. A vonkoncom už nie je nevýznamné, že tri odborné publikácie, o ktorých tu bude predovšetkým reč, ich projektoví manažéri koncipovali tak, aby na ich riešiteľských programoch participovali príslušníci všetkých generačných vrstiev. V tejto súvislosti je dôležité, že mladí literárni vedci, ktorí dostali príležitosť podieľať sa na realizácii týchto projektov, preukázali svoju teoretickú a metodologickú kompetentnosť, pričom každý z nich pred generačným pnutím, konfrontáciou, uprednostnil svoje nekonvenčné a najmä produktívne riešenie daného problému.

Dôkazy takéhoto prístupu sú evidentné najmä v monografii *Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov zo svetovej literatúry pre*

deti a mládež do slovenčiny II. – Kontext 70. rokov 20. storočia, ktorá vznikla na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity zásluhou profesorky Zuzany Stanislavovej a jej kolegov Michala Tokára, Radoslava Rusňáka, Petra Karpinského, Adely Mitrovej, Danky Leškovej a Ivety Gal Drzewieckej. Monografia, ktorej predchádzal výskum prekladovej produkcie pre deti a mládež vydané v 60. rokoch 20. storočia, a po ktorej bude nasledovať výskum importovanej literatúry 80. rokov, patrí spolu s Dejninami slovenskej literatúry pre deti a mládež k najambicióznostejším výskumným programom modernej reflexie slovenskej detskej literatúry. Nejde pritom len o fakt, že prešovský výskumný tím odviezol nesmierne náročnú heuristickú prácu, keď zosumarizoval stovky prekladovej literatúry pre deti v jej modernej vývinovej fáze. Výnimočnosť jeho úsilia spočíva v tom, že literárnohistorickými a literárnoteoretickými výskumnými metódami zo zdanlivo heuristicko-bibliografického projektu vytvoril dielo, ktoré je viac než len rekonštrukciou jednej, t. j. prekladovej časti detskej literárnej kultúry, v esteticky aj ideologicky komplikovanom spoločenskom období 70. rokov minulého storočia. Dejiny a podoby začleňovania importovanej literatúry do nášho kontextu v tomto období na spôsob spojitých nádob ozrejmuje v mnohom, poetologicky a axiologicky nepochybne, samotnú pôvodnú tvorbu vymedzeného obdobia. Až vytvorením tohto diela dostáva literárnohistorický výskum modernej slovenskej detskej literatúry relevantné podklady pre skutočne kompetentný výklad genézy pôvodnej tvorby, pre vymedzenie procesov, ktoré sme síce tušili, no nedokázali sme ich presvedčivo odvodiť či doložiť. V kontexte samotného diela, jeho

zámeru, je tento zisk čímsi ako prídanou hodnotou. V predmetnej monografii je pochopiteľne prioritná sama importovaná literatúra, identifikovanie jej zmyslu a kontextového zástoja, čo zreteľne špecifikujú jej výskumné otázky. Prvá napríklad smeruje k zisteniu zastúpenia jednotlivých národných literatúr v prijímajúcom prostredí, druhá – v akom rozsahu bola prekladová tvorba poplatná normalizačnej kultúrnej politike 70. rokov, tretia – akým spôsobom a na akej úrovni dokázala prekladová tvorba kompenzovať nedostatkové žánre pôvodnej tvorby. Štvrtá, záverečná výskumná otázka, je neobvyklá. Súvisí so zdanlivo samostatnou dominantou detskej knižnej kultúry – s tvorbou ilustračnou, takže možno zapochybovať, či v tomto projekte je vôbec opodstatnená. Pravdaže ide o hypotetické uvažovanie, pretože výskumné pracovisko prešovskej pedagogickej fakulty už niekoľko rokov ilustračnú tvorbu detských kníh v súlade s moderným celosvetovým trendom vníma v jednote s tvorbou literárnou. V jeho chápaní ilustrácia nie je grafickým doplnkom textu, ba ani nie jeho sprostredkovaním, je imanentnou súčasťou emocionálnej, zážitkovej výpovede, preto pri teoretických výskumoch ilustratívna zložka knihy je legitímnou súčasťou celkovej teoretickej analýzy.

Zosumarizovanie obrovského počtu diel a ich žánrovo-tematické rozdelenie do veľkých kapitol – *Preklady spoločenskej prózy pre deti a mládež*, *Autorská rozprávka v prekladových modalitách*, *Preklady dobrodružnej literatúry a science-fiction*, *Detektívka pre deti a mládež v prekladoch*, ako aj kapitola *Preklady folklórnych rozprávok, legend, mýtov a povestí v 70. rokoch 20. storočia* – by takémuto objektivistickému úsiliu zodpovedalo. Len-

že už sme konštatovali, že ambíciou profesorky Stanislavovej a jej tímu bolo viac než len zaregistrovať a vyhodnotiť samotnú importovanú literatúru pre deti. Zmyslom celého projektu bolo odhaliť i diela, ktoré v čase normalizačných pokusov o zideologizovanie pôvodnej tvorby predstavovali čosi ako esteticko-humanistický maják, a ktoré v tomto zmysle reštitúciu literárnej ideologizácie dosť výrazne blokovali. Na rozdiel od prehľadových častí mladý literárny vedec Radoslav Rusňák rezignoval na, nazvime to, súpisový princíp takýchto majákových diel a zameral sa na interpretáciu základných fenomé-

nov piatich ikonografických inonárodných autorských rozprávok: *Koncepcia času v príbehu Michaela Endeho Hodiňový kvet*, *Poznávanie ako dobrodružstvo v próze Kennetha Grahama Žabíakové dobrodružstvá*, *Večný chlapec Peter Pan Jamesa Barrieho*, *Muminovská saga Tove Janssonovej* a *Rozprávkový svet Otfrieda Preusslera*. V tomto zmysle na materiáli vedecko-fantastickej prózy pre mladých čitateľov postupoval aj Peter Karpinský, pričom obaja sa usilovali vyhnúť subjektivistickým nástrahám interpretačnej metódy tým, že výsledky svojho interpretačného experimentu z hľadiska teoreticko-

MIROSLAV CIPÁR / L. Feldek: Kuchárska kniha pre deti

-recepčného hodnotovo zovšeobecňovali. Obaja to urobili na brilantnej slovesnej úrovni, pripomínajúcej viac esež než z hľadiska percepčného nie príliš príťažlivý teoretický text. Na záver prezentácie zásadného diela súčasnej odbornej literatúry, je nevyhnutné ešte pripomenúť text Adely Mitrovej *Prekladové dramatické texty pre deti a mládež v 70. rokoch 20. storočia* a rozsiahlu štúdiu dvoch dominantných teoretikov súčasnej ilustračnej tvorby detskej knižnej kultúry Michala Tokára a Ivetty Gal Drzewieckej o výtvarnej úrovni importovanej literatúry vymedzeného obdobia. Ale nielen o nej. Tu ako v celom prieskume preloženej literatúry vystupuje do popredia zámer analyticko-interpretáčnym prístupom formulovať syntetizujúce závery, ktoré nevypovedajú len o charaktere a hodnotách importovanej svetovej detskej literatúry v druhej polovici 20. storočia, ale dotýkajú sa i procesuálnych súvislostí prekladovej tvorby s národnou detskou slovesnou kultúrou.

Prekladovej tvorbe je venované i druhé číslo druhého ročníka recenzovaného vedeckého časopisu *O dieťati, jazyku, literatúre*, ktorý vznikol pred dvoma rokmi práve na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity, teda na pracovisku, ktoré sa podujalo reflektovať importovanú detskú literatúru 60. až 80. rokov 20. storočia. Gro príspevkov čísla tvoria pochopiteľne texty, ktoré tematicky súvisia s generálnou pracovnou úlohou prešovského vedeckého pracoviska. Nejde však o už zverejnené výsledky jednotlivých riešiteľských výstupov, ale o príspevky, ktoré odznali na vedeckom seminári *Prekladová literatúra a detský čitateľ (nielen) v 60.-80. rokoch 20. storočia*,

ktorý sa uskutočnil 23.-24. októbra 2014 na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity. Tieto príspevky, i keď sa tematicky dotýkajú problémov importovanej literatúry, ich autori, zo Slovenska i z Čiech, koncipovali v podstate ako repliky na riešiteľské výstupy, ktorými cizelujú, ale i potvrdzujú dosiahnuté výsledky. V takomto zmysle možno najnovšie číslo časopisu *O dieťati, jazyku, literatúre* považovať za originálny prínos k ďalšiemu skúmaniu prekladovej tvorby pre deti a mládež na Slovensku.

Za originálny, pretože tvorivý čin, ktorý vznikol na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity, považujem aj jedinečnú publikáciu *Encyklopédia jazyka pre deti (2014)*. Jej hodnota nespočíva len v tom, že je to moderná encyklopédia jazyka, ale že je to naša prvá encyklopédia určená deťom, resp. tým dospelým, ktorí sú nejakým spôsobom zaangažovaní na jazykovej výchove deťí. Na rozdiel od prevažnej časti detských encyklopédií osemčlenný autorový tím zložený z vysokoškolských učiteľov prešovskej pedagogickej fakulty, ktorí sa venujú príprave budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry pre 1. stupeň základných škôl, pod editorskou gesciou profesorky Ľudmily Liptákovovej a Martina Klimoviča pri členení encyklopédie nepostupoval obvyklým abecedným štruktúrovaním. Už aj vzhľadom na to, že encyklopédia nie je štandardnou školskou učebnicou, ale publikáciou, ktorá má klasickú učebnicu urobiť príťažlivejšou, jej obsah je rozvrhnutý do atraktívnych ôsmich kapitol: *Slovenčina na Slovensku, v zahraničí a v mojom živote, Komunikujeme, O texte, Jazykovými dverami do literatúry, O slovách, O vlastných menách, Píšeme podľa pravidiel a O písme*. Nejde však len o samotné kapitoly, ktoré dopĺňujú a rozširujú školské

učivo, podstatné je – sľubujú tvorcovia práce v úvode adresovanom dospelým -, že v nich nebudú predkladať deťom hotové jazykovedné vedomosti, ale sa budú usilovať viesť ich k aktívnej účasti na ich objavovaní a osvojovaní si. A čo sľúbili, to aj dodržali. Navyše urobili to rozmanitými pútavými spôsobmi, takže vďaka nim, predovšetkým princípu modernej literatúry faktu, t. j. dobrodružstvom poznávania, vytvorili dieťaťu šancu vnímať jazyk „ako jednu zo základných hodnôt v živote človeka a spoločnosti, ako prostriedok medziludzského porozumenia a dobra, ako nástroj radosti, zážitku a krásy.“

Žiaľ, a to je už nepríjemná časť prezentácie tohto záslužného diela, ani dospelí, ani deti takúto šancu mať nebudú. *Encyklopédia jazyka pre deti* je totiž výstupom grantového projektu KEGY č. 023PU-4/2012 a podľa rozhodnutia kompetentných úradníkov žiaden printový výstup tak z KEGY, ako ani z grantovej agentúry VEGA, aj keď má ISBN, nesmie sa predávať. Takže namiesto toho, aby sa dielo – opakujem naša prvá encyklopédia jazyka pre deti – dostalo medzi rodičov, učiteľov a okamžite začalo plniť svoju misiu, zostane tam, kde ostávajú knižné výstupy stoviek úspešných riešiteľov... pár exemplárov, pravda, odíde na povinné inštitucionálne adresy, niekoľko sa pošle kolegom na iných pracoviskách, ak sa pošle, ostatné výtlačky však skončia v skrinách či v kútoch pracovních ich tvorcov. Ostatní, predovšetkým však širšia odborná pedagogická verejnosť, ale i verejné a školské knižnice na celom Slovensku, majú jednoducho smolu... Viem, že je to absurdné, laikovi až ťažko pochopiteľné, že ku knihe, ktorá po úspešnej grantovej oponentúre sa mala okamžite uchádzať o doložku ministerstva školstva ako alternatív-

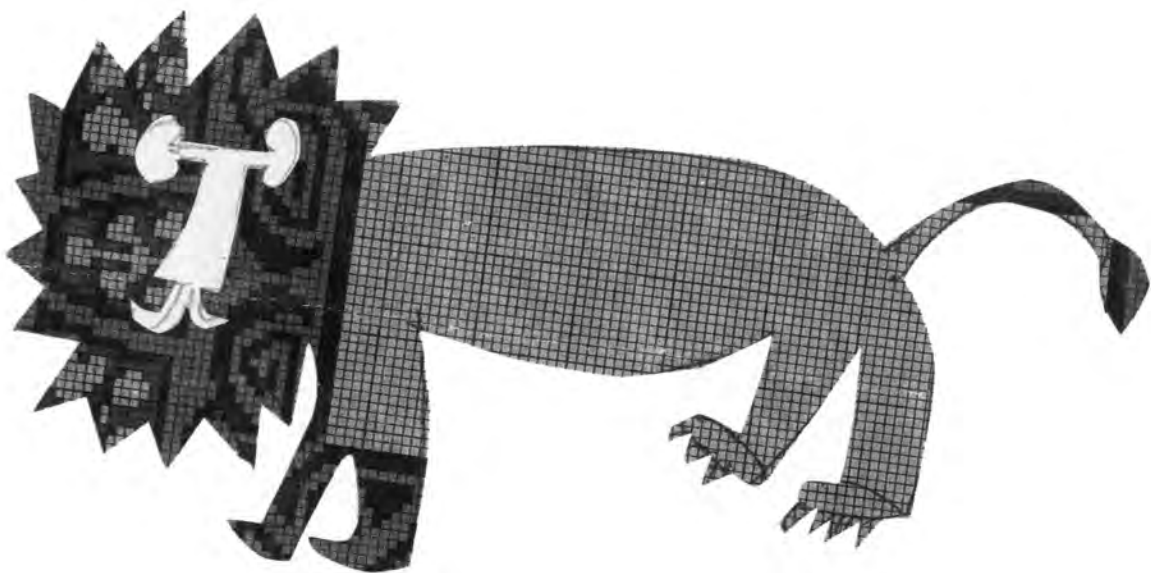
na učebná pomôcka pri vyučovaní slovenského jazyka, dostane sa len k pár náhodným šťastlivcom. Ešte absurdnejšia je však skutočnosť, že dosiaľ sa nikto zo slovenských odborných pracovníkov, aspoň neviem o žiadnom, neodvážil, keď už nie protestovať, tak čo len sa verejne spýtať kompetentných úradníkov, prečo – keď už chudobný štát investuje do podobných projektov – nemôžu sa jeho finančné prostriedky zhodnotiť aj efektívnejšie než len celonárodným testovaním, koľko grantových kníh možno napchať do pracovných skriň, kým ich to neroztrhne.

Ale vráťme sa k našej téme. V úvode som spomenul, že v roku 2014 sa na odbornom výskume literatúry pre deti a mládež zúčastnili predovšetkým tri univerzitné pracoviská. Jedným z nich, popri prešovskom a nitrianskom, bola Katedra slovenského jazyka a literatúry Ústavu filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského. Výsledkom jej záujmu o reflexiu detskej literatúry sú *Dejiny slovenskej literárnovednej reflexie pre deti a mládež*, čo nie je nič iné než prvá syntéza odborného výskumu slovenskej detskej literatúry, ktorý sa od polovice 50. rokov 20. storočia stal legitímnou súčasťou celého nášho literárneho podsystemu. Paradoxom pritom je, že napriek vyše storočnej systémovej existencii odbornej spisby o detskej literatúre doteraz neexistovala monografická publikácia, ktorá by analyzovala túto odbornú reflexiu, zaznamenala ju v procesualnej kontinuite, vyhodnotila jej podoby a koncepcie. Na toto všetko sa podujal tím Ústavu filologických štúdií PdF UK obohatený o profesorku Zuzanu Stanislavovú a dr. Danu Leškovú z prešovskej pedagogickej fakulty. Keďže som bol vedúcim tohto tímu neprislúcha mi, aby som v tomto príspevku projekt

hodnotil. Riešením by možno bolo od-
citovať aspoň kratučké pasáže z opo-
nentských posudkov prof. Svatavy Ur-
banovej z Ostravskej univerzity či do-
centky Bibiany Hlebovej z prešovskej
pedagogickej fakulty, prípadne názor
mladého literárneho vedca Jána Gal-
lika z Fakulty stredoeurópskych štúdií
UKF v Nitre z recenzie pre prešovský
odborný časopis. Keďže však nezdie-
lam starú múdrosť, ak sa nepochváliš,
nikto to za teba neurobí, ani tento spô-
sob prezentácie knihy nepovažujem za
vhodný. A tak len skonštatujem, že *De-
jiny slovenskej literárnovednej reflexie
literatúry pre deti a mládež* (2014) po-
zostávajú z kapitol – *Literárnohistoric-
ká reflexia literatúry pre deti a mládež
v rokoch 1780 – 1948*, *Ideologický sche-
matizmus v literárnovednej reflexii lite-
ratúry pre deti a mládež v pofebruáro-
vom období* (autorka Eva Faithová), *Li-
terárnovedná reflexia v 60. rokoch 20.
storočia* (autor Miloš Ondráš), *Literár-
novedné iniciatívy nitrianskej školy* (au-
torka Andrea Mikulášová), *Odborná
reflexia po roku 1970 až po súčasnosť*
(autorka Zuzana Stanislavová) a ka-
pitola *Participácia revue Bibiana na re-
flexii súčasnej detskej literatúry* (au-
torka Dana Lešková). Čo však už môžem
bez zábran oceniť, je kniha prof. Jána
Kačalu, DrSc., výskumného pracovní-
ka Ústavu filologických štúdií PdF UK,
Jazyk majstrov. Súčasťou interpretá-
cií jedného z najvýznamnejších súčas-
ných slovenských jazykovedcov sú to-
tiž aj následné texty – *Jazyk modernej
prózy pre deti a mládež (na príklade
dvoch kníh Juraja Šebestu Keď sa pes
smeje a Venuscha alebo Ťažký týždeň)*,
*Kladné (aj) jazykové posolstvo v pró-
zach Tone Revajovej*, *Rozprávkovno ta-
jomný príbeh Dierožrúta Slavky Lip-
tákovovej*, *Jazyk Divov Slovenska alebo
Medzi povestou a vlastivedou a V zna-*

*mení rozprávky od Zlatej brány k Zla-
tej reťazi literárnej folkloristiky Eleny
Slobodovej*. Pravda, v tejto súvislosti
neoceňujem len samotný fakt, že det-
ská kniha sa po mnohých desaťročiach
stala predmetom jazykovednej inter-
pretácie. Dôležitejšie je, že jazykoved-
ný výskum súčasnej beletristiky pre de-
ti a mládež, ktorý uskutočnil autor šesť-
nástich vedeckých monografií a päťsto
vedeckých štúdií zaoberajúcich sa syn-
taxou, sémantikou, dejinami a vôbec
kultúrnymi a spoločenskými aspektmi
slovenského jazyka, presvedčivo do-
kazuje, že literárny jazyk dobrých det-
ských kníh nielen čerpá, ale aj zmnožu-
je našu jazykovú, a osobne sa nádejam,
rekultivuje i mediálnu kultúru.

A práve mediálnemu fenoménu det-
skej kultúry sa venuje zborník *Inter-
mediálny rozmer tvorby pre deti*, kto-
rý v editorskej réžii Miroslavy Režnej
a Hany Zelenákovéj vyšiel minulý rok
v Ústave literárnej a umeleckej komu-
nikácie Filozofickej fakulty Univerzity
Konštantína Filozofa v Nitre. Jeho ob-
sah tvoria texty, ktoré odznali na ve-
deckom workshope, usporiadanom
pri príležitosti životného jubilea uni-
verzitnej profesorky, literárnej vedkyne
Marty Žilkovej. Ich autormi popri slo-
venských odborníkoch sú i českí znal-
ci literatúry pre deti a mládež. A vystu-
pujú nielen tu, ale i v publikáciách pre-
šovského výskumného strediska, ako aj
v odbornej revue Bibiana, čo dokazuje,
že vzájomné slovensko-české kontakty,
ktoré sa rozdelením bývalej federácie
v 90. rokoch utlmili, znovu sa intenzív-
ne rozvíjajú, pričom koncepčne sa na-
vzájom dopĺňajú a obohacujú. Najdôle-
žitejšie však je, že tak ako kedysi v Zla-
tom máji, československom odbornom
časopise o detskej literatúre, najmä
v 60. rokoch minulého storočia i v sú-
časnosti sa vzájomná spolupráca od-

MIROSLAV CIPÁR / S. Maršák – L. Feldek: Kolotoč

víja od ideového konceptu dvoch národných literatúr a jedného estetického programu. Navzájom sa aj inšpiruje a motivuje, takže vzájomné kontakty majú čoraz viac podobu kooperačných projektov, akým je napríklad aj prezentovaný vedecký zborník. Z českých autorov je v ňom prítomná profesorka Svatava Urbanová z Katedry českej literatury a literárnej vedy FF Ostravskej univerzity s príspevkom *Intermediální rozměr v současné literatuře pro děti a mládež*, docentka Milena Šubrťová z Katedry českého jazyka a literatury Pedagogickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne s textom *Synkretičnost v ikonotextech* Renáty Fučíkové, docent Jaroslav Toman z Katedry českého jazyka a literatury Pedagogickej fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích s príspevkom *Dětské čtenářství v současné české masmediální komunikaci* a profesor Ivo Pospíšil,

DrSc. z Ústavu slavistiky Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne s príspevkom *Několik volných úvah o textech pro děti*. A práve pri tomto príspevku sa chcem pristaviť. Nie preto, že ostatné by neboli výpovedné, ale preto, že sú to úvahy človeka, ktorý sa detskej literatúre nevenuje profesionálne. Profesor Pospíšil je jedným z najvýznamnejších súčasných českých literárnych vedcov a súčasne dlhoročným znalcom slovenskej literatúry. Externe pôsobil na viacerých slovenských univerzitách, zúčastňuje sa na konferenciách a seminároch usporiadaných na Slovensku, plynule hovorí po slovensky, podľa vlastných slov nepovažuje sa však za kompetentného vyjadrovať sa k problematike slovenskej literatúry pre deti a mládež. Jeho nitriansky príspevok je však dôkazom, že aj keď literatúru pre deti a mládež neskúma systémovo, jeho úvahy o nej sú nielen za-

ujímavé, ale dokonca sú inšpiratívne čímisi, čo by som nazval reštrukturalizačnou energiou. Napríklad podľa jeho názoru súčasné texty detskej literatúry sú akýmisi prieskumníkmi, sondujúcimi tenké až hmlisté hranice medzi detstvom a dospelosťou, a tak robia to, čo nedokáže určiť ani lekárska veda ani psychológia. Aj z tohto dôvodu by sa predstavitelia pedoliterárnej vedy mali vzdať termínu „literatúra pre mládež“ a používať termín „literatúra pre deti“, „*neboť určovať dnes vekovú hranicu 'mládeže' je obtížné, v podstate neřešitelné a také nefunkční*“. Navyše pôsobením rôznych vplyvov – vrátane nonverbálnych intervencií, komiksu, interaktivít, smerovaniu k intermediálnemu rázu detskej literatúry – „*taje pravě literárnost této literatury*“, takže objektívne by bolo hovoriť o tvorbe pre deti, súčasťou ktorej je i literárny text. Za najdôležitejšiu pasáž Pospíšilových úvah považujem však tú, v ktorej sa dotýka etickej podstaty súčasnej spoločnosti, ktorá sa rôznymi spôsobmi prenáša i do detskej literatúry vrátane slovenskej. Súčasná globalizujúca sa spoločnosť podľa autorovej úvahy nemá len dlh finančný či hospodársky, má predovšetkým dlh citový. Vypätý individualizmus, všeobecná apatia, depresia, egoizmus a ľahostajnosť plodia agresivitu medzi jednotlivcami i generáciami a tá likviduje posledné prejavy citovej výchovy ako nepotrebné haraburdie. Jednoducho, s citmi, citovou výchovou sa v dnešnom svete neráta! V tejto situácii literatúra pre deti i v našej postmodernej dobe nestráca svoj humanizujúci zmysel, pretože formuje budúcnosť. „*Snád i v tom,*“ ukončujem svoj prehľad odbornej reflexie detskej literatúry roku 2014 slovami profesora Iva

Pospíšila, „*spočívá důležitost literatury pro děti jako brány k pocitu štěstí.*“ Za takéto možnosti či ciele zaiste budete so mnou súhlasiť, sa oplatí venovať pozornosť nielen odbornej, ale detskej literatúre vôbec.

Pramene

- STANISLAVOVÁ, Zuzana a kolektív: *Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov zo svetovej literatúry pre deti a mládež II* (Kontext 70.rokov 20.storočia). Prešov: Prešovská univerzita 2014. ISBN 978-80-555-1164-1 dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/el-pub/dokument/Stanislavova2>
- O DIEŤATI, JAZYKU, LITERATÚRE. Časopis pre otázky rozvíjania komunikačnej a literárnej kompetencie, roč. 2, 2014, 127 s.
- ENCYKLOPÉDIA JAZYKA PRE DETI. Prešov: Prešovská univerzita, 2014, 248 s.
- SLIACKY, Ondrej a kolektív: *Dejiny slovenskej literárnovednej reflexie literatúry pre deti a mládež*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 192 s.
- KAČALA, Ján: *Jazyk majstrov*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2014, 172 s.
- O INTERPRETÁCII UMELECKÉHO TEXTU 27. INTERMEDIÁLNY ROZMER TVORBY PRE DETI A MLÁDEŽ. Nitra, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2014. 244 s.

Literatúra

- POSPÍŠIL, I.: *Několik úvah o textech pro děti*. In: *O interpretácii umeleckého textu 27. Intermediálny rozmer tvorby pre deti a mládež*. Nitra, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2014, s. 74 – 86.

BIBIANA na veľtrhu v Srbsku

V dňoch 18. – 25. 4. 2015 sa v Novom Sade v Srbsku uskutočnil 21. medzinárodný knižný veľtrh Salón knihy. BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, sa tu prezentovala výstavou **Ilustrátori ocenení na BIB 2013** – nositeľov Grand Prix BIB, 5 Zlatých jabĺk, 5 Plakiet, 4 Čestných uznaní vydavateľstvu, Ceny detskej poroty a Ceny Primátora hl. mesta Bratislavy. Súčasťou výstavy bola beseda s účastníkmi veľtrhu na tému **BIBIANA a Bienále ilustrácií Bratislava 2015**, ktorú viedol Peter Tvrdoň, riaditeľ BIBIANY. Na besede sa zúčastnilo okolo 100 poslucháčov. Na otvorení výstavy a na diskusii sa zúčastnili viacerí významní hostia: Ján Varšo, veľvyslanec Slovenskej republiky v Srbsku, Slobodan Cvetkovič, generálny riaditeľ veľtrhu, Živko Miljevič, šéf kabinetu generálneho riaditeľa veľtrhu, Radovan Vlahovic, spoluorganizátor veľtrhu a riaditeľ Banátskeho kultúrneho centra Novo Miloševo a Pavel Babka, riaditeľ a majiteľ Galérie Babka z Kovačice. Podujatie možno priradiť medzi úspešné prezentácie BIBIANY a Medzinárodnej súťažnej prehliadky originálov ilustrácií kníh pre deti BIB, ktorého jubilejný 25. ročník a 50. výročie vzniku si tento rok na jeseň pripomíname.

(ec)

Zľava: Slobodan Cvetkovič, generálny riaditeľ veľtrhu, Peter Tvrdoň, riaditeľ BIBIANY, Ján Varšo, veľvyslanec Slovenskej republiky v Srbsku, Pavel Babka, riaditeľ Galérie Babka v Kovačici

milena šubrtová

Současné české časopisy pro děti už před desetiletím ztratily jiskru čtenářské atraktivity a literární i výtvarné inovativnosti, jíž se druhdy pyšnily. Časopis *Mateřídouška*, který vychází nepřetržitě již od prosince 1945, rezignoval v roce 2006 na svůj kdysi náročný literární program a stal se zábavným měsíčníkem s rozkolísanou úrovní literární, výtvarnou i grafickou. Obdobně *Sluníčko*, jež je na české literární scéně přítomno od roku 1967, přizpůsobilo svoji koncepci podbíživě podobě konkurenčních nadnárodních časopisů, k nimž patří například *Méďa Pusík*. V obou periodikách je navíc obtěžující množství reklamy a manipulativní inzerce, jež v některých číslech zabírá

Časopis pro děti chytrých rodičů

téměř polovinu z celkového rozsahu časopisu.

O to větší očekávání vzbudil nový dětský časopis *Raketa*, který začalo na sklonku roku 2014 ve stejnojmenné edici vydávat nakladatelství *Labyrint*. Časopis má čtvrtletní periodicitu a první dvě vydaná čísla už opravňují alespoň k předběžnému hodnocení.

Redakci časopisu tvoří výtvarnice Johana Švejdíková, která zodpovídá i za grafickou úpravu, a Radana Litošová. Širší autorský a ilustrátorský okruh spolupracovníků se rekrutuje především z řad kmenových autorů *Labyrintu*: David Böhm, Milada Rezková, Lukáš Urbánek, Aneta Františka Holasová, Nikkarin. Zúčastnění autoři jsou v každém čísle představeni familiární přezdívkou a drobnými medailónky stylizovanými tak, aby v charakteristice autorů bylo zvyrazněno právě to, co je nejvíc spojuje s dětským světem. Posiluje se tím důvěrné pouto mezi tvůrci časopisu a dětskými adresáty, jako kdyby představovali jednu velikou rodinu spřízněnou stejným smýšlením a vkusem.

Každé číslo je tematicky profilováno a toto zaměření koresponduje i s kalendářovým

principem. První číslo, vydané v prosinci 2014, bylo „ledovým“, druhé číslo z března 2015 je v souladu s probouzející se jarní přírodou věnováno hmyzu. Časopis je pečlivě propracován od první do poslední stránky, a to včetně vtipně pojatého obsahu: v ledovém čísle vyrůstá obsah z kornoutu obrovské zmrzliny, v jarním hmyzím čísle sestává z článkového těla housenky. Na čtyřiceti celobarevných stranách se nenachází žádná reklama. Jediná upoutávka, jež by mohla být považována za sledování komerčních zřetelů, se vztahuje k upozornění na aktuálně vydané dětské knížky *Labyrintu* i konkurenčních nakladatelství (například *Meanderu*, *Baobabu*, 65. *pole*, *Albatrosu*, *Mladé fronty*, *Knížního klubu* aj.). Některé z těchto upoutávek jsou minirecenze psané samotnými dětmi.

Časopis má pravidelné rubriky a průvodci, procházející oběma čísly, jsou personifikovaná Raketa a Marmel s červeným kulichem, kterého ovšem s jarním počasím v druhém čísle odložil. Skladba rubrik je konvenční – i zde se připravují pochoutky (Raketa vaří), cestuje se (Tip Rakety na výlet), je zde dětská anketa (Kapitán Rakety). Dětem se nabízí množství zábavných úkolů, které rozvíjejí jejich logické uvažování, matematické a verbální myšlení, výtvarné cítění a jemnou motoriku. Raketa obsahuje hry, vystřihovánky, skládanky a domalovánky.

Originalita časopisu nespočívá v jeho skladbě, nýbrž v aktivizačním přístupu, humoristickém ladění a v asociativním rozvíjení ústředních motivů. Do hmyzího čísla se vešla narážka na Beatles

i Brouka Volskwagen a děti byly vyzývány k dokreslení Řehoře Samsy po jeho proměně v brouka. Tvůrci tak spiklenecky pomrkávají také na rodiče dětských čtenářů. Ostatně význam rodiče coby určujícího faktoru při výchově nedospělého čtenáře odráží sám podtitul časopisu, vycházející ze sloganu edice Raketa: **„Časopis pro děti chytrých rodičů“**.

A jak je představa „chytrého rodiče“ a jeho dětí modelována samotným časopisem? Mají smysl pro humor, ekologické cítění, chuť tvořit a objevovat stále něco nového. Výletní tipy na cestu do Berlína se proto neomezují pouze na tradiční okruh pamětihodností a atrakcí, ale obsahují pozvánku do kosmopolitní čtvrti Prenzlauer Berg s bizarním obchůdkem Tuzex a s upozorněním na specifické tetování jeho českého majitele.

Škoda, že časopis zatím neposkytuje více prostoru beletristickým příspěvkům: drobným prózám a poezii. Čtyřicetistránkový rozsah v kombinaci se čtvrtletní periodicitou nemohou čtenářům od pěti do deseti let, jímž je určen, dlouhodobě stačit. A o tom, že potřeba inteligentního a umělecky hodnotného časopiseckého čtení je silně pociťována, vypovídá i rychlá reakce příznivců. Ti umožnili vskutku raketový start časopisu, neboť stačil jediný měsíc na crowdfundingovém portálu, aby se shromáždilo 180 % částky, která byla nezbytná k vydání jeho druhého čísla.

Radikálne nastolenie nedemokratického politického režimu vo februári 1948 prinieslo nielen zmenu po-vojnového pluralitného spoločensko-politického systému, ale výrazným spôsobom sa odrazilo aj v ideologizácii kultúry. Diktát jednej ideológie s výraznou agitačno-propagačnou funkciou, s jednou marxistickou vedou, jedným socialistickým umením a jednou kultúrnou politikou ovplyvňoval kultúrny život na inštitucionálnej báze, kontroloval verejné formy literárneho života a reštriktívne zasahoval do tvorby a šírenia diel.

Ideologizácia kultúry sa najvýraznejšie prejavila v angažovanosti za idey komunizmu. Jedinou politicky žiaducou ideovo-estetickou orientáciou sa stal socialistický realizmus na báze ždanovovskej normovanej estetiky a politickosti. Požadovalo sa spracúvanie tém boja proti fašizmu, oslobodenia, budovania, industrializácie a kolektivizácie,

ktoré mali apelačnou rétorikou a pomocou využitia neživotných typizovaných hrdinov a štandardizovaných situácií demonštrovať vedúce poslanie komunistickej strany v dejinách, proces triedneho uvedomovania ľudu a vyjadrovanie vďačnosti osloboditeľom (podrobnejšie Marčok, 2004, s. 30 – 33).

Platformou účinnej ideologizácie a schematizácie sa stala aj literatúra pre deti a mládež (LDM). Július Noge v súvislosti so zdôrazňovaním výchovnosti i poučovania v koncepcii postáv i deja v LDM konštatuje, že „*schematizmus v literatúre pre deti bol ešte schematickejší ako v literatúre pre dospelých*“ (Noge, 1988, s. 135). Na budovaní novej LDM, ktorá mala dieťa „esteticky a mravne“ kultivovať v intenciách pofebruárových zmien, sa výraznou mierou podieľal štátny centralizmus ako nástroj komunistickej kultúrnej politiky. Ten sa inštitucionálne prejavil v zoštatnení (zrušení) súkromných a spolkových vydavateľstiev kníh a časopisov, ako aj vo vytvorení ideologického Zväzu československých spisovateľov v roku 1949. Pokiaľ ide o detskú kultúru, z predchádzajúcej tridsiatky vydavateľstiev

v rokoch 1949 – 1950 vydávala detské knihy už len tretina, od roku 1951 vychádzala LDM prevažne v jednom špecializovanom vydavateľstve Smeňa, od roku 1953 sa centrálnym vydavateľstvom stalo podľa modelu sovietskeho Detgizu Slovenské nakladateľstvo detskej knihy. Identické sú aj zmeny vo vydávaní detských časopisov. V roku 1948 začali vychádzať dva ideologicky „správne“ detské časopisy *Zornička* a *Ohník*, v roku 1950 z ideologických dôvodov prestáva vychádzať *Slniečko*. Napriek tomu, že tieto zmeny boli navonok prezentované ako „*potreba zbaviť literatúru braku, komercie, nevkusy, infantilnosti, ale aj religiozности*“ (Sliacky, 2013, s. 206), v skutočnosti sa ich jediným cieľom stala ideologizácia dieťaťa na pozadí uskutočňujúcej sa socialistickej prestavby spoločnosti.

Absenciu pôvodnej tvorby pre deti a mládež na začiatku 50. rokov pomáhala preklenúť intenzívna prekladateľská činnosť z ruštiny. Popri dielach klasických autorov rozsahom významný podiel vytvárali (často nekvalitné) preklady z aktuálnej tvorby, ktorej hodnotový profil bol výrazne ovplyvnený kultúrnou politikou štátu. Práve ony tvorili z hľadiska ideovo-umeleckej a výchovnej hodnoty vzor angažovanej tvorby – modelovou prózou sa stala kniha A. Gajdara *Timur a jeho družina* či neskôr próza V. Gubareva *Pionier Pavlík*.

Frontálne úsilie zmeny funkčnosti LDM – vychovávať umením – sa manifestčne po prvý raz prezentovalo v roku 1950 zborníkom *Umelci deťom* pod gesciou K. Bendovej, ktorá sa usilovala zaangažovaním autorov dobovej literatúry pre dospelých poukázať na závažné poslanie LDM. Zostavovali sa veľké čitateľské výbe-

ry z diela P. Jilemnického, F. Kráľa a i., ktorých diela sa postupne klasicizovali, niektoré sa dokonca zlúčili s intencionálnou LDM. Súčasne však prebiehala aj „očista“ knižného fondu LDM od diel „pochybnej“ literárnej hodnoty pod gesciou detskej komisie Národnej edičnej rady slovenskej. Od roku 1950 začal systematickejšie pracovať aj Krúžok spisovateľov pre mládež pri slovenskej sekcii Zväzu spisovateľov. Takto degradovaná LDM sa stala predmetom ideologicky manipulovaného spoločenského záujmu. Na druhej strane však treba dodať, že napriek iluziotvornosti a naivite nemožno celú literárnu tvorbu pofebruárového obdobia z úrovne dnešného poznania a hodnotového stanoviska bagatelizovať.

LITERÁRNOVEDNÁ REFLEXIA LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ V POFEBRUÁROVOM OBDOBÍ

Radikálne nastolenie komunistickej ideológie vo februári 1948 nie je zvratom len vo vývine LDM, ale aj v jej reflexii. Rovnako ako v medzivojnovom období, aj po februári 1948 absentovala platforma, ktorá by vytvárala podnety na koncepčný výskum LDM a jej odbornú reflexiu. Tento fakt sa spolu s degradovaním väčšiny zistení pofebruárovej literárnej vedy na pseudovedecké teórie a metodológie buržoáznej vedy podpísal na neprítomnosti komplexnejších literárnovedných analýz. Literárnovedná reflexia LDM sa obmedzovala predovšetkým na komentovanie vychádzajúcich kníh a cez ne na vymedzenie špecifik vznikajúcej socialistickej LDM; ojedinelé boli literárnohistorické retrospektívy či literárnoteoretické reflexie pozitívne stimulujúce ďalší

vývin LDM. V literárno-kritických článkoch v *Slovenských pohľadoch*, *Kultúrnom živote*, *Štēpnici*, *Pravde*, *Práci*, *Ľude* a i. sa autori pokúšali zdôvodniť historicko-spoločenskú opodstatnenosť socialisticko-realistickej metódy v tvorbe pre deti a mládež, čím nemalou mierou – aj keď rôznym podielom – prispeli k etablovaniu ideologického schematizmu v LDM. Išlo o generáciu mladých literárnych publicistov, ktorá sa sformovala okolo časopisu *Štēpnice* (1946 – 1952) a ktorú tvorili **Zlatko Klárik**, **Rudo Moric**, **Pavol Petrus**, **Lenka Dedinská** a **Ján Poliak**.

Takmer súčasne s prvými pofebruárovými literárnokritickými článkami sa predovšetkým v *Slovenských pohľadoch* objavujú aj odborné state o úlohe marxistickej literárnej vedy a kritiky, ako aj o hodnotách a funkciách socialisticko-realistickeho umeleckého diela. Nielen v nich sa pre našu pofebruárovú literárnu vedu stala vzorom sovietska literárna veda. V intenciách jej zistení vyšli u nás v skúmanom období iba dve literárnovedné monografie o LDM, a to *Fraňo Kráľ*, *zakladateľ slovenskej socialistickej literatúry pre mládež* (1953) a *Ľudmila Podjavorinská a detská literatúra* (1955), ktorých autorom je najproduktívnejší literár-

M. CIPÁR / G. Rodari: Z neba padá čokoláda

ny kritik pofebruárovej LDM **Zlatko Klátik**. V súvislosti s Klátikovou monografiou o Fraňovi Kráľovi neprekvapí Sliackeho konštatovanie, že táto prvá teoretická práca v pofebruárovej literatúre povýšila ideologický prístup na základný interpretačný princíp (2012, s. 19) a že Kráľovu tvorbu pre mládež apologetizovala do takej miery, že z nej vytvorila reprezentatívny a súčasne záväzný model utvárajúcej sa socialistickej detskej literatúry (2013, s. 277). Klátik vo výklade Kráľových kníh z apriórne pofebruárových ideologických aspektov, v ktorom zúročil aj svoje predchádzajúce zistenia prezentované v recenziách, článkoch i vyjadrenia v diskusiách, vychádzal najmä z celospoločenského záujmu o túto osobnosť¹.

Ako stúpenec ideologického schematizmu a didaktizmu v LDM v 50. rokoch Klátik už v úvode monografie o F. Kráľovi nastoľuje ako hlavnú otázku boja o realizmus v slovenskej detskej literatúre, ktorou jednoznačne negatívne reagoval na azylový charakter medzivojnovnej literatúry a opätovne deklaroval základnú ideologickú normu LDM v pofebruárovom období. V intenciách marxistickej literárnej vedy – podľa ktorej autorovo dielo možno vysvetľovať a pochopiť z aspektu autorovej osobnosti – sa Klátik v 1. kapitole sústredil na životopisné momenty, ktoré mali podľa neho priamy vplyv na Kráľovu literárnu prácu. V 2. kapitole o detských motívoch v Kráľovom diele sa pokúsil reflektovať postavy detí v celej Kráľovej tvorbe, ich zástoj predovšetkým v Kráľovej tvorbe pre dospelých však preceňuje. V plnej miere nemožno akceptovať ani jeho tvrdenia o funkčnom využití detských postáv (napr. na zvýšenie emocionál-

neho účinku scén). Najrozsiahlejšou časťou monografie sú analýzy Kráľových kníh pre deti *Jano a Čenkovej deti*, ktoré však nezasadzuje do celkového vývinu medzivojnovnej LDM a v ktorých sa ideologický schematizmus i dobová rétorika prejavujú najvypuklejšie. Poplatný dobovým predstavám o LDM je predovšetkým výklad jednotlivých postáv i tendenčná, explicitná ideologizácia Kráľovho ľavicového svetonázoru, pri ktorej sa Klátik dopúšťa viacerých nadinterpretácií – napr. v súvislosti s Čenkovej predajom detí, o ktorom konštatuje: *„bola to pre ňu veľká sociálna a politická skúsenosť. Spisovateľ nenaznačil jej ďalší vývin, no nemožno pochybovať o tom, že nakopené skúsenosti podstatne prispeli k rozšíreniu matkinho politického rozhľadu, prehĺbili názor proletárskej ženy na svet, vytvorili predpoklady pre aktívnejší a správnejší boj s triednym nepriateľom“* (Klátik, 1953, s. 88). Sociálnejšia apelatívnosť prózy *Čenkovej deti* sa odrazila na Klátikovej analýze aj výraznejšou jazykovou expresívnosťou. Viaceré parciálne zistenia, napr. že sa Jano nestal schémou, papierovou bábikou, že je postavou s vnútorným svetom, alebo že Kráľ rešpektoval mentálne schopnosti detského adresáta, sú však akceptovateľné aj dnes. V intenciách dobovej literárnokritickej reflexie dopĺňa Klátik svoje analýzy diel aj rozborom jazyka a kompozície. Nasledujúca kapitola o poslaní Kráľovho diela pre mládež v kapitalizme prináša torzovitú rekognoskáciu vo vtedajšej tlači, prezentovanú cez protikladnosť názorov pokrokového tábora a buržoázie. Monografiu končí kapitola o význame Kráľovho diela pre rozvoj slovenskej literatúry pre mládež, ktorá iko-

nicky poukazuje na majstrovstvo Kráľovej tvorby: „*Kráľovo dielo pre deti je preniknuté komunistickou straníckosťou: v každom riadku, na každej stránke, v každom detaile a epizóde, tak ako aj v diele ako celku, spisovateľ je na strane toho, čo je ľudové, pokrokové, nové, čo musí v živote nevyhnutne zvíťaziť*“ (c. d., s. 135). Stavja ju tým do protikladu s omylmi vtedajších spisovateľov LDM, akými sú jazyková šedivosť a nevýraznosť, chudobný slovný fond, vykresľovanie detí ako dokonalých bytostí, absencia konfliktu, tézovitost a schematizmus, splošťovanie života a i. Škoda, že kvality, ktoré Klátik nachádzal v Kráľových knihách, nevyžadoval aj od kníh, ktoré v tom čase recenzoval. J. Kopál (1997, s. 60) na margo hodnotenej Klátikovej monografie uviedol, že zapadla do pofebruárových úsilí.

Nasledujúca Klátikova monografia *Ľudmila Podjavorinská a detská literatúra* predstavuje v jeho literárnovednej reflexii posun k výraznejšej exaktnosti, avšak nie na úrovni jazyka, ten ostáva naďalej expresívny. Podobne ako v predchádzajúcom prípade mohol aj pri príprave tejto monografie čerpať jednak zo svojich časopiseckých štúdií a článkov, jednak z existujúcej predprevratovej i pofebruárovej reflexie autorky. V intenciách marxistickej literárnej vedy sa Klátik v 1. časti práce opätovne sústredil na životopisné momenty, ktoré mali podľa neho priamy vplyv na Podjavorinskej literárnu tvorbu (popri autorkinej láske k jazyku a k literatúre si všíma aj zástoj Škultétyho, Vajanského, Hviezdoslava, Vansovej a Timravy na Podjavorinskej ľudskom i literárnom formovaní), ako aj na informatívne predstavenie autor-

kinej lyriky, noviel a balád. Podľa Jána Kopála (1997, s. 60) sa Klátik v tejto monografii vyvaroval zjednodušenia a popisnosti, ktorých sa dopustil v predchádzajúcej práci, s týmto tvrdením však nemožno v plnej miere súhlasiť. Zjednodušenia sa prejavujú predovšetkým v poplatnosti dobovým predstavám o literatúre; Klátik odmieta akceptovať dobové chápanie tvorby pre deti a vníma ju z pozície pofebruárových ideových postulátov, napr. keď konštatuje, že Podjavorinská pre svoj chybný svetónázor nevidí rozdiely medzi bohatými a chudobnými ako triedne rozdiely (Klátik, 1955, s. 37), pretože aj v autorkiných vrcholných dielach jej kriticko-realistické ostrie otupovala kresťanská filozofia zmierenia a odpúšťania (c. d., s. 43). Na Podjavorinskej diele oceňuje jeho ľudovosť ako jednu zo základných požiadaviek socialisticko-realistickej literatúry. V 2. časti monografie sa Klátik pokúsil o literárnohistorickú rekognoskáciu LDM. Ako prvý pofebruárový historik upozornil na existenciu LDM už v 19. storočí. Štúrovskú literatúru pre deti – v porovnaní s tvorbou pre dospelých – interpretuje ako ideologicky reakčnú, vedome smerujúcu k etickej degradácii mladých generácií. V podobnej dikcii Klátik pokračoval aj pri hodnotení tvorby pomatičných autorov. Opätovne odmietol akceptovať dobové chápanie tvorby pre deti, a to aj napriek tomu, že správne identifikoval viaceré spontánne autorské pokusy zaradiť do textov pre deti humor, motívy hry či exponovať prírodné motívy ako oslabujúce didakticko-utilitárny model. Náročnejšia rekognoskácia literárnej tvorby v jej predumeleckom štádiu však v tejto časti monografie absentuje

(podrobnejšie Sliacky, 2012, s. 23 – 25). V 3., najrozsiahlejšej časti monografie Klátik predstavuje Podjavorinskej žánrovo bohatú tvorbu pre deti. Z pozície pofebruárových ideologických postulátov najvýraznejšie odsudzuje ako umelecky neúčinný Podjavorinskej náboženský mysticismu predovšetkým v próze *Čarovné skielka*, a to i napriek tomu, že vo zvyšných prózach rovnomenného súboru oceňuje autorkin súcit s trpiacimi, opustenými deťmi i jej psychologickú presvedčivosť. Paradoxne pritom prijíma prózu *Baránok Boží* ako „najvyšší bod, ku ktorému sa Podjavorinská v detskej literatúre dopracovala“ (Klátik, 1955, s. 131). Klátikova pasáž bola v tomto zmysle prvou knižnou obhajobou Podjavorinskej *Baránka Božieho*, časopisecky túto problematiku spracoval už v článku *Kritický realizmus v prozaickom diele Ľ. Podjavorinskej pre mládež* (SP, 1952, č. 1), čím v nemalej miere prispel k vytvoreniu priestoru na jeho neskoršiu reinterpretáciu (pozri Sliacky, 2012, s. 20). V závere 3. časti monografie Klátik interpretuje Podjavorinskej dielo pre deti v pomere k tvorbe pre deti z 19. storočia ako umelecky pokrokové, v pomere k dobovej produkcii v ňom oceňuje autorkinu prirodzenosť detskej psychológie i schopnosť vyhnúť sa prvoplánovému didaktizmu. Klátik svoje analýzy opätovne dopĺňa rozborom jazyka a kompozície; na úrovni jazyka, antropomorfizačných a opakovacích postupov, zvukovosti, využitia zdobenín, živého dialógu a humoru dospel k zisteniam akceptovateľným aj dnes.

Ako už bolo spomínané, Z. Klátik je nielen najproduktívnejším pofebruárovým literárnym kritikom LDM,

autorom jediných monografií o LDM v skúmanom období, ale je aj autorom prvého bilančného článku o pofebruárovej LDM s názvom *Súčasný stav a úlohy slovenskej literatúry pre deti a mládež* (SP, 1952, č. 3). (Bilančné a hodnotiace články, ktoré mali viac registračnú ako analytickú náplň, sú v pofebruárovej literárno-vednej reflexii LDM pomerne zriedkavé.) V úvode článku Klátik zdôrazňuje význam premeny, ktorou prešla pofebruárová LDM od prevažne „bezideovej a antirealistickej“ (Klátik, 1952, s. 199) produkcie pre deti k literatúre „s pokrokovým socialistickým obsahom, smerujúcej k veľkým výchovným ideálom“ (c. d., s. 200). Kvantitatívne skromnú produkciu 9 pôvodných kníh hodnotí z pozícií ideologického didaktizmu, na viacerých miestach zdôrazňujúc, že sa nová LDM stala nepostrádateľným pomocníkom školy, rodiny i spoločnosti, pretože „pomáhala ľudovo-demokratickej vláde a komunistickej strane vychovávať smelých, optimistických, radostných, čestných a obetavých budovateľov a bojovníkov za slobodu a pokrok našej vlasti, za víťazstvo socializmu“ (c. d., s. 200). Za kvalitatívne najvyšší typ považuje literatúru socialistického realizmu, ktorej základné charakteristiky (požiadavka na pravdivé reflektovanie života, postavy dospelých i detí budujúcich socializmus uvedomelou prácou) zvyšuje na základné hodnotiace kritériá. V prvej, registračnej časti článku prináša tematickú rekognoskáciu knižnej produkcie za rok 1951 (téma povstania, transformácie dediny, spriemyselnovania, budovania, socialistickej školy, pionierskej organizácie, mieru), v druhej, hodnotiacej časti prezentuje, do

akej miery sa jednotlivým autorom podarilo naplniť ideologický, umelecký a pedagogický zámer. Najvýraznejšie nedostatky nachádza v zobrazovaní detského bojovného hrdinstva (Volanskej *Tajomstvo*, Moricova *Explózia*), vo vytváraní kladných detských postáv ako bezchybných a mimo vývinového procesu (Zimovo *Zlato v zemi*, Moricove *Tri roky*), vo vulgarizácii a apolitickosti tvorby pre najmenších, ako aj v absencii optimizmu, vtípu. Autorom odporúča,

aby si osvojili princíp ideovosti, stranníckosti i revolučného romantizmu (umenie vidieť zajtrajšok na základe správneho poznania dneška) a aby sa dôslednejšie učili od sovietskej literatúry. Bilanciu končí stručným referovaním o činnosti Krúžku detskej literatúry pri Zväze čs. spisovateľov, nakladateľstva Smena (kriticky hodnotí nízky počet vydaných pôvodných kníh pre deti a mládež) a o činnosti detských časopisov *Zornička*, *Ohník* a *Pionierske noviny*.

Podobne aj Jozef Bžoch, autor druhého bilančného článku *O poézii pre mládež* (SP, 1953, č. 11), opätovne začína svoje hodnotenie ostrou konfrontáciou s predfebruárovou kniž-

auto

M. CIPÁR / M. Válek: Velká cestovná horúčka pre malých cestovateľov

nou produkciou, ktorú uzatvára poukázaním na potrebu odhaľovania chýb aj v pofebruárovej literatúre. S jemu vlastnou expresívnosťou hodnotí 11 pôvodných básnických kníh so zreteľom na ideologické spracovanie témy podľa konkrétnosti primeranej veku, s ohľadom na vhodný jazyk a vnútornú konfliktnosť (ako opak schematizmu, šablóny), pretože iba v takom prípade diela nestratia svoj výchovný účinok. Z produkcie vyzdvihuje najmä *Pieseň o Váhu* M. Rázusovej-Martákovej, oceňujúc popri tematickom zameraní textu ľudový jazyk, využívanie kontrastu, plnosť prezentovanej skutočnosti i využitie príkladov strhávajúcich svojou mravnou silou (Bžoch, 1953, s. 991). Pozitívne hodnotí aj Bendovej a Kostrovu knihu *Priamy smer do Tatier*, výhrady má predovšetkým k Štubňovým *Detským radostiam* a k Štefánikovej knihe *Bez práce nie sú koláče* pre ich nedostatočný pedagogický zreteľ, dávajúc im za vzor Pujmanovej zbierku *Vyznání lásky*. Možno teda opätovne konštatovať, že Bžoch svojím bilančným článkom vyšiel v ústrety dobovému ideologickému didaktizmu.

Z bilančných hodnotení z pofebruárového obdobia si pozornosť zasluhuje stať *Jána Poliak K príčinám šedivosti a nudy v próze pre mládež* (SP, 1954, č. 5). Na rozdiel od Klátika a Bžocha Poliak zdôrazňuje, že rozhodujúcim hodnotiacim činiteľom pri posudzovaní kvality LDM je umelecký zážitok. Konštatuje, že viaceré nedostatky LDM sú dôsledkom stavu všeobecných náhľadov na úlohy a prostriedky nielen detskej literatúry. Hoci pri posudzovaní produkcie kladie dôraz na to, aby sa v nej nezamietala „pútavosť s rušnosťou vonkajšej

zápletky, výchovná hodnota s didaktizmom, cit so sentimentalitou“ (Poliak, 1954, s. 469), v závere hodnotení jednotlivých tematicko-jazykových prvkov napr. Pridalovej knižky *Z letcovho zápisníka* sa obmedzil iba na vymenúvanie vonkajších prejavov pofebruárového ideologizmu rovnako ako jeho predchodcovia. V porovnaní s predchodcami však Poliak ostro vystúpil proti explicitnej náučnosti a prvoplánovému didaktizmu LDM (c. d., s. 471), ktoré demonštruje najmä na Čepčekovej *Černobodke* a Moricovom románe *Prvý z Dvorov*. Ďalšiu časť hodnotenia venuje skupine próz s témou návratu do minulosti. Porovnávajúc Mačingovej *Plechové srdiečka* s Jančovej *Rozprávkami starej matere*, odhaľuje nedostatky prvej spomínanej knihy a vyzdvihuje klady tej druhej. V závere bilancie zdôrazňuje jednak potrebu intenzívnejšieho využitia vnútorného sveta hrdinov, jednak prvoradosť estetických kritérií, ktoré však podriadil postulátom marxistickej estetiky. Hoci Poliak v tejto stati otvorene nepomenoval chybnosť základného ideového smerovania pofebruárového LDM, nepriamo usvedčil ideologický schematismus z nemožnosti dospieť k umelecky hodnotným výsledkom.

Dôkazom postupného celospoločenského dištancovania sa od ideologického schematizmu sú aj Klátikove hodnotiace články *O umelecko-vzdelávacej poézii pre mládež* (SP, 1954, č. 10) a *Poznámky o ideovosti a majstrovstve v poézii pre najmenších* (SP, 1955, č. 7 – 8). Autor sa v nich usiluje rezignovať na preexponovaný didaktizmus (predovšetkým v druhom z nich), na explicitnú náučnosť, referenčnosť, tematickú konvenčnosť a neaktuálnosť a rovnako ako Poliak

sa dožaduje posilnenia emocionálnej zložky v LDM. Komplexnejší pokus v tomto zmysle predstavuje Poliaková stať *Problematika vývinu slovenskej prózy pre mládež od oslobodenia* (Slovenská literatúra, 1955, č. 4), v ktorej autor na literárnohistorickom základe reflektuje zmeny v prozaickej tvorbe pre mládež za uplynulých 10 rokov. Treba však zdôrazniť, že rezignovanie na ideologický schematismus bolo ešte stále tendenčné, malo prispieť ku kvalitatívne novému charakteru socialistického realizmu.

Ako už bolo naznačené, pofebruárová literárnovedná reflexia LDM je najpočetnejšie zastúpená tendenčnou literárnou kritikou. V intenciách požiadavky otvorenej bojovnosti, zásadovosti a nekompromisnej straníckosti mala od umenia požadovať, aby sa „stalo aktívnym spolutvorcom prítomnosti“ (Rampák, 1949, s. 8), a súčasne mala mať nespochybniteľné miesto pri vytváraní novej socialistickej estetiky: „socialistická umelecká kritika bude musieť vedieť poukázať nielen na účinok, ktorý má dieło dosiahnuť, ale aj na prostriedky, ktorými sa umelec k týmto účinkom dopracuje. Z tejto stránky bude práca socialistického umeleckého kritika aj spolubudovaním novej socialistickej estetiky“ (c. d., s. 9). Formou recenzií, informačných glos, doslovov, referátov zo zjazdov, konferencií, diskusných podujatí, správ z činnosti príslušných krúžkov či organizácií a informácií o súťažiach sa obmedzovala predovšetkým na komentovanie inštitucionalizovaného literárneho života a následné vymedzovanie špecifik vznikajúcej socialistickej LDM. Novej socialisticko-realistickej LDM sa dožadovali najmä Zlatko Klátik napr.

v článku *O niektorých otázkach slovenskej literatúry pre deti a mládež* (Kultúrny život, 1951, č. 40), v ktorom zdôvodňuje nevyhnutnosť ideologického schematismu ako základného princípu novej LDM, a Krista Bendoová napr. v článku *O novú literatúru pre deti a mládež* (KŽ, 1951, č. 26), v ktorom žiada vysokú ideovosť novej LDM.

Pofebruárovú recenzistiku v oblasti LDM v *Slovenských pohľadoch* a *Kultúrnom živote* otvorila recenzia Ľudmily Rampákovovej (SP, 1949, č. 4 – 5) Ostrovského románu *Ako sa kalila ocel'*, považovaného za breviár socialistickej mládeže, spolu s Rampákovou (SP, 1950, č. 11 – 12) a Tomčíkovou (KŽ, 1950, č. 19) recenziou zborníka *Umelci deťom*. Literárnokritická reflexia LDM v rokoch 1949 – 1951 sa väčšinou obmedzovala na stručné, registračné glosy hodnotiace tému, sujet, postavy a zástoje diela v kontexte autorovej tvorby v intenciách dogmatickej zjednodušujúcej kritiky. Takými sú napr. Mrázova (SP, 1951, č. 7 – 8) i Drugova (KŽ, 1951, č. 32) recenzia Pohronského *Serpentín* či Tomčíkova (SP, 1951, č. 2) a Mrázova (KŽ, 1950, č. 19) recenzia Jančovej *Bochníka*. Od roku 1952 sa v uvedených časopisoch predovšetkým zásluhou Z. Klátika a J. Poliaka objavovali aj rozsiahlejšie analytické kritiky pôvodnej i sovietskej LDM (pozri Klátikovu / SP, 1952, č. 6/ a Poliakovu /KŽ, 1952, č. 14/ recenziu Moricovej *Explózie*, 1951; Klátikovu recenziu Martákovej *Piesne o Váhu*, SP, 1953, č. 7 – 8; Križanovej-Brindzovej *Troch bratov*, SP, 1953, č. 2 – 3; Zúbkovho *Murárskeho chleba*, KŽ, 1953, č. 10; Poliakovu recenziu Ondrejovovej *Zbojníckej mladosti*, SP, 1954, č. 4) i sovietskej LDM (pozri Klátikovu recenziu Gajdarovej

Školy, SP, 1952, č. 2). Tie síce recenzentom poskytovali väčší priestor na podrobnejšie analýzy doplnené citátmi z hodnotených kníh, na druhej strane však vytvárali väčší priestor aj na prezentovanie dogmatických postulátov, teda skutočnosti, do akej miery sa jednotlivým autorom podarilo naplniť požadovaný ideologický, umelecký a pedagogický zámer.

Od polovice 50. rokov 20. storočia sa začína nielen literatúra, ale aj jej reflexia dištancovať od pofebruárového schematického ideologizmu, čo sa prejavovalo najmä v úsilí korigovať deformácie dogmatickej zjednodušujúcej kritiky v pofebruárovom období, ako aj v postupnom odhaľovaní schematickosti pri profilovaní postáv, preexponovaného didaktizmu, explicitnej náučnosti, referenčnosti, tematickej konvenčnosti, neaktuálnosti, jazykovej strnulosti. Uvedené úsilie v reflexii LDM, ktoré sa začalo už v roku 1954², vyvrcholilo po zjazde Zväzu československých spisovateľov v roku 1956, po ktorom sa začali objavovať konkrétne signály ohlasujúce nástup nových tvorivých programov.

Literatúra

- BŽOCH, Jozef, 1953. O poézii pre mládež. In: Slovenské pohľady. Roč. 69, č. 11, s. 983 – 997.
- KLÁTIK, Zlatko, 1952. Súčasný stav a úlohy slovenskej literatúry pre deti a mládež. In: Slovenské pohľady. Roč. 68, č. 3, s. 199 – 232.
- KLÁTIK, Zlatko, 1953. Fraňo Kráľ, zakladateľ slovenskej socialistickej literatúry pre mládež. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- KLÁTIK, Zlatko, 1955. Ľudmila Podjavorinská a detská literatúra. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

- KOPÁL, Ján, 1997. Slovenská literatúra pre deti a mládež 1945 – 1990. Dolný Kubín: Peter Huba. ISBN 80-88803-12-8.
- MARČOK, Viliam a kol., 2004. Dejiny slovenskej literatúry III. Bratislava: Literárne informačné centrum. ISBN 80-88878-87-X.
- NOGE, Július, 1988. Literatúra v literatúre. Bratislava: Mladé letá.
- POLIAK, Ján, 1954. K príčinám šedivosti a nudy v próze pre mládež. In: Slovenské pohľady. Roč. 70, č. 5, s. 468 – 482.
- RAMPÁK, Zoltán, 1949. O socialistickú umeleckú kritiku. In: Slovenské pohľady. Roč. 65, č. 1, s. 6 – 12.
- SLIACKY, Ondrej, 2012. Od ideológie k umeniu pre deti. Zlatko Klátik a prvopočiatky spoznávanie slovenskej literatúry pre deti v jej predumeleckom štádiu. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. Roč. 19, č. 3, s. 18 – 25.
- SLIACKY, Ondrej, 2013. Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960. 2., dopl. vyd. Bratislava: LIC. ISBN 978-80-8119-073-5.

Poznámky

¹ Ikonizácia F. Kráľa, ktorá sa začala už v roku 1950, vyvrcholila pri príležitosti autorovho jubilea v roku 1953. Dôkazom toho bolo začatie vydávania Kráľových *Spisov I. – V.*, vydanie zborníka *Národný umelec Fraňo Kráľ*, štúdie I. Kusého *Dielo revolučného spisovateľa – bojovníka* (Slovenské pohľady, 1953, č. 2 – 3), ako aj Knězekovej a po nej Klátikovej monografie o F. Kráľovi.

² Dôkazom toho môže byť aj prvá pofebruárová literárna polemika, ktorá sa v roku 1954 objavila v súvislosti s vydaním Jančovej *Rozprávok starej matere* (1953) a ktorá dovtedy ako neželaný jav v spektre literárnokritických žánrov takmer úplne absentovala.

peter naščák

Prekladom za poznáním

Nielen v posledných rokoch sa ukazuje permanentná iniciatíva prešovskej literárnovednej školy v reflexii literatúry pre deti a mládež ako smerodajná. Možno dokonca tvrdiť, že rozširovaním personálnej základne o nových zanietených výskumníkov stáva sa dominantnou medzi slovenskými vedeckými pracoviskami – už aj vzhľadom na to, že na niektorých z nich záujem o detskú literatúru buď stagnuje, klesá alebo priam zaniká. Dôkazom toho je nepochybne aj vedecký seminár **Prekladová literatúra a detský čitateľ (nielen) v 60. – 80. rokoch 20. storočia**, ktorý sa 23. a 24. októbra 2014 uskutočnil na pôde Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Seminár bol načasovaný k príležitosti osláv 65. výročia založenia Pedagogickej fakulty a organizovaný pod záštitou prezidentky Slovenskej sekcie IBBY Timotey Vráblovej v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0153/12 Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1960. Vedúcou riešiteľského kolektívu a organizačnou garantkou seminára bola Zuzana Stanislavová. Najmä vďaka nej a jej ústretovým spolupracovníkom

prebehlo vedecké podujatie na kultivovanej úrovni. Až na sychravé počasie, ktoré, žiaľ, neprialo spoznávaniu kultúrnych pamiatok mesta Prešov, sa vskutku nebolo na čo sťažovať.

Seminár otvorila dekanica PF PU Jana Burgerová slovami, v ktorých o. i. vyzdvihla aktívnu vedecko-organizačnú činnosť kolektívu Zuzany Stanislavovej. Po nej nasledoval príhovor prezidentky Slovenskej sekcie IBBY, ktorá zhodnotila súčasnú situáciu v knižnej kultúre pre deti v celosvetovom meradle, pričom uviedla zopár príkladov činnosti Slovenskej sekcie IBBY pri propagácii našej knižnej kultúry vo svete.

Prvý blok referátov s názvom **Kontextové (vývinové, bádateľské, tematické) aspekty prekladov literatúry pre deti a mládež do slovenčiny** viedla Anna Valcerová z Inštitútu prekladateľstva a tlmočníctva FF PU v Prešove. Prvý referujúci, Ondrej Sliacky z Katedry slovenského jazyka a literatúry PdF UK v Bratislave, vo svojom príspevku *K začiatkom prekladania literatúry pre deti a mládež do slovenčiny (19. storočie a prvé dekády 20. storočia)* poukázal na to, že v časoch formovania slovenskej detskej literatúry (vtedy ešte školskej) plnila prekladová literatúra iniciačnú funkciu. Opierala sa predovšetkým o nemeckú literatúru, vy-

chádzajúc najmä zo vzájomných vplyvov slovenskej evanjelickej a nemeckej protestantskej inteligencie. Medzi zaujímavé časti príspevku možno zaradiť aj zmienku o vlne „poslovenčených“ adaptácií a rôznych variantov jedného textu, ktoré sa masovo rozšírili uvedením románu Daniela Defoea Robinson Crusoe, hoci jednoznačným obohatením nášho knižného fondu boli až preklady Edmonda de Amicis a H. Ch. Andersena.

Na príspevok O. Sliackeho nadviaza la Zuzana Stanislavová, vedúca Kabinetu výskumu detskej reči a kultúry PF PU, referátom *K „Importu“ literatúry pre deti a mládež do slovenského kultúrneho a hodnotového kontextu v rokoch 1960 – 1990*. Po krátkom exkurze do prekladovej tvorby medzivojnového obdobia, 40. a 50. rokov venovala sa predovšetkým cieľovému obdobiu. V 60. rokoch, keď prichádza k slovenským čitateľom napr. Anna zo Zeleného domu, je reflexia prekladovej tvorby pre deti a mládež ešte iba sporadická. Stanislavová informuje o výsledkoch svojho (a kolektívneho) bádania najmä z aspektu početnosti zastúpenia prekladových diel jednotlivých národných literatúr. Konštatuje, že z politických dôvodov najpočetnejšie sú preklady sovietskych a českých autorov, ale aj diela z ostatných krajín východného bloku (poľská, nemecká, menej juhoslovanská a rumunská literatúra). Do 70. rokov už situuje preklady škandinávskych a francúzskych autorov, pričom súčasne upozorňuje na nevyvážený pomer kvantity a kvality medzi západnou a východnou prekladovou tvorbou. V tom čase prichádzajú na Slovensko aj prelomové knihy Tolkiena a Endeho. Nemálo zaujímavé boli aj informácie o frekvencii jednotlivých žánrov v príslušnom desaťročí a o tom, ktoré žánre a ktoré národné literatúry najviac poznačila ideologizácia, ktoré žánre zostali takpovediac rezistent-

né (rozprávka a poézia), prípadne ktoré žánre plnili v prekladovej literatúre substitučno-kompenzačnú funkciu (dobrodružná literatúra a sci-fi). Nemenej zaujímavý bol referát českej odborníčky na literatúru pre deti a mládež Svatavy Urbanovej z FF OU v Ostrave s názvom *Holocaust z pohľadu dieťaťa. Prstor a čas: intertextuálny historické referencie*. Podľa nej aj v českej prekladovej literatúre pre deti a mládež dominovala v spomínanom období spoločenská próza, pričom poukázala na problematiku výberu kvalitných prekladových diel z ruskej a bulharskej literatúry. Hlavnú pozornosť venovala interpretácii a kontextovým súvislostiam dvoch próz s témou holocaustu: Deník Anny Frankovej (orig. 1947) a Chlapec v pruhovaném pyžamu (orig. 2006) Johna Boynea. Poukázala tu najmä na úskalia témy – ako umelecky účinne zobraziť pre detského čitateľa takéto traumatické udalosti. Obe knihy, medializované filmovými adaptáciami, zachytávajú rovnaké časové obdobie cez prizmu dieťaťa v podobných situáciách.

Jana Čenková z Katedry žurnalistiky FSV UK v Prahe predniesla príspevok *Slovenská literatura v českých ediciích a překladech v lexikonu 2x101 knih pro děti a mládež*. Prítomní sa z neho dozvedeli, že v uvedenom lexikóne, ktorý má predstavovať niečo ako zlatý fond svetovej detskej beletristiky pre deti a mládež, sú uvedené iba dve slovenské diela (Dobšinského Prostonárodné slovenské povesti a Podjavorinskej Čin-Čin). Zároveň na základe niekoľkých príkladov informovala o situácii slovenskej literatúry v českých prekladoch, okrem iného poukázala aj na prepojenosť vydavateľstiev Albatros a Mladé letá. Prvý blok referátov uzavrela Eva Tučná z Katedry slovenskej literatúry FF UKF v Nitre príspevkom *Preklad – inšpiračný zdroj mo-*

dernej slovenskej poézii pre deti. Zdôraznila v ňom „klúčovosť“ monografie Stanislava Šmatláka *Básnik a dieťa* pri hodnotení vplyvov českej poézie na slovenskú básnickú tvorbu pre deti.

Druhý blok s názvom **Národné literatúry v preklade** pod taktovkou Evy Tučnej začal jej kolega, literárny kritik a historik Igor Hochel, vedúci Katedry slovenskej literatúry FF UKF v Nitre, príspevkom *Bulharská literatúra pre deti a mládež v slovenských prekladoch*. Vedecký seminár obohatil najmä autentickou skúsenosťou (vychádzajúcou z dlhoročnej prekladateľskej činnosti). V príspevku načrtol vývin bulharskej prekladovej literatúry od počiatkov až po nelichotivú súčasnosť. Za jednu z najúspešnejších próz pre deti označil výber rozprávok Drevený trón, ktorý sa dočkal aj 2. vydania, i výber rozprávok Skupáňova košeľa (slov. 1987). Ďalej konštatoval, že v 60. až 80. rokoch vyšlo na Slovensku 21 bulharských kníh pre deti a mládež, realizovalo sa 10 bábkových hier a 2 hry pre deti. Za najlepšiu knihu označuje titul *My vrabčatá* (1968, slov. 1973) od najprekladaného bulharského autora Jordana Radičkova. Druhý referát s názvom *Kultúrny a axiologický význam prekladov vybraných diel severskej literatúry pre deti a mládež* predniesla Markéta Andričíková z FF UPJŠ v Košiciach. Hodnotové zretele severskej literatúry prezentovala pars pro toto na tzv. muminovskej ságe fínskej spisovateľky a ilustrátorky Tove Janssonovej, píšucej po švédsky. Série kníh o troloch Muminovcoch (Povodeň u Muminovcov, Čarodejníkov klobúk, Čarovná zima a iné) si získala priazeň na celom svete vďaka prekladom do vyše 3 desiatok jazykov. Referujúca priblížila tieto postavičky a ich príbehy v axiologickom rámci, zdôraznila najperspektívnejšie miesta a recepčnú disponibilitu týchto textov. Ivana Kupková z Inštitútu

rusistiky FF PU v Prešove predniesla referát *Preklady ruskej detskej literatúry včera, dnes – a zajtra?* Poukázala na to, že na procese rusko-slovenského prekladu textov pre deti a mládež participovali také osobnosti, akými boli Zora Jesenská, Mária Rázusová-Martáková, Mária Ďuričková, Ľubomír Feldek a Miroslav Válek. Špecialistka na dramatickú tvorbu Adela Mitrová z Kabinetu výskumu detskej reči a kultúry PF PU v Prešove v príspevku *K prekladovej dramatickej tvorbe pre deti a mládež v 2. pol. 20. storočia* štatisticky zmapovala preklady dramatických diel, ktoré vyšli v printovej podobe. V 60. rokoch hovorí o počte 100 hier pre deti a mládež, najviac boli prekladané z češtiny, ruštiny, z angličtiny skôr ojedinele (J. M. Barrie), pričom za najčastejšie prekladané označuje rozprávkové hry, hoci tu eviduje aj „agitky“. V 70. a 80. rokoch vychádza podľa Mitrovej 5 hier ročne a opäť s dominanciou rozprávkových hier, no početné boli aj bábkové hry.

Tretí blok referátov pod názvom **Poézia pre deti v umeleckom preklade**, ktorý moderoval Igor Hochel, otvorila príspevkom *Preklady detskej poézie do slovenčiny od 60. rokov a ich vplyv na predstavbu básnického obrazu* Anna Valcerová (FF PU v Prešove). Tému prezentovala najmä na prekladoch knihy poľského autora Juliana Tuwima *Pán Malilinček* a veľryba. Podrobnou analýzou básnického textu dokázala, že ide o umelecký preklad s originálnym podpisom prekladateľa/básnika Miroslava Válka. Martin Klimovič, vedúci Katedry komunikačnej a literárnej výchovy PF PU v Prešove, postupoval podobnou metódou, analyzujúc text *Spevobáje a spevokvety Roberta Desnosa vo Feldekovom preklade*. Možno povedať, že dospel k podobnému záveru – poetika analyzovaného textu nesie typické znaky Feldekovho básnického

rukopisu (metaforika, oxymorony, non-sensy a iné), z čoho vyplýva, že voľnejšie koncipovaný umelecký preklad sa môže posunúť až k vzniku originálneho umeleckého diela. Mária Kuderjavá z domáceho pracoviska (PF PU v Prešove) v príspevku *Preklady poézie pre deti do slovenčiny v 80. rokoch 20. storočia referovala* o rôznych autorských a prekladateľských prístupoch prostredníctvom analýz 3 textov autorov Juliana Tuwima, Sergeja Michalkova a Roberta Desnosa, v ktorých sa kombinoval partnerský dialóg medzi autorom a dieťaťom, irónia a estetizujúci princíp. Doktorandka z Katedry slovenskej literatúry FF UKF Martina Matyášová si na analýzu vybrala Erbenovu zbierku básní *Kytice* v slovenskom preklade opäť Ľ. Feldeka. Predstavuje Erbena ako autora, no zaujímavé je najmä konštatovanie, že išlo o výraznejšie „posunutý“ preklad, ak ho porovnávame s prekladom z iného (menej príbuzného) jazyka. Príspevok Timotej Vráblovej (ÚSL SAV v Bratislave) patril k tým, ktoré sami autori označili ako „rozpracovaný“. Poukázala v ňom na autorsko-prekladateľský potenciál M. Rázusovej-Martákovovej, ktorá nie náhodou preložila Lagerlöfovej knihu o Nilsovi Holgersonovi. Za dôležitý fakt možno považovať aj skutočnosť, že Martáková nevytvára adaptáciu (ako to bolo v tej dobe trendom), ale prekladá text verne.

Po každom bloku nasledovali plodné a zaujímavé diskusie či priam polemiky, ktoré smerovali k spresneniu kontextových súvislostí. Tretím blokom sa skončila oficiálna časť prvého dňa vedeckého seminára, po nej nasledovala časť menej oficiálna – spoločenský večer s recepciou. Diskusie tu, samozrejme, pokračovali, no otvorili sa aj nové témy.

Druhý deň a štvrtý blok s názvom **Axiologické a žánrové aspekty prekladu** viedla Jana Čenková a odštartoval ho

M. CIPÁR / Ľ. Feldek: *Hra pre tvoje modré oči*

literárny teoretik Radoslav Rusňák príspevkom (vo fáze koncipovania) *Preklad umeleckého textu ako axiologický problém*. Upozornil v ňom na problematickosť hodnotenia textu bez znalosti originálu (teda jazyka pôvodného textu) a naznačil aj niektoré metodologické problémy. Peter Naščák z Katedry slovenského jazyka a literatúry FF UCM v Trnave v príspevku *Axiologické aspekty („zabudnutého“ prekladu) Nekonečného príbehu* predložil analýzu známej

knihy Michaela Endeho, ktorá sa dostala k slovenskému čitateľovi s neuveriteľným tridsaťštyriročným oneskorením (2013), hoci prvý český preklad vyšiel už v roku 1987. Ján Gallik z Ústavu stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF v Nitre sa venoval Karafiátovým „Broučkom“, ktoré vyšli v roku 1876. Upozornil na televíznu adaptáciu a viaceré knižné vydania. Poukázal na slabšie miesta v slovenskom preklade v porovnaní s originálom. Domáca referentka Danko Lešková (PdF PU v Prešove) predniesla referát *Detektívne žánre pre deti a mládež v preklade do slovenčiny /60. – 80. roky 20. storočia/*. Posledným v tomto bloku bol lingvista a spisovateľ Peter Karpinský, vedúci Katedry slovenského jazyka FF PU v Prešove, ktorý v referáte *Fantastika v preklade do slovenčiny* poukázal na výraznú ideologizáciu tohto žánru. Politické uvoľnenie po roku 1956 sa podľa neho v žánri fantastika neprejavilo a absurdnú (priam komickú) schematickosť demonštroval prostredníctvom originálnej typológie. Karpinský skonštatoval, že tu išlo o kombináciu socialistických aspektov s vedeckým pokrokom – akési ideologické sci-fi.

V poslednom bloku s názvom **Ilustrovanie prekladovej literatúry a jej edukačné rozmery** vystúpili traja referujúci. Michal Tokár z Katedry hudobnej a výtvarnej výchovy PF PU v Prešove, ktorý už dlhé roky reflektuje najmä slovenskú ilustračnú tvorbu kníh pre deti, predniesol referát *Odras vizuálnej reality krajiny pôvodu prekladovej literatúry v knižných ilustráciách pre deti a mládež*. Všímal si v ňom najmä stvárnenie atmosféry a typických znakov (cudzej) krajiny autora prekladanej knihy. Cudzie prvky M. Tokár nachádza najmä v ilustráciách ľudovej slovesnosti a dobrodružných románov, najmenej ich eviduje v ilustráciách poviedok a románov s tematikou

súčasnosti. Teoretička Iveta Gal Drzewiecka v príspevku postupovala formou *Komparatívnej analýzy pôvodných a domácich ilustrácií vybraných titulov detskej prekladovej literatúry*. Upozornila na domácu prax vo vydávaní prekladovej literatúry pre deti, ktorá niekedy ignorovala prepojenie pôvodného textu s pôvodnými ilustráciami a nahradila ich slovenskými. Za jeden zo zrejme najzávažnejších dôvodov nahradzovania pôvodných ilustrácií novými považuje legislatívnu a ekonomickú náročnosť prístupu k autorským právam. Zároveň konštatovala, že ilustračná tvorba zostala pomerne rezistentná voči metóde socialistického realizmu. Posledným referujúcim bol Štefan Šimko z odboru školstva MÚ v Spišskej Novej Vsi s dlhoročnou pedagogickou praxou na ZŠ, ktorý vystúpil s referátom *Reprezentanti prekladovej literatúry v učebniciach literárnej výchovy pre základné školy*. V príspevku hodnotil aktuálne učebnice pre 5. až 9. ročník (autori: Jarmila Krajčovičová, Jela Krajčovičová, Daniela Petříková), pričom sa zameriaval najmä na adekvátnosť výberu diel autorov svetovej literatúry.

Na záver považujem za potrebné zdôrazniť, že táto referencia je iba zlomkom toho, čo ponúkol vedecký seminár profesorky Zuzany Stanislavovej a jej kolektívu a zároveň zdôrazňujem, že išlo o prvé podujatie, ktorého cieľom bolo skúmať slovenskú prekladovú tvorbu a jej ilustrácie v takomto meradle. Pre záujemcov o hlbší prienik do vyššie naznačených tém uvediem, že referáty, ktoré úspešne prejdú recenzným konaním, budú uverejnené vo vedeckom časopise *O dieťati, jazyku, literatúre*. No a napokon si v mene všetkých zúčastnených dovoľím organizátorom poďakovať za obohacujúce podujatie – bodaj by takých bolo čo najviac.

IVETA ŠKRIPKOVÁ

Divadelná HRA-BE-CE-DA

(Tvorivé písanie s deťmi v divadle alebo Ako sa pohrať s nudou)

Bratislava, Divadelný ústav, 2013, 118 s.

Divadelný ústav v Bratislave vydal inšpiratívnu publikáciu Ivety Škripkovej, dramaticky a dramaturgičky Bábkového divadla na Rázcestí v Banskej Bystrici. Jej bohatá tvorivá činnosť v oblasti divadla ju priam predurčila na to, aby bola na Slovensku hlavnou postavou v medzinárodnom projekte Platforma 11+, ktorého garantom bol práve Divadelný ústav v Bratislave. Výsledkom štvorročných pravidelných aktivít je knižná publikácia Divadelná hra-be-ce-da, ktorá vyšla v edícii Teória v pohybe. Už podtitul knihy vypovedá o jej obsahu: „*Tvorivé písanie s deťmi v divadle alebo Ako sa pohrať s nudou*“. Cieľom projektu totiž bolo pozvať teenagerov do divadla a vytvoriť im v ňom priestor na vyjadrenie vlastných pocitov, túžob, názorov a podnecovať ich k písaniu a hraniu svojich hier. Iveta Škripková ponúkla v Bábkovom divadle na Rázcestí od apríla 2009 priestor na stretnutie a dialóg mladým ľuďom v dvoch vekových kategóriách: deťom od 9 do 12 rokov a starším od 13 do 18 rokov. Kniha jednak mapuje aktivity, ktoré boli realizované počas projektu, ale predovšetkým umožňuje aj po jeho skončení spolupodieľať sa na jeho ďalšom živote mnohým čitateľom, ktorí nemohli byť účastníkmi projektu.

Rovnako ako gros Platformy 11+, aj kniha je koncipovaná na hravom princípe. Hra ako dominantný kľúč stretnutí určuje aj kompozíciu publikácie. Keďže za východisko hry sa určila abeceda, aj jednotlivé kapitoly sú členené abecedne. Témy vychádzajú z písmen abecedy: A ako aréna, B ako bábky, C ako cit, D ako dialóg, dej, dráma, E ako empatia, emócia atď. Čitateľ sa oboznamuje s postupmi a hra-

mi, ktoré rozvíjajú tvorivý potenciál každého „hráča“ a ktoré umožňujú rozoberať jednotlivé témy „na drobné“. Motivačné prihrávky, hádanky, slovné medzihry, ľahké, stredné i ťažké rozohrávky, ktoré vedie autorka s čitateľom alebo, lepšie povedané, s aktérom tvorivej dielne, podnecujú k aktivite – uvažovaniu, tvorbe, písaniu – prostredníctvom asociatívnej hry slov. Každé „heslo“ otvára aj priestor na skúmanie a spoznávanie pojmov dramatického umenia a divadla. Umožňuje zorientovať sa v teatrologických a širšie i v umenovedných disciplínach prostredníctvom kladenia otázok a hľadania odpovedí. Kniha je invenčným „návodom“, ako začať a pokračovať v hre. Môže poslúžiť pedagógom literárno-dramatických odborov, ale aj iných škôl a hlavne mladým ľuďom na rozvíjanie vlastnej fantázie a tvorivého písania. Divadelná hra-be-ce-da provokuje k hľadaniu súvislostí medzi životom – divadlom – písaním prostredníctvom rôznych tém. I. Škripková sa pri príprave tvorivých dielní inšpirovala zdrojmi pedagóga Mirona Zelinu či spisovateľa Daniela Heviera a postavila ich na vlastnej teoretickej erudícii a tvorivej invencii. Jej publikácia je „čítavá“ tak pre teenagera, ako aj pre dospelého čitateľa. Prináša jednak zábavu, impulzy na tvorbu, pre začínajúcich divadelníkov nové informácie a tiež provokuje k uvažovaniu o zaužívaných slovách, pojmoch a k ich utriedeniu. A to všetko nie prvoplánovo didakticky, ale nevtieravo hravo a partnersky.

Divadelná hra-be-ce-da bude potešením pre všetkých, ktorí radi tvoria, ktorí (sa) radi hrajú alebo túžia po interaktívnom čitateľskom zážitku. Všetky autorkine „prihrávky“ ponúkajú veľa možností na vstup do sveta ilúzie, literatúry a divadla. Predovšetkým, ale nielen teenagerom.

ADELA MITROVÁ

ROARK BRADFORD – ŠIMON SPIŠÁK –
VERONIKA GABČÍKOVÁ

Kedy budú Vianoce?

Dramaturgia V. Gabčíková, scénografia K. Czech, korepetície E. Gnoth, réžia Š. Spišák. Hrajú R. Kratochvíl, L. Korená, L. Dušaničová, R. Valkovič, M. Vojtela, M. Kusenda

Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre, premiéra
24. októbra 2014

Slovenské divadlá sporadicky naštudujú aj – vianočnú inscenáciu. Robia tak predovšetkým bábkové divadlá, pre ktoré je potom december mesiacom, v ktorom aj trikrát denne hrajú objednané predstavenia pre školy a firmy. Nad všetkými polemikami o tejto praxi však len znova konštatujeme, že lepšie je adventný deň stráviť s deťmi v divadle ako v nákupnom centre. Obzvlášť ak aj takáto inscenácia – pre súbor „chlebovka“ – má dostatočnú umeleckú úroveň a nie je len slaboduchým pozadím k rozdávaniu nekvalitných sladkostí.

Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre má od novembra 2008 v ponuke inscenáciu *Slovenský betlehem* inšpirovanú ľudovým divadlom a betlehenskými hrami. Na repertoár mu pribudla ďalšia tematická vianočná inscenácia. Naštudoval ju interný režisér Šimon Spišák. Spolu s dramaturgičkou Veronikou Gabčíkovou ju poňali ako otázku – *Kedy budú Vianoce?* Otázka je na mieste. Podľa reklamných spotov a ponuky obchodných reťazcov sa javí, že už v októbri. Materiálny rozmer vianočných sviatkov je dlhodobou témou. V tomto prípade úvahy o komercializovaných Vianociach tvoria rámec inscenácie. Jej hlavným inšpiračným zdrojom je kniha Roarka Bradforda *Černošský Pánboh a páni Izraeliti*. Bradford vo svojom diele prerozprává state z Biblie, zobrazujúc Boha ako chybujúceho a vtipného, miestami možno povedať až ľudského.

Tvorcovia vybrali do inscenácie tri známe biblické príbehy v Bradfordovom podaní – Stvorenie sveta, Potopa sveta a Jonáš a veľryba. Zdá sa, že chceli vybrať čo najznámejšie podobnosti, výber tretieho odôvodnili aj replikou „...lebo ryby k Vianociam patria“.

Inscenácia sa začína vtipnými etudami na tému vianočného zhonu. Skupinka ľudí pobehuje po obchodnom dome s názvom odkazujúcim na najväčší obchodný reťazec na Slovensku – Mäsko, snažiac sa stihnúť každú „akciu“. Je úplne jedno, čo je zlacnené, nakupujúci utekajú aj za ponukou „vianočnej plážovej obuvi za zvýšenú cenu“. V tomto chaosе sa nachádza i malý chlapec, ktorého matka „odloží“ k znudenému Santa Clausovi. Chlapčeka hrá po kolenách sa pohybujúci Miloš Kusenda. Vďaka kostýmu a hereckému prejavu by sme sa dovŕpili, že ide o dieťa, no tvorcovia sa rozhodli pre stvárnenie (dieťa hrá kľáčiaci dospelý) evokujúce školské scény. V takomto štýle sa nesie celá inscenácia. V úvode, kde pravdepodobne išlo o kolektívnu tvorbu na tému vianočného zhonu a presily mamonu nad duchovným rozmerom sviatkov, je forma vrstvenia nápadov prijateľná. No inscenačný prístup sa nezmenil ani v hlavnej časti inscenácie. Príbehy s prímесou paródie, ironie, ale najmä človečenstva (biblickí hrdinovia zobrazení so svojimi slabosťami) sa strácajú v inscenačnom chaosе, v mnohosti nápadov, rekvizít, obrazov. Inscenácia je zmesou nápadov, ktoré nie vždy dosahujú obstojnú úroveň. Medzi nimi potom aj tie lepšie, ako je napríklad personifikovaný súdok whisky na Noemovej arche (hrá Milan Vojtela) strácajú na sile.

Lucia Korená, Ľubomíra Dušaničová, Roman Valkovič, Milan Vojtela, Miloš Kusenda hrajú uvoľnene, núka sa asociácia so scénkami na silvestrovskom večierku. Neznižujeme výkony hercov, len konštatujeme, že na precízne herectvo tu nie je priestor. Inscenácia nie je postavená na humore briskných point, od hercov teda nevyžaduje precíznu prá-

cu s mimikou či gestikou. Ide o nenáročné herectvo, ktoré členky a členovia súboru Starého divadla nemajú problém ponúknuť. Je milšie vidieť ich v náročnejších kreáciách.

Postavu Pána Boha hrá Rudo Kratochvíl. Nie je meditatívny ani blahosklonný. V duchu knižnej predlohy je to milý, zmierlivý, trochu rozpačitý páňko. Tak pôsobí Kratochvíl už svojím naturelom. Výtvarník scény a kostýmov Karel Czech jeho sympatickosť zdôraznil neštylizovaným (nepracuje s konvenčným zobrazovaním Pána Boha) odevom, ktorý ozvláštnil motýlikom, trakmi a klobúkom.

Inscenácia vyvoláva viac otázok ako len tú, ktorou ju nazvali. Komu je určená? V bulletine je uvedené, že je to „inscenácia pre malých aj veľkých“. No humor obsiahnutý v nej je vhodný skôr pre stredoškolské a dospelé publikum.

Šimon Spišák napríklad aj inscenáciou *Tri prasiatka* potvrdil, že i na prvý pohľad zmes rôznych nápadov dokáže podať ako ucelebnú a disciplinovanú inscenáciu, kde hravosť a nápaditosť nepotláča divadelnosť a presnosť. Prečo sa mu to nepodarilo v tomto prípade?

LENKA DZADÍKOVÁ

MARIANA ČENGEL SOLČANSKÁ

Láska na vlásku

Bratislava, Ikar, 2014. Il. Foto. Erik Eržin, JMB Film@ Production, RTVS. 231 s.

Meno režisérky a scenáristky Mariany Čengel Solčanskej sa začína objavovať aj v literárnych súvislostiach. Po románe *Legenda o lietajúcom Cypríánovi* vyšla jej v tomto roku kniha *Láska na vlásku* s podtitulom *Jedna tvár, dve srdcia*. Román je určený mladým čitateľom, ale prečíta si ho aj dospelý príjemca, ak má rád rozprávkové príbehy.

Toľko na úvod. Ďalej treba vedieť, že záro-

veň s tlačенou podobou vznikol aj rovnomený film, preto je kniha ilustrovaná fotografiami hercov a zábermi rozličných scén. Je to síce módný prvok, ale nepokladáme ho za šťastné riešenie, pretože tvorcovia filmu vnucujú príjemcovi vlastné predstavy a podoby jednak postáv, ale aj prírodnej scenérie. Prednosťou čítania je práve fakt, že čitateľ zapája vlastnú fantáziu, vytvára si vnútorný film a pomocou svojej predstavivosti vykonáva istú činnosť, teda nie je len pasívnym príjemcom hotových informácií. To je dôležité, mimochodom, aj pri cibrení vkusu a vytváraní vlastného názoru – v danom prípade napríklad na filmovú adaptáciu. Použitý spôsob spštenia textu možno jednoznačne pokladať za marketingový počín, ktorý má pritiahnúť nielen čitateľov, ale aj divákov nového filmu.

V zásade platí, že je lepšie, ak sa k príjemcovi dostane najprv kniha a potom film, ale ani opačné poradie nie je zlé, pretože čitateľ nemusí súhlasiť s názorom filmového tvorcu. A to sa vzťahuje aj na tento prípad. Aj keď by sa odborné hodnotenie malo vyhnúť subjektívnosti, neodpustím si aspoň jednu poznámku, že kniha tento raz zvíťazila nad filmom. Aký je ohlas zo strany detského príjemcu? Na jednej webovej stránke filmu sa teenagerky nadchýňajú Celeste Buckinghamovou (princezná Beatrix), ale dospelí diváci, ako aj odborníci zaujali rezervovaný, resp. až kritický postoj. Ku knihe bolo málo ohlasov, aj tie boli skôr negatívne.

Autorka si v románe-rozprávke či rozprávkovom románe nepotrpí na originalitu. Veď napokon, čo je dnes už originálne? Nosí sa tzv. postmoderná „všehočuť“. Autori s obľubou využívajú známe námety a diela, prepisujú ich, uberajú, pridávajú, aktualizujú a pod. Vždy by však mali priniesť istú inováciu a z textu by sa mal odčítať aj dôvod naznačeného postupu. Vyhľadávanie vhodného prototextu je spojené s faktom jeho potvrde-

nej úspešnosti a nádejou, že zaberie aj v súčasnosti.

M. Solčanská sa spoľahla na niekdajšiu (a možno ešte aj dnešnú) obľúbenosť románu Marka Twaina *Princ a žobrák*, teda na odsúšňanú **úspešnosť** techniky výmeny rolí nielen v literatúre, ale aj vo filme (spomeňme aspoň starší film s J. Werichom *Císařův pekař a pekařův císař*). Autorka segmentárne využívala aj rozprávkové motívy z Popolušky (resp. z jej filmových podôb pri zobrazení vzťahu macochy k chovanici) a iných slovenských rozprávok (dlhovlasá princezná vo veži) atď. Autorka si teda vybrala známy príbeh, umiestnila ho do 15. stor. a do scenérie slovenskej prírody. Príchuf povesti dodávajú románu postavy hlavných hrdinov – kráľ Matej a kráľovná Beatrix (resp. iba ich mená), ostatné historické reálie nezodpovedajú skutočnosti a majú rozprávkový charakter. Výmena úloh medzi kráľom Matejom a synom kováča Tomášom má jediný význam – poukázať na túžbu po slobode tak u kráľa, ako aj bedára. Podstata príbehu spočíva vo vyrozprávaní zážitkov oboch mladíkov v novom prostredí. A aby bola kniha príťažlivá aj pre dievčatá, výraznú rolu v nej zohrávajú vznikajúce ľubostnné vzťahy s happyandovým ukončením, ktoré svojou sentimentalitou pripomínajú tzv. ženské čítanie. V knihe účinkuje skupina komediantov (podobne ako v Hamletovi) v úlohe Propovho pomocníka a množstvo ďalších postáv z dedinského i hradného prostredia. Solčanská dokáže dobre vybudovať a následne využiť dobrodružné motívy, ktoré zvyšujú napätie a pútajú pozornosť čitateľa.

Nezvyčajne podrobne sú vypracované ponuky jedál v bohatých i chudobných prostrediach. Ich opisy, ako aj prírodné scenérie sú vizuálne pôsobivé a povzbudzujú fantáziu čitateľa. Nezvyčajný je prístup k opisu chudobných rodín, konkrétne kováčovej, ktorá – i keď má desať detí – netrpí biedou. Autorke záleží na príkladnom poriadku a čistote pros-

tredia i osôb („Mamina pokožka voňala mliekom a verbenou, harmančekom a roztopeným maslom“, s. 62; „Mama výskala. Jednoduchá, ale čistá sivá sukňa opísala polkruh“, s. 29), čo je dosť nezvyklé (v staršej literatúre práve výrazným zobrazením biedy sa podčiarkla triedna nerovnosť). Uvedený spôsob zobrazovania chudoby často pripomína scény zo súčasných slovenských filmov, napr. z filmu *Sokoliar Tomáš*.

Aj keď Solčanská opismi jarmoku, hradných priestorov, spôsobu života na hrade i pod ním vyčarovala istú historickú či skôr rozprávkovú atmosféru, dosť často sa do jazyka postáv dostávali súčasné výrazy a slovné spojenia (na s. 106 zvädza dievča princa slovami: „Poď, miláčik, ukážem ti zbierku motýľov“ alebo na s. 207: „Vraj na svadbu sa ešte necíti (princ), najprv chce cestovať a robiť kariéru“, alebo na s. 215 sa rozpráva princ s kráľom ako v amerických filmoch: „Oci, mám ťa rád“. Kráľ sa usmial. „Aj ja teba.“). Dokonca v jednom prípade sa objavuje socialistický slogan (na metonymickom princípe) na vyjadrenie ironie: „...mládež je budúcnosť ľudstva a prísľub krajších zajtrajškov...jedna skupinka budúcnosti ľudstva usilovala sa dohoniť kozu a omotať jej okolo parožkov venček z púpav“, s. 168 atď.).

Všetky spomenuté vyjadrovacie prostriedky – či už vhodne alebo nevhodne použité – zaručujú, že obe kategórie čitateľov – dospelých i detských – ak ich príbeh zaujme, dočítajú román do konca.

MARTA ŽILKOVÁ

JAROSLAV REZNÍK

Janko Hraško (Ako to naozaj bolo)

Bratislava, Vydavateľstvo IKAR, 2014, il. Peter Cpin, s. 112.

Jaroslav Rezník je spisovateľ so širokým tvorivým diapazónom. Rovnako dobre sa orientuje v poézii pre dospelých i pre deti, píše prózu a ako autor literatúry faktu vytvoril prínosné diela – *Po literárnych stopách na Slovensku*, či *Túry do literatúry*. V nich v umeleckej skratke spracoval „miestopis“ slovenských literátov aj ich biografie. Okrem toho Jaroslav Rezník je aj tvorcom viacerých televíznych hier.

V ostatnom čase (hádam aj vďaka pribúdajúcim vnúčatám) jeho pozornosť zaujali slovenské rozprávky. Možno i preto, že v súčasnosti väčšina našich detí sa v pamäti márne snaží vypátrať, kto je Lomidrevo, Miesiželezo, svetlonos, vodník, víla, Dlhý, Široký, Bystrozraký či Dedo Vševed. Nie je to však ich vinou. Spôsobené je to rodinnou i školskou výchovou. Podobný nežičlivý osud postihol aj ďalšieho predstaviteľa nášho rozprávkového sveta Janka Hraška, človečika malého ako hrášok, no nebojáčne sa pasujúceho aj s veľkou lyžicou. Janko Hraško má už za sebou bohatú históriu, hádam od svojho prvého „objaviteľa“ Jána Kalinčiaka (dokázal to Ondrej Sliacky vo svojich *Divoch Slovenska*) až po kreácie našich ďalších spisovateľských generácií, napr. aj v podobe bábkovej hry J. Rezníka z roku 1989 v nitrianskom bábkovom divadle. Táto hra sa stala predobrazom súčasnej autorovej knihy s evidentnou snahou postaviť proti armáde ozbrojencov, násilníkov a vesmírnych potvor protipól: pozitívny príklad človečika bojujúceho proti zlu dobrým slovom a figlom. Na stranu Janka Hraška Rezník postavil celú plejádu bytostí z rozličných slovenských rozprávok. Tieto postavy

sú dôkazom, že svojimi dobrými vlastnosťami, súdržnosťou a vierou vo víťazstvo dobra, priňatia zlo kapitulovať. Autor si na stvárnenie tejto humánnej idey zvolil štylistické roviny, v ktorých sa strieda próza i poézia presiaknutá metaforami, empatiou a láskavosťou. To všetko pomohlo k tomu, že mamka Hrašková sa mala odrazu prečo radovať. Jej život dostal ďalší rozmer – v podobe syna. Tak ako konštatuje autor: *„Milión kvetov, tisíc stromov/ už si šťastie našlo domov./Janko Hraško chlapča rúče,/skočil mamke do náruče.“*

Jaroslav Rezník má emotívne i racionálne dôvody, prečo sa pustil do písania rozprávky o Jankovi Hraškovi. Ten prvý som už spomenul: je ním rozrastajúci sa rezníkovský tím o päť vnúčat. Druhý dôvod je skôr racionálny a spoločenský. Autor ho objasnil v rozhovore pre časopis *Dotyky*: *„Spoločenskými dôvodmi som si zasa pomenoval všetku tú literárnu hrôzu, čo sa k nám navlila v detskej literatúre zo zahraničia, a to najmä z anglosaskej oblasti... To nie je naša kultúra, to nie sú parametre našej literárnej kultúry, tak ako nemajú nič spoločné s našou kultúrou potetované hnáty futbalistov a ´nadritie´ krátkodobu očarujúcich, no dlhodobu nasprostastých krások.“*

Jaroslav Rezník vedome a programovo píše pre deti knihy veršov či prózu vychádzajúcu zo slovenskej tradície, ktorú podľa neho predstavujú Ľudmila Podjavorinská, Jozef Čiger-Hronský, Ľudo Ondrejov, Jozef Horák, Mária Ďuričková, Klára Jarunková, Milan Rúfus, Miroslav Válek, Krista Bendová a ďalší. Jaroslav Rezník je úprimný a dúfa, že jeho myšlienky nájdu pochopenie aj u rodičov detí, lebo bez ich snahy a pomoci pri čítaní by slovenské deti vedeli všetko len o spajdermenoch.

IVAN SZABÓ

Ceny udelené v súťaži

Najkrajšie knihy Slovenska 2014

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

vydavateľstvu za celkovú výtvarnú a technickú kvalitu knihy

Vydavateľstvu Slovart, spol. s r. o., Bratislava
za knihu

H. Moravčíková: Friedrich Weinwurm Architekt

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúce ilustrácie

Katarína Macurová

za knihu

B. Jobus: Ja nič, ja muzikant

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúcu grafickú úpravu

Ľubica Segečová

za knihu

H. Moravčíková: Friedrich Weinwurm Architekt

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

vydavateľstvu za bibliofilské vydanie

Peter Ďurík

za knihu

F. Schiller: Óda na radosť

CENA MINISTERSTVA ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SR

vydavateľstvu za učebnicu

Orbis Pictus Istropolitana, spol. s r. o.,

Bratislava

za knihu

**V. Repáš – I. Jančiarová: Matematika pre 2.
ročník ZŠ, 2. diel**

CENA ZVÄZU POLYGRAFIE NA SLOVENSKU

tlačiarňi za mimoriadne polygrafické spracovanie

Neografia, a.s., Martin

za knihu

H. Moravčíková: Friedrich Weinwurm Architekt

CENA BIBIANY VYDAVATELSTVU ZA NAJKRAJŠIU DETSKÚ KNIHU

vydavateľstvo **Buvik**, s. r. o., Bratislava

za knihu

M. Voříšková: Čarovné pero

CENA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

za študentskú prácu

Kristína Kubáňová

za prácu **Rozprávky z ďalekého Japonska**

Darina Výbohová

za prácu **Fóbie Light**

Tamara Szomolányiová

za prácu **Olívia a čižma**

A) VEDECKÁ A ODBORNÁ LITERATÚRA

H. Moravčíková: Friedrich Weinwurm Architekt

Fot. Olja Triaška Stefanovič, graf. úprava Ľubica Segečová, Vydavateľstvo Slovart, spol. s r.o., Bratislava, tlač Neografia, a. s., Martin

V. Klimáček: GUnaGU... GUnaGU? GUnaGU!

Fot. kolektív, graf. úprava Juraj Demovič a Ľudmila Pohlová, vyd. Ikar, a.s., Bratislava, tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

B) KRÁSNA LITERATÚRA

M. Milčák: Hra s hadmi

Fot. Luc Busquin, graf. úprava Erik Jakub Groch, vyd. Skalná ruža, o.z., Kordíky, tlač Sempervivum, s. r. o., Banská Bystrica

J. K. Stefánsson: Letné svetlo a potom príde noc

Il. Miloš Kopták, graf. úprava Mária Rojko, vyd. Artforum, spol. s r. o., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, s. r. o., České Budějovice

C) LITERATÚRA PRE DETI A MLÁDEŽ

M. Voříšková: Čarovné pero

Il. Jana Kiselová-Siteková, graf. úprava Mária Rojko, vyd. Vydavateľstvo BUVIK, s. r.o., Bratislava, tlač Kasico, s. r. o., Bratislava

M. Lazárová: Ema a ružová veľryba

Il. Andrea Tachezy, graf. úprava Beata Šafková, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r.o., Bratislava, tlač Finidr, s. r. o., Český Těšín

M. Nerádová: Jak velbloud potkal řavu

Il. Mária Nerádová, graf. úprava Martina

Rozinajová, vyd. Albatros, Praha, tlač Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s., Havlíčkův Brod

B. Jobus: Ja nič, ja muzikant

Il. Katarína Macurová, graf. úprava Palo Bálik, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač Finidr, s. r. o., Český Těšín

T. Heribanová: Misia Eva v Thajsku

Il. a graf. úprava Petra Hilbert, vyd. Ikar, a.s., Bratislava, tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

H. Marčeková: Prečo Fidlibum kuká, a nie je kukučka

Il. Martina Matlovičová, graf. úprava Martina Rozinajová, vyd. Ikar, a.s., Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

M. Ďuríčková: Slovenské povesti Márie Ďuríčkovej

Il. Peter Uchnár, graf. úprava Igor Štrbík, vyd. Matica slovenská, Martin, tlač Neografia, a. s., Martin

D. Hevier: Veľké Bum a malé BUM

Il. Ľuboslav Paľo, graf. úprava Ľuboslav Paľo a Mojmír Zmija, vyd. Vydavateľstvo BUVIK, s. r. o., Bratislava, tlač Kasico, s. r. o., Bratislava

D) UČEBNICE

V. Repáš – I. Jančiarová: Matematika pre 2. ročník ZŠ, 2. diel

Il. Daniela Ondreičková, graf. úprava Ladislav Blecha, vyd. Orbis Pictus Istropolitana, spol. s r. o., Bratislava, tlač Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

E) KNIHY O VÝTVARNOM UMENÍ A OBRAZOVÉ PUBLIKÁCIE

T. Kompaník: AHA

Il., graf. úprava a vyd. Tomáš Kompaník, tlač Marketing and Business Group, s. r. o., Bratislava

L. Peterajová: Ester Martinčeková-Šimerová

Foto kolektív a archív, graf. úprava Juraj Blaško a Matúš Lelovský, vyd. Vydavateľstvo Petrus a Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

L. Jankovič: Inkunábuly

Foto a graf. úprava Ivan Bílý, vyd. Slovenská

národná knižnica, Martin, tlač Tlačiareň P+M, Turany

A. Hrabušický: Ján Galanda

Fot. Ján Galanda a archív, graf. úprava Palo Bálik, vyd. Photophort, Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o. a Slovenská národná galéria, Bratislava, tlač Finidr, s. r. o., Český Těšín

Päťdesiat súčasných umelcov na Slovensku

Fot. kolektív, graf. úprava Matúš Lelovský, vyd. Art Academy, Bratislava a Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač Finidr, s.r.o., Český Těšín

A. Puková: Zalúbení do Paríža

Fot. Peter Župník, graf. úprava Ján Šicko, vyd. Petrus, Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, s. r. o., České Budějovice

F) BIBLIOFILSKÉ TLAČE

F. Schiller: Óda na radosť

Il. Miroslav Cipár, graf. úprava, vyd. a tlač Peter Ďurík, knih. spracovanie Knižárska dielňa Lida Mlichová, Žilina

G) ŠTUDIJNÉ PRÁCE POSLUCHÁČOV VÝTVARNÝCH A POLYGRAFICKÝCH ŠKÔL

D. Výbohová: Fóbie Light

Il. a graf. úprava Darina Výbohová, vyd. Darina Výbohová, Zvolen, tlač Devin printing house, s. r. o., Bratislava

J. Klíma – V. Klímová: Kopi Luwak

Il. Veronika Klímová, graf. úprava Vojtech Ruman, vyd. VŠVU, Bratislava, tlač Veronika Klímová, Bratislava

Krotká kronika

Il. a graf. úprava Zuzana Šebelová, vyd. VŠVU, Bratislava, tlač Devin printing house, s. r. o., Bratislava

Olívia a čižma

Il. a graf. úprava Tamara Szomolányiová, vyd. a tlač SOŠ polygrafická, Bratislava

Rozprávky z ďalekého Japonska

Il. a graf. úprava Kristína Kubáňová, vyd. VŠVU, Bratislava, tlač Kristína Kubáňová, Košice

VÝSTAVY V BIBIANE

KOLESOSVET

Detský hrová výstava o jednom z najväčších vynálezov ľudstva a predsa celkom iná, ako by ste čakali. Je veselá a troška bláznivá. Uvidíte tu, ako by svet vyzeral bez kolies, nájdete kolesá aj tam, kde by ste ich nečakali, poskladáte si čudný kolotoč, objavíte krajinku, v ktorej žijú kolesoľudkovia, alebo spoznáte výtvarný svet plný kolies. Bez kolesa by nebol ani automobil. Tu sa však dozviete aj to, čo je vrakovisko, autošatník alebo volant do minulosti. U nás ani ekoauto nevyzerá tak, ako si myslíte, a značky pre dopravné ihrisko si zasa môžete vymyslieť podľa seba. Nakoniec budete obdivovať návrhy najnovších trendov v autodizajne a možno vymyslíte svoje auto budúcnosti. Na dopravnom ihrisku na našom nádvorí môžete použiť svoju detskú kolobežku.

Námet a scenár – Magda Fábryová, výtvarno-priestorové riešenie – Barbora Peuch, dramaturgia – Saša Petrovická-Broadhurst

Termín: 22. 4. – 16. 8. 2015

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2014

Výstava ocenených kníh a súťažných titulov z rovnomennej celoslovenskej súťaže.

Výtvarno-priestorové riešenie – Vladimír Král, kurátorka – Eva Cíferská

Termín: 1. 5. – 31. 5. 2015

Za Silviou Krškovou 16. 11. 1948 – 5. 3. 2015

Svoju profesionálnu púť začala vo vydavateľstve Mladé letá. Pod vedením vtedajšieho riaditeľa Ruda Morica vyrástla z nej významná riadiaca osobnosť. Po odchode z Mladých liet uplatnila svoje skúsenosti ako riaditeľka BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti. Neskôr ju oslovili akcionári novovzniknutého vydavateľstva Ikar a ponúkli jej riadiacu funkciu, kde si naplno mohla vyskúšať svoje organizačné schopnosti. Svojou osobnosťou a ľudskými kvalitami prispela k tomu, že vydavateľstvo Ikar vyrástlo na najväčšie vydavateľstvo na Slovensku. V rámci svojich kompetencií otvorila v ňom cestu do sveta literatúry mnohým autorom, organizovala prezentácie ich kníh, cennými radami pomáhala presadiť sa začínajúcim autorom, z ktorých sú dnes uznávaní spisovatelia. Literatúre rozumela, sama preložila z češtiny a poľštiny desiatky kníh. Česť jej pamiatke!

SUMMARY

The famous Slovak illustrator Miroslav Cipár celebrated his eightieth birthday this January. In her essay *Lifelines*, Iveta Gal Drzewiecka from the University of Prešov talks about Cipár's trademark, which in her opinion is a line. A line which is as firm and flexible as the wire which his ancestors used to fix broken clay pots and jugs, but also playful, just like the tens to hundreds of books that Cipár has illustrated. The artist has been awarded numerous national and international prizes for his illustrations, including the European award of the University of Padova. One of Cipár's favourite Slovak writers is the poet, prosist, dramatist, essayist and translator Ľubomír Feldek, who talks about Cipár and his family in the essay *The Eighty-Year-Old Lad*. Seeing as Feldek and Cipár have known each other and have been working together for fifty years now, it is clear that *Golden Wedding*, the title of their new book, is more than just symbolic. The book contains all of Feldek's poems and stories for children, accompanied by Cipár's illustrations. As Professor Z. Stanislavová from the University of Prešov says in her essay *Invitation to the Golden Wedding*, the book not only captures the destinies of its creators but also fifty years of life in Slovakia. Despite telling of bitter encounters with totalitarian power, *Golden Wedding* radiates warmth and comfort. Every year, the Days of Children's Books, which is a festival organized by the Slovak section of IBBY together with BIBIANA, is held in one of Slovakia's regional libraries. At this event, young readers can meet their favourite authors. This year, the festival was held in Banská Bystrica, a regional city in central Slovakia. The writer Toňa Revajová talks about her adventures at this event in the article *On Books, Children and the Nation that Doesn't Read*.

Professor Ján Kačala of the Faculty of Education at the Comenius University in Bratislava is a renowned contemporary linguist. His latest book is called *The Language of Masters*. In it, Kačala analyses the language of certain contemporary writers. He continues this in his newest study *Kamila Šebestová's Language and Style*. Kamila Šebestová is a young high school writer who portrays the world of today's youth in her new book. *On Kornel, With Kornel and Without Kornel* is an essay and obituary from Peter Krištúfek that tells readers about the life of the charismatic writer and publicist Kornel Földvári. The non-conformist has spent his whole life professing values which, in contrast to official values, advocate for the fact that everyone should have a right to a life of freedom. Professor Ondrej Sliacky of the Faculty of Education at the Comenius University in Bratislava rates scientific pieces on children's literature from the year 2014 in his study *More, but not Less*. In his opinion, some of the most notable of these are a monograph on translated literature from the 70s, which was created at the University of Prešov, a monograph on the history of Slovakian children's non-fiction literature over 200 years and an almanac from the Constantine the Philosopher University in Nitra. The young literary scientist Eva Faithová, PhD., from the Faculty of Education at the Comenius University in Bratislava, wrote a study on how communist ideological literature deformed children's natural worlds in the 1950's. In the review column, the drama critic Adela Mitrová draws attention to Iveta Škripková's publication *Theatre Play...* This issue ends with a list of books for children and adults which have been voted as the most beautiful Slovakian books of 2014.

